

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ»
Ακαδημαϊκό έτος 2022-2023

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Όλγας Τσέτσα (Α.Μ. ΜΔΙ 2149)

« ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΩΣ ΑΝΤΑΛΛΑΓΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΠΡΟΜΗΘΕΙΑ ΨΗΦΙΑΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ Η' ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ
(ΑΡΘΡΟ 3 § 1 ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 2019/770) »

« PERSONAL DATA IN EXCHANGE FOR DIGITAL CONTENT OR
DIGITAL SERVICES (ARTICLE 3 § 1 OF DIRECTIVE 2019/770) »

Επιβλέπων Καθηγητής:

Γεώργιος Γιαννόπουλος

Πειραιάς, Σεπτέμβριος 2023

« If you are not paying for the product, you are the product »

Ρητό που χρονολογείται τις τελευταίες δεκαετίες
του 20^{ου} αιώνα στην Αμερική

Copyright © Όλγα Τσέτσα, 2023

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος (All rights reserved)

Δεν επιτρέπεται η αντιγραφή, η αποθήκευση και η διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας για εμπορικούς σκοπούς. Επιτρέπεται η αναδιατύπωση, η αποθήκευση και η διανομή της για σκοπούς μη κερδοσκοπικούς, ερευνητικούς ή εκπαιδευτικούς, εφόσον μνημονεύεται η πηγή προέλευσης.

Οι περιεχόμενες στην εργασία απόψεις εκφράζουν την συγγραφέα και δεν υποδηλώνουν απαραίτητως επίσημες θέσεις του Πανεπιστημίου Πειραιά.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο πλαίσιο της σύγχρονης ψηφιακής αγοράς και της διευρυμένης χρήσης του διαδικτύου, τα Υποκείμενα παρέχουν όλο και συχνότερα τα προσωπικά τους δεδομένα ως αντάλλαγμα για την προμήθεια ψηφιακού περιεχομένου ή υπηρεσιών. Ο ενωσιακός νομοθέτης, σε μια προσπάθεια προσέγγισης του ζητήματος, υιοθέτησε την Οδηγία (ΕΕ) 2019/770, που ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το Ν. 4967/2022, δυνάμει της οποίας παρέχεται η δυνατότητα χρήσης προσωπικών δεδομένων ως «αντάλλαγμα» στο πλαίσιο συναλλαγών προμήθειας ψηφιακού περιεχομένου ή υπηρεσιών.

Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη της νομικής αναγνώρισης της συναλλακτικής φύσης των προσωπικών δεδομένων από τον ενωσιακό και τον εθνικό νομοθέτη, όσο και η ανάδειξη ζητημάτων γύρω από επιτρεπτό ή μη της εμπορευσιμότητας τους. Κατ' αυτό τον τρόπο, στο 1^ο Κεφάλαιο θα εξεταστεί γενικότερα το ζήτημα της εμπορευματοποίησης των προσωπικών δεδομένων, ενώ στο 2^ο Κεφάλαιο θα εξεταστεί η νομική αναγνώριση της συναλλακτικής τους φύσης. Στο 3^ο Κεφάλαιο θα αναλυθούν νομικά ζητήματα, που ανακύπτουν στο πλαίσιο συμβάσεων, όπου η αντιπαροχή του λήπτη της κύριας παροχής, συνίσταται σε παροχή προσωπικών δεδομένων. Τέλος, στο 4^ο Κεφάλαιο θα εξεταστούν ζητήματα εννόμου προστασίας των προσωπικών δεδομένων, υπό το πρίσμα του ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου και θα επιχειρηθεί συσχετισμός με τον ΓΚΠΔ.

Η εργασία συμπεραίνει ότι στόχος του νομοθέτη είναι η προστασία της ιδιωτικότητας των Υποκειμένων των δεδομένων. Ως εκ τούτου, την διατρέχει η σκέψη ότι η αναγνωρισμένη εκ του νόμου συναλλακτική φύση των δεδομένων, δεν πρέπει επ' ουδενί να διαταράσσει την ισόρροπη ανάπτυξη της προσωπικότητας των ατόμων.

ABSTRACT

In the context of the modern digital market and the expanded use of the internet, Subjects are increasingly providing their personal data in exchange for the supply of digital content or services. The EU legislator, in an attempt to address the issue, adopted Directive (EU) 2019/770, which was transposed into Greek law by Law 4967/2022, under which the possibility of using personal data as consideration in the context of transactions for the supply of digital content or services is provided.

The aim of this thesis is to study the legal recognition of the transactional nature of personal data by the EU and national legislators, as well as to highlight issues surrounding the permissibility or otherwise of their marketability. In this way, Chapter 1 will address the issue of the commercialisation of personal data in general, while Chapter 2 will examine the legal recognition of their transactional nature. Chapter 3 will analyse legal issues that arise in the context of contracts where the consideration of the recipient of the principal supply consists of the provision of personal data. Finally, Chapter 4 will examine issues of the legal protection of personal data in the light of substantive and procedural law, and will attempt a correlation with the GDPR.

The paper concludes that the aim of the legislator is to protect the privacy of Data Subjects. Therefore, it is guided by the thought that the legally recognised transactional nature of data should in no way disturb the balanced development of individuals' personality.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : Η ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	12
1.1. Η οικονομική αξία των προσωπικών δεδομένων	12
1.2. Το επιτρεπτό ή μη της εμπορευματοποίησης των προσωπικών δεδομένων.....	21
1.3. Περιουσιακά Δικαιώματα επί των προσωπικών δεδομένων	25
1.3.1. Τα προσωπικά δεδομένα ως αντικείμενο εμπραγμάτου δικαιώματος (<i>full property right approach</i>).....	27
1.3.2. Τα προσωπικά δεδομένα ως αντικείμενο παροχής	31
1.4. Ομοιότητες και διαφορές της χρηματικής παροχής με τα προσωπικά δεδομένα	33
2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Η ΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΦΥΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	39
2.1. Η Οδηγία (ΕΕ) 2019/770	39
2.1.1. Η ανάγκη λήψης νομοθετικής πρωτοβουλίας	39
2.1.2. Η ρύθμιση του άρθρου 3 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770	43
2.2. Ο Ν. 4967/2022.....	59
2.2.1. Η ενσωμάτωση στην ελληνική έννομη τάξη της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770: Τα άρθρα 3 και 5 του Ν. 4967/2022	60
2.2.2. Η ενσωμάτωση στην ελληνική έννομη τάξη της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/771 ..	61
2.3. Η Οδηγία Omnibus και ο Ν. 4933/2022.....	64
3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΝΟΧΙΚΗ ΣΧΕΣΗ	70
3.1. Σύμβαση Αμφοτεροβαρής.....	70

3.2. Δικαιώματα και Υποχρεώσεις του Προμηθευτή - Εμπόρου	74
3.2.1. Κατά την ομαλή εξέλιξη της ενοχής	74
3.2.2. Η ευθύνη του Προμηθευτή - Εμπόρου, σε περίπτωση μη εκπλήρωσης των συμβατικών του υποχρεώσεων.....	76
3.2.3. Τα δικαιώματα του Προμηθευτή - Εμπόρου, σε περίπτωση μη εκπλήρωσης των συμβατικών υποχρεώσεων του Καταναλωτή - Υποκειμένου των δεδομένων.....	80
3.3. Δικαιώματα και Υποχρεώσεις του Καταναλωτή - Υποκειμένου των δεδομένων.....	80
3.3.1. Κατά την ομαλή εξέλιξη της ενοχής	80
3.3.2. Το δικαίωμα ανάκλησης της συγκατάθεσης.....	82
3.3.3. Τα δικαιώματα του Καταναλωτή – Υποκειμένου των δεδομένων, σε περίπτωση μη εκπλήρωσης των υποχρεώσεων του Προμηθευτή – Εμπόρου ...	85
3.4. Ειδικά οι τροποποιήσεις του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας από τον Προμηθευτή – Έμπορο	93
4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ, ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΤΟΥΣ ΦΥΣΗΣ	98
4.1. Τα προσωπικά δεδομένα ως ειδικότερη έκφραση του δικαιώματος στην προσωπικότητα	98
4.2. Αξίωση Αποζημίωσης	100
4.3. Ζητήματα Δικονομικής Φύσεως	101
4.4. Τα προσωπικά δεδομένα των ανηλίκων	104
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	107
6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	111
6.1. Ελληνική Βιβλιογραφία	111

6.2. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	115
6.3. Διπλωματικές Εργασίες.....	119
6.4. Κείμενα της Ε.Ε.	120
6.5. Ελληνικά Νομοθετικά Κείμενα.....	123
6.6. Νομολογιακά Δεδομένα	123
6.6.1. Νομολογία Διεθνών Δικαστηρίων	123
6.6.2. Νομολογία Ελληνικών Δικαστηρίων.....	124
6.7. Πηγές Φωτογραφιών.....	125

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Η/Υ	Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
κ.ο.κ.	και ούτω καθεξής
λ.χ.	λόγου χάρη
ο.π.	όπως παραπάνω
παρ. ή §	παράγραφος
π.χ.	παραδείγματος χάριν
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Συντ.	Σύνταγμα
Χ.Θ.Δ.Ε.Ε.	Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Data Act	Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για εναρμονισμένους κανόνες σχετικά με τη δίκαιη πρόσβαση σε δεδομένα και τη δίκαιη χρήση τους (Πράξη για τα δεδομένα)
Data Governance Act	Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την ευρωπαϊκή διακυβέρνηση δεδομένων (Πράξη για τη διακυβέρνηση δεδομένων)
EDPB	Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων
EDPS	Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων
ΓΚΠΔ	Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27 ^{ης} .04.2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία

	Δεδομένων)
Omnibus Directive	Οδηγία (ΕΕ) 2019/2161 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Νοεμβρίου 2019 για την τροποποίηση της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, και των οδηγιών 98/6/ΕΚ, 2005/29/ΕΚ και 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά την καλύτερη επιβολή και τον εκσυγχρονισμό των κανόνων της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη σύγχρονη εποχή, η ευρεία χρήση του διαδικτύου έχει μειώσει σημαντικά το κόστος παραγωγής και διάθεσης πληροφοριών. Το διαδίκτυο αποτελεί το κύριο μέσο δημιουργίας, αποθήκευσης και διάθεσης δεδομένων, που παράγονται από προσωπικές πληροφορίες και στοιχεία της προσωπικότητας εκάστου ατόμου – χρήστη του διαδικτύου.

Η λέξη *data* εκπορεύεται από τον λατινικό όρο *datum*, που σημαίνει *δεδομένο*.¹ Τα δεδομένα διακρίνονται σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, τα οποία συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με κάποιο ταυτοποιημένο (ορισμένο) ή ταυτοποιήσιμο (οριστό) φυσικό πρόσωπο,² και σε δεδομένα μη προσωπικού χαρακτήρα.³

¹ Walter, E. (2005), επιμ. *Cambridge Advanced Learner's Dictionary*, 2^η έκδοση, Cambridge: Cambridge University Press, σελ. 134, και Παναγιώτου, Χ. (2021), *Big Data & Digital Transformation: ανάλυση, εφαρμογή και ωριμότητα οικονομίας και επιχειρήσεων στην ελληνική αγορά*, (Μη Δημοσιευθείσα Διπλωματική Εργασία), Π.Μ.Σ. «Διοίκηση Επιχειρήσεων για Στελέχη (E-MBA)», Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων, Σχολή Οικονομικών, Επιχειρηματικών και Διεθνών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιά, σελ. 1, Διαθέσιμο σε: https://dione.lib.unipi.gr/xmlui/bitstream/handle/unipi/13908/Panagiotou_emba1939.pdf?sequence=1&isAllowed=y [τελευταία πρόσβαση 01.09.2023]

² Άρθρο 4 περ. 1 του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 (ΓΚΠΔ), όπου παραπέμπει και το άρθρο 2 περ. 8 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770. Ως «**ταυτοποιημένο**» θεωρείται το φυσικό πρόσωπο, του οποίου η ταυτότητα είναι ήδη γνωστή, ενώ ως «**ταυτοποιήσιμο**» θεωρείται το φυσικό πρόσωπο, του οποίου η ταυτότητα μπορεί να διαπιστωθεί με άμεσο ή έμμεσο τρόπο, κυρίως μέσα από το χρήση προσδιοριστικών στοιχείων της ταυτότητας του (π.χ. του ονόματος, Α.Φ.Μ., των στοιχείων ταυτότητας ή/και λοιπών παραγόντων, που προσδιορίζουν τη σωματική διάπλαση του φυσικού προσώπου, γενετική του προδιάθεση, ψυχολογική του κατάσταση κ.ο.κ.). Επιπλέον, προσωπικό δεδομένο, που μπορεί να ταυτοποιήσει το φυσικό πρόσωπο συνιστά η διεύθυνση IP (Internet Protocol Address), η οποία ορίζεται ως: «η δωδεκαψήφια αριθμητική διεύθυνση που χαρακτηρίζει μονοσήμαντα κάθε συνδεδεμένο υπολογιστή / συσκευή στο Internet, και επιτελεί ταυτόχρονα δύο λειτουργίες: αφ' ενός ταυτοποιεί μονοσήμαντα κάποια συνδεδεμένη οντότητα (συσκευή, ιστοσελίδα, server), αφ' ετέρου χρησιμεύει για την επικοινωνία» (ορ. Γιαννόπουλος, Γ. (2019), *Εισαγωγή στη Νομική Πληροφορική*, § 4.3. σελ. 110επ. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη). Ειδικότερα, σύμφωνα με την απόφαση C-582/14 του ΔΕΕ, Breyer κατά Bundesrepublik Deutschland (19.10.2016), οι στατικές διευθύνσεις IP ταυτοποιούν τον χρήστη, ενώ οι δυναμικές διευθύνσεις IP λογίζονται ως προσωπικά δεδομένα όταν ο χρήστης είναι φυσικό πρόσωπο. Επισημαίνεται δε, στην ανωτέρω απόφαση, ότι για να ταυτοποιηθεί έμμεσα ο χρήστης θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν νόμιμα μέσα, και η ταυτοποίηση να είναι εφικτή στην πράξη (π.χ. όταν απαιτείται δυσανάλογη προσπάθεια από άποψη χρόνου, οικονομικών πόρων κλπ., θεωρείται ότι ο κίνδυνος ταυτοποίησης

Συνήθως, οι καταναλωτές σκεπτόμενοι ότι αποκτούν το παρεχόμενο ψηφιακό περιεχόμενο ή την παρεχόμενη ψηφιακή υπηρεσία δωρεάν, χορηγούν τα προσωπικά τους δεδομένα, με περισσή ευκολία, δίχως να συνειδητοποιούν την ενδεχόμενη αξία τους. Η παροχή των προσωπικών δεδομένων αντιμετωπίζεται ως ένας τρόπος εξοικονόμησης χρημάτων, έναντι απόκτησης της «ωφέλειας» που αποδίδει η χρήση του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας. Βέβαια, επί της ουσίας, δεν πρόκειται για δωρεάν παροχή υπηρεσιών, καθώς τα δεδομένα που χορηγεί ο χρήστης υπόκεινται σε επεξεργασία από τον πάροχο, ο οποίος τα εκμεταλλεύεται με σκοπό το κέρδος. Παραδόξως δε, οι καταναλωτές τείνουν να αποδίδουν αξία στα παρεχόμενα δεδομένα, μόνον μετά την πράξη παροχής. Το φαινόμενο αυτό, που προκύπτει από τη διχοτόμηση της πεποίθησης των καταναλωτών για την αξία της ιδιωτικότητας και της πραγματικής συμπεριφοράς τους, ονομάζεται «privacy paradox», και αποδίδεται στα ελληνικά με τον όρο «το παράδοξο της ιδιωτικότητας».⁴

Πάντως, η αναγνώριση της αξίας που εσωκλείεται στην πληροφορία δεν συνιστά νέα διαπίστωση. Ως σχετικά «νέα» διαπίστωση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί το γεγονός πως η παροχή προσωπικών δεδομένων, εν είδει ανταλλάγματος, συνιστά ένα μέσο «πληρωμής» στις σύγχρονες ψηφιακές συναλλαγές.

είναι σχεδόν αμελητέος). (ορ. Ιγγλεζάκης, Ι. (2022), *Το Δίκαιο της Ψηφιακής Οικονομίας*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας, σελ. 78).

³ Τα δεδομένα νομικών προσώπων (π.χ. επωνυμία, φήμη κλπ.), κατά κανόνα θεωρούνται ως δεδομένα μη προσωπικού χαρακτήρα. Τυγχάνουν, όμως, προστασίας όταν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Ν. 3471/2006. (ορ. Ιγγλεζάκης, Ι. (2022), *Το Δίκαιο της Ψηφιακής Οικονομίας*, ο.π., σελ. 78)

⁴ Barth S., Menno D.T. de Jong (2017), *The privacy paradox – Investigating discrepancies between expressed privacy concerns and actual online behavior – A systematic literature review*, 34(7), σελ. 1038-1058, Διαθέσιμο σε: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0736585317302022> [τελευταία πρόσβαση 29.04.2023].

1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Η ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

1.1. Η οικονομική αξία των προσωπικών δεδομένων

1.1.1. Σε μια προσπάθεια αποτύπωσης της οικονομικής αξίας των προσωπικών δεδομένων, σημειώνεται ότι κατά καιρούς αυτά έχουν χαρακτηριστεί ως «το καύσιμο της σύγχρονης εποχής»⁵ ή «το νέο νόμισμα»⁶ και έχουν καταστεί επενδυτικό ακόμη και εμπορεύσιμο αγαθό, πάνω στο οποίο βασίζεται η σύγχρονη οικονομία.⁷ Πρόκειται για φαινόμενο της «data economy», η οποία δεν συνιστά έναν ξεχωριστό κλάδο της οικονομίας, αλλά τη βάση επί της οποίας ερείδεται η ανάπτυξη της τεχνολογίας και της καινοτομίας σε όλους τους κλάδους της οικονομίας.⁸

Ως data economy αποκαλείται το «παγκόσμιο ψηφιακό οικοσύστημα», όπου τα δεδομένα συγκεντρώνονται, ταξινομούνται και ανταλλάσσονται μέσα σε ένα δίκτυο προμηθευτών, με στόχο τη δημιουργία αξίας, άλλοτε υπεραξίας, από τις συγκεντρωμένες πληροφορίες. Τα δεδομένα συλλέγονται κατά κανόνα από διάφορες πηγές [π.χ. μηχανές αναζήτησης (search engines), μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media), διαδικτυακά καταστήματα (online stores), συστήματα πληρωμών (payment systems), δίκτυα συνδεδεμένων συσκευών (internet of things) κ.ο.κ.] και αποθηκεύονται σε εξειδικευμένους διακομιστές, τοποθετημένους σε κέντρα δεδομένων (data centers), βρίσκονται δε διαθέσιμα προς πρόσβαση και ανταλλαγή διαμέσου εφαρμογών, λειτουργούντων μέσω διαδικτύου, που αποκαλούνται συλλογικά υπό τον όρο «νέφος (cloud)».⁹ Η αποθήκευση και η

⁵ Data is the new oil. (ορ. Petkova, B. (2019), *Privacy as Europe's First Amendment*, 25(2) European Law Journal, 140).

⁶ Κανέλλος, Λ. (2020), *The GDPR Handbook: Για DPOs, Επιχειρήσεις & Οργανισμούς*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Qualex, σελ. 372-373

⁷ Drexl, J. (2017), *Designing Competitive Markets for Industrial Data – Between Propertisation and Access*, JIPITEC, Διαθέσιμο σε: https://www.jipitec.eu/issues/jipitec-8-4-2017/4636/JIPITEC_8_4_2017_257_Drexl [τελευταία πρόσβαση 31.08.2023]

⁸ Ιγγλεζάκης, Ι. (2022), *Το Δίκαιο της Ψηφιακής Οικονομίας*, ο.π., σελ. 2

⁹ Η «**τεχνολογία της νεφροϋπολογιστικής (cloud computing)**» μπορεί να λάβει τις εξής μορφές: «(α) το λογισμικό ως υπηρεσία (software as a service, SaaS), στην οποία ο πάροχος εκμισθώνει ως υπηρεσία στον πελάτη το λογισμικό, το οποίο τρέχει μέσω του διαδικτύου

εξασφάλιση των συλλεγόμενων πληροφοριών αποτελεί σημαντικό μέρος της data economy.

Αξίζει δε να διακρίνουμε από δογματικής πλευράς την έννοια της data economy από την έννοια της digital economy, η οποία περιλαμβάνει τόσο την πρώτη όσο και τις τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών. Αντιστοίχως, στην έννοια της data economy περιλαμβάνονται οι έννοιες της οικονομίας διαμοιρασμού (sharing economy)¹⁰ και των μεγαδεδομένων (big data).¹¹ Κινητήριο μοχλό της data economy αποτελεί το διαδίκτυο, δηλαδή το περιβάλλον όπου

και δεν χρειάζεται εγκατάσταση στον υπολογιστή του πελάτη, (β) πλατφόρμα ως υπηρεσία (platform as a service), όπου ο πάροχος εκμισθώνει στον πελάτη μια πλατφόρμα υπολογιστικών εφαρμογών, δηλαδή του παρέχει τα εργαλεία για την κατασκευή, αποθήκευση και χρήση στο υπολογιστικό νέφος διαδικτυακών εφαρμογών, ενώ ο πάροχος φροντίζει για τη διαθεσιμότητα της πλατφόρμας και τη συντήρηση της, και (γ) η υποδομή ως υπηρεσία (infrastructure as service), όπου ο πάροχος εκμισθώνει στον πελάτη μια υπολογιστική υποδομή εικονικών διακομιστών (virtual servers) και του παρέχει έτσι υπολογιστική ισχύ, δυνατότητα αποθήκευσης δεδομένων, χρήση κέντρου δεδομένων κλπ για ανάγκες της επιχείρησής του» (ορ. Ιγγλεζάκης, Ι. (2022), *Το Δίκαιο της Ψηφιακής Οικονομίας*, ο.π., σελ. 42-43). Παρά την ανωτέρω ποικιλομορφία, ο νομικός χαρακτηρισμός των ανωτέρω συμβάσεων μπορεί να ενιαίος, καθώς βασίζονται στην ίδια τεχνολογία (cloud computing). Οι συμβάσεις αυτές χαρακτηρίζονται ως «συμβάσεις παροχής υπηρεσιών», στις οποίες ο καταναλωτής μπορεί να συμβληθεί έναντι ανταλλάγματος χρηματικής παροχής ή/και έναντι ανταλλάγματος προσωπικών δεδομένων (ορ. Ρεβολίθης, Ι. (2020), *Διεθνής Δικαιοδοσία και Διαδίκτυο*, § 6.3.2.3. *Ο νομικός χαρακτηρισμός των συμβάσεων «υπολογιστικού νέφους» (cloud computing)*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 233-239).

¹⁰ Υπό τον όρο «οικονομία διαμοιρασμού ή συνεργατική οικονομία (sharing economy)», αποκαλούνται τα επιχειρηματικά μοντέλα, στα οποία οι συνεργατικές πλατφόρμες διευκολύνουν τις δραστηριότητες των παρόχων, λειτουργώντας σαν «γέφυρα» μεταξύ των παρόχων και των χρηστών. Στο πλαίσιο του επιχειρηματικού αυτού μοντέλου δραστηριοποιείται: (α) ο πάροχος, ο οποίος διαθέτει όλα τα μέσα για την παροχή της υπηρεσίας, και λειτουργεί άλλοτε ως ιδιώτης άλλοτε ως επιχειρηματίας, (β) ο χρήστης της υπηρεσίας και (γ) ο μεσάζων, δηλαδή η συνεργατική πλατφόρμα. Οι υπηρεσίες αυτές παρέχουν στο χρήστη μεγάλο εύρος επιλογών και δυνατότητα σύγκρισης τιμών, διευκολύνουν δε την ανάπτυξη νεοφυών επιχειρήσεων. (ορ. Ιγγλεζάκης, Ι. (2022), *Το Δίκαιο της Ψηφιακής Οικονομίας*, ο.π. σελ. 21επ.).

¹¹ Υπό τον όρο «μεγαδεδομένα (big data)» αποκαλούνται τα δεδομένα μεγάλου όγκου, τα οποία διακρίνονται από 5 βασικά χαρακτηριστικά, τα αποκαλούμενα «5Vs», ήτοι τον όγκο (Volume), την ταχύτητα (Velocity), την ποικιλία (Variety), την εγκυρότητα (Veracity) και την αξία (Value). Πιο συγκεκριμένα, η εξαγωγή συμπερασμάτων που παράγουν αξία, απαιτεί την ανάλυση δεδομένων μεγάλου όγκου, που έχουν συλλεγεί από ποικίλες πηγές ή τελούν υπό διαφορετική μορφή, με ταχύτητα, υπό την προϋπόθεση ότι τα δεδομένα αυτά είναι αξιόπιστα. (ορ. Ιγγλεζάκης, Ι. (2022), *Το Δίκαιο της Ψηφιακής Οικονομίας*, ο.π. σελ. 39επ.).

συγκεντρώνονται, αποθηκεύονται και κυρίως ανταλλάσσονται οι συλλεγόμενες πληροφορίες.¹²

Η χρηματική αποτίμηση της data economy εντός της ΕΕ ανήλθε στο ποσό των 325.000.000.000 ευρώ περίπου, για το έτος 2018, το οποίο αντιστοιχεί στο 2,6% του συνολικού ΑΕΠ. Εκτιμάται δε ότι θα ανέλθει στο ποσό των 550.000.000.000 ευρώ, για το έτος 2025, το οποίο αντιστοιχεί στο 4% του συνολικού ΑΕΠ. Τα ανωτέρω οικονομικά μεγέθη δεν είναι διόλου ευκαταφρόνητα, και είναι δυνατά να καταστήσουν την ΕΕ κυρίαρχο παίκτη στο πεδίο της τεχνολογίας, παγκοσμίως.¹³

Το φαινόμενο αυτό υπογραμμίζει την αξία των προσωπικών δεδομένων και εκφράζει μία νέα εποχή για τη συναλλακτική πρακτική, όπου τα δεδομένα έχουν καταστεί πλέον μέσο συναλλαγής. Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι την περίοδο της βαθμιαίας αποϋλοποίησης των αγαθών, απαιτείται πρώτα να αποϋλοποιηθεί το χρησιμοποιούμενο μέσο συναλλαγής και εν συνεχεία να αξιοποιηθεί το αγαθό που υπάρχει σε αφθονία, τα προσωπικά δεδομένα. Υπ' αυτή την έννοια, τα προσωπικά δεδομένα μπαίνουν στο πεδίο των συμβάσεων εν είδει χρηματος, δυνάμενα να εκτελέσουν παρόμοια λειτουργία, με αυτήν που παραδοσιακά εκτελεί η χρηματική παροχή, την προσπόριση κέρδους στον προμηθευτή που παρέχει ψηφιακό περιεχόμενο ή την ψηφιακή υπηρεσία, κατά την άσκηση εμπορικής δραστηριότητας.¹⁴

1.1.2. Η αξία των προσωπικών δεδομένων αυτών καθ' εαυτών είναι δύσκολο να προσδιοριστεί ως τάξη μεγέθους, εξαιτίας της φύσης τους. Ήτοι, δεν πρόκειται περί χρημάτων, τα οποία είναι συγκεκριμένα και μετρήσιμα.¹⁵

¹² Ο πρωταγωνιστικός ρόλος του διαδικτύου, στο πλαίσιο της ραγδαίας τεχνολογικής ανάπτυξης, του έχει προσδώσει έναν χαρακτήρα «κρίσιμης υποδομής». (ορ. Ιγγλεζάκης, Ι. (2022), *Το Δίκαιο της Ψηφιακής Οικονομίας*, ο.π., σελ. 4επ.).

¹³ Ιγγλεζάκης, Ι. (2022), *Το Δίκαιο της Ψηφιακής Οικονομίας*, ο.π. σελ. 3επ.

¹⁴ Μποσμπόνη, Μ. (2020), *Τα προσωπικά δεδομένα ως αντιπαροχή στο πλαίσιο της Οδηγίας 2019/770/ΕΕ*, (Μη Δημοσιευθείσα Διπλωματική Εργασία), Π.Μ.Σ. «Αστικό Δίκαιο και Σύγχρονες Οικονομικές Συναλλαγές», Τμήμα Νομικής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Διαθέσιμο σε: <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/2929634/file.pdf> [τελευταία πρόσβαση 30.04.2023]

¹⁵ Τάχια, Κ. (2022), *Τα Προσωπικά Δεδομένα ως Αντάλλαγμα σε Σύμβαση*, Επιθεώρηση Δικαίου Πληροφορικής @ Information Law Journal, τ.1, Διαθέσιμο σε: <file:///C:/Users/tsets/Downloads/8908-23603-1-SM.pdf> [τελευταία πρόσβαση 30.04.2023].

Πάντως, η αξία των δεδομένων στο πλαίσιο του συναλλακτικού κύκλου εκτιμάται ότι ποικίλλει, ανάλογα με το εάν έχουν υποστεί επεξεργασία ή όχι. Ειδικότερα, τα ακατέργαστα δεδομένα (raw data), όπως για παράδειγμα η ηλικία του Υποκειμένου, θεωρούνται ως δεδομένα με «χαμηλή» αξία. Απεναντίας, τα δεδομένα, που έχουν ήδη τύχει επεξεργασίας, καθότι έχουν συλλεγεί και ταξινομηθεί στο πλαίσιο μια βάσης δεδομένων και εμπορευματοποιούνται υπό τη μορφή υπηρεσίας, που παρέχεται με βάση τα ήδη επεξεργασμένα δεδομένα (data as a service),¹⁶ θεωρούνται ως δεδομένα με «υψηλή» αξία. Ήτοι, η επεξεργασία των δεδομένων προσθέτει μια υπερ-αξία σε αυτά, η οποία επιτρέπει στον αντισυμβαλλόμενο του Υποκειμένου να αποκομίσει κέρδος από την εμπορική τους εκμετάλλευση. Βέβαια, ως προς το Υποκείμενο των δεδομένων, η ρηθείσα εκχώρηση προσωπικών δεδομένων, συνεπάγεται την αδυναμία του Υποκειμένου να αποκτήσει οικονομικό όφελος, στο πλαίσιο της εκθετικής πορείας της αξίας των δεδομένων.¹⁷

Για να αντιληφθούμε τη διαδικασία επαύξησης της αξίας των προσωπικών δεδομένων, είναι σκόπιμο να αναλύσουμε την έννοια της «*data value chain*», ήτοι της «*αλυσίδας αξίας δεδομένων*», που περιγράφει τον πλήρη κύκλο ζωής των δεδομένων από τη συλλογή έως την ανάλυση και τη χρήση τους, καθότι κατηγοριοποιεί τα διάφορα βήματα που απαιτούνται για τη μετατροπή των ακατέργαστων δεδομένων σε χρήσιμες πληροφορίες.¹⁸ Όπως αναφέρει ο

¹⁶ Χαρακτηριστικό παράδειγμα της μεθόδου αξιοποίησης δεδομένων «data as a service» είναι το παράδειγμα της Google Maps. Στην Google Maps τα δεδομένα είναι οργανωμένα σε βάσεις δεδομένων και η πρόσβαση σε αυτά είναι το ίδιο το αντικείμενο της υπηρεσίας. (ορ. Herbert, Z. (2017), *Data as a Tradeable Commodity – Implications for Contract Law*, σε Drexl, J., επιμ., *Proceedings of the 18th EIPIN Congress: The New Data Economy between Data Ownership, Privacy and Safeguarding Competition*, Edward Elgar Publishing, Forthcoming, Διαθέσιμο σε SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3063153> [τελευταία πρόσβαση 21.08.2023])

¹⁷ Σαμαρά, Κ. (2019), *Πώληση προσωπικών δεδομένων: το νομικό πλαίσιο και η φύση των συμβάσεων πώλησης από το Υποκείμενο υπό το πρίσμα του ΓΚΠΔ*, (Μη Δημοσιευθείσα Διπλωματική Εργασία), Διδρυματικό Π.Μ.Σ. «Δίκαιο και Πληροφορική», Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Νομικής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Διαθέσιμο σε: <https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/24182> [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]

¹⁸ Faroukhi, A.Z., Alaoui, I.E., Gahi, Y., Amine, A. (2020), *Big data monetization throughout Big Data Value Chain: a comprehensive review*, *Journal of Big Data* 7(3), Διαθέσιμο σε: <https://journalofbigdata.springeropen.com/articles/10.1186/s40537-019-0281-5> [τελευταία πρόσβαση 23.08.2023]

διεθνής μη κερδοσκοπικός οργανισμών εμπειρογνομόνων Open Data Watch, «η αλυσίδα αξίας περιγράφει τις συνδέσεις μεταξύ κάθε βήματος που μετατρέπουν εισροές χαμηλής αξίας σε εκροές υψηλής αξίας. Αν και έχει μια λογική ροή, από την αρχή έως το τέλος, μια αλυσίδα αξίας δεν έχει θεωρία: είναι μια πραγματιστική κατασκευή».¹⁹

Ειδικότερα, η data value chain κατηγοριοποιείται σε 5 στάδια, και συγκεκριμένα: (i) τη δημιουργία και την παραγωγή δεδομένων από διάφορες πηγές, (ii) την ανάλυση δεδομένων, με τη χρήση μεθόδων data mining και ανάλυσης big data, (iii) την επεξεργασία δεδομένων, ήτοι την οργάνωση, επαλήθευση, αξιολόγηση τους κ.α., (iv) την αποθήκευση δεδομένων, καθώς και (v) τη χρήση τους.²⁰

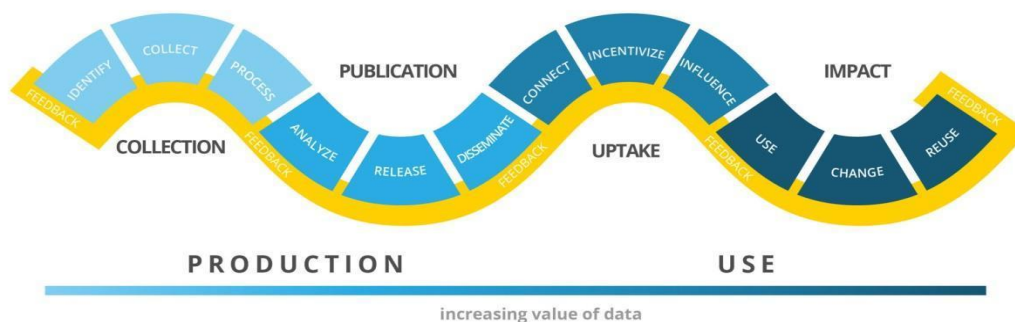
Κατ' άλλους, η data value chain κατηγοριοποιείται σε 4 στάδια, και συγκεκριμένα: (i) το στάδιο της συλλογής των δεδομένων, (ii) το στάδιο της δημοσίευσης, (iii) το στάδιο της αξιοποίησης και (iv) το στάδιο του αντικτύπου. Τα ανωτέρω στάδια περιλαμβάνουν 12 βήματα, και συγκεκριμένα: τον εντοπισμό, τη συλλογή, την επεξεργασία, την ανάλυση, τη δημοσίευση, τη διάδοση, τη σύνδεση, την παροχή κινήτρων, την επιρροή, τη χρήση, την αλλαγή και την επαναχρησιμοποίηση των δεδομένων. Σημειωτέον δε ότι η διαρκής τροφοδότηση δεδομένων ανάμεσα στους παραγωγούς και τα εμπλεκόμενα μέρη είναι άκρως σημαντική στο πλαίσιο της ρηθείσας διαδικασίας. Πρόκειται για μια σύνθετη διαδικασία, αναγκαία στη σύγχρονη εποχή των προηγμένων αναλύσεων και της τεχνητής νοημοσύνης.²¹

¹⁹ Mixson, E (2021), *What is the Data Value Chain?*, *AI Data & Analytics Network*, 05 Ιουλίου, Διαθέσιμο σε: <https://www.aidataanalytics.network/data-science-ai/articles/the-data-value-chain-explained> [τελευταία πρόσβαση 04.05.2023]

²⁰ Ιγγλεζάκης, Ι. (2022), *Το Δίκαιο της Ψηφιακής Οικονομίας*, ο.π. σελ. 10

²¹ Open Data Watch (2019), *The Data Value Chain: Moving from Production to Impact*, Διαθέσιμο σε: <https://opendatawatch.com/reference/the-data-value-chain-executive-summary/> [τελευταία πρόσβαση 04.05.2023]

DATA VALUE CHAIN

Φωτογραφία 1: Η εικόνα δημοσιεύτηκε στο Open Data Watch, με αναφορά ότι είναι επιτρεπτή η ελεύθερη χρήση της, κατόπιν ειδικής μνείας.²²

1.1.3. Η αξία που αποδίδεται στα προσωπικά δεδομένα, τόσο από οικονομικής σκοπιάς, όσο από την άποψη συμβολής στην κοινωνική πρόοδο και ευημερία, την πρόοδο των επιστημών και του πολιτισμού, διαφαίνεται και από τη σημασία που αποδίδεται στην επαναχρησιμοποίηση τους. Το όραμα της ΕΕ είναι η κατασκευή ενός ευρωπαϊκού χώρου δεδομένων, όπου ιδιωτικοί και δημόσιοι φορείς θα παράγουν νέα προϊόντα, βασιζόμενοι δεδομένα στα οποία έχουν άμεση πρόσβαση.²³

Σε μια προσπάθεια υλοποίησης του ως άνω στόχου, η ΕΕ έχει προβεί σε σωρεία νομοθετικών πρωτοβουλιών, όπως η Οδηγία (ΕΕ) 1024/2019 για τα ανοικτά δεδομένα και την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημόσιου τομέα,²⁴ ο Κανονισμός (ΕΕ) 868/2022 για την διακυβέρνηση των δεδομένων (Data

²² Πηγή φωτογραφίας 1: Open Data Watch (2019), *The Data Value Chain: Moving from Production to Impact*, Διαθέσιμο σε: <https://opendatawatch.com/reference/the-data-value-chain-executive-summary/> [τελευταία πρόσβαση 04.05.2023]

²³ Ιγγλεζάκης, Ι. (2022), *Το Δίκαιο της Ψηφιακής Οικονομίας*, ο.π., σελ. 17

²⁴ Οδηγία (ΕΕ) 2019/1024 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Ιουνίου 2019 για τα ανοικτά δεδομένα και την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημόσιου τομέα.

Governance Act)²⁵ και η Πρόταση Κανονισμού για τη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων ως προς τη δίκαιη πρόσβαση σε δεδομένα και τη δίκαιη χρήση δεδομένων (Data Act).²⁶ Οι ανωτέρω νομοθετικές πρωτοβουλίες υιοθετήθηκαν στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής στρατηγικής για τα δεδομένα, με προφανή στόχο τη σύσταση ενός κοινού πλαισίου για τον διαμοιρασμό και την αξιοποίηση των δεδομένων, το οποίο θα εξασφαλίσει στην ΕΕ την τεχνολογική αυτοδυναμία, που επιζητεί.

Ειδικότερα, τα ανοικτά δεδομένα (open data)²⁷ εκτιμάται ότι έχουν πολλαπλά οφέλη για την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα, ιδίως στον τομέα της τεχνητής νοημοσύνης, όπου υφίσταται ανάγκη για πρόσβαση σε δεδομένα μεγάλου όγκου.²⁸ Αφ' ης στιγμής, λοιπόν, η πρόσβαση σε γνώσεις και περιεχόμενο είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την προαγωγή της καινοτομίας και μεγάλο μέρος των πληροφοριών αυτών δημιουργείται από φορείς του δημοσίου τομέα,²⁹ η ΕΕ υιοθέτησε την Οδηγία (ΕΕ) 1024/2019, η οποία προσανατολίζεται στην προώθηση της διαφάνειας και του θεμιτού ανταγωνισμού.³⁰ Σύμφωνα με την Οδηγία (ΕΕ) 1024/2019,³¹ η παροχή των

²⁵ Κανονισμός (ΕΕ) 2022/868 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2022, σχετικά με την ευρωπαϊκή διακυβέρνηση δεδομένων και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1724 (πράξη για τη διακυβέρνηση δεδομένων).

²⁶ Πρόταση Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για εναρμονισμένους κανόνες σχετικά με τη δίκαιη πρόσβαση σε δεδομένα και τη δίκαιη χρήση τους (Πράξη για τα δεδομένα).

²⁷ Ως open data χαρακτηρίζονται τα δεδομένα που βρίσκονται στην κατοχή του δημόσιου τομέα ή χρηματοδοτούνται από δημόσιους πόρους και διατίθενται ελεύθερα προς χρήση, περαιτέρω χρήση και αναδιανομή, από κάθε κοινών. Χαρακτηριστικό των open data είναι καθολική συμμετοχή, υπό την προϋπόθεση αναφοράς του ονόματος του δημιουργού, και η περαιτέρω διάθεσής τους, υπό τους ίδιους όρους με τους αρχικούς όρους διάθεσής τους. (ορ. και data.europa.eu, *Τι σημαίνει Ανοικτά δεδομένα; Διαθέσιμο σε: <https://data.europa.eu/el/trening/what-open-data> [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]*)

²⁸ data.europa.eu, *Τι σημαίνει Ανοικτά δεδομένα; ο.π.*

²⁹ Lawspot (2019), *Εγκρίθηκε η νέα οδηγία για τα ανοικτά δεδομένα και τις πληροφορίες του δημόσιου τομέα*, Lawspot, 05 Απριλίου, Διαθέσιμο σε: https://www.lawspot.gr/nomikaneia/egkrithike-i-nea-odigia-gia-ta-anoikta-dedomena-kai-tis-plirofories-toy-dimosioy-tomea?lspst_destination=upgrade [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]

³⁰ Ομάδα Εργασίας για τα Ανοικτά Δεδομένα (2021), *Η Πράξη για την διακυβέρνηση δεδομένων (Data Governance Act) και η οδηγία για τα ανοικτά δεδομένα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, Διαθέσιμο σε: <https://opendata.ellak.gr/2021/02/15/o-nomos-gia-tin-diakivernisi-dedomenon-data-governance-act-ke-i-odigia-gia-ta-anichta-dedomena-apo-tin-evropaiki-epitropi/> [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]

δεδομένων θα γίνεται κατ' αρχήν δωρεάν, επιτρεπόμενου κάποιου ελαχίστου χρηματικού αντιτίμου, που αναλογεί στο κόστος αναπαραγωγής των δεδομένων,³² ενώ ταυτόχρονα εξυπηρετούνται εμπορικοί και μη σκοποί, που είναι αλλότριου του κύριου σκοπού δημοσίου συμφέροντος, για τον οποίο παρήχθησαν τα δεδομένα.

Αναγκαίο συμπλήρωμα της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης υπήρξε η Πρόταση Κανονισμού για την ευρωπαϊκή διακυβέρνηση δεδομένων, η οποία οδήγησε στην υιοθέτηση του Κανονισμού (ΕΕ) 2022/868 στις 03.06.2022.³³ Ο Κανονισμός (ΕΕ) 2022/868 συμβάλλει στην περαιτέρω χρήση δεδομένων του δημοσίου τομέα, την κοινοχρησία δεδομένων μεταξύ των επιχειρήσεων και παρέχει τη δυνατότητα χρήσης δεδομένων για αλτρομιστικούς σκοπούς.³⁴ Πέραν της αποδέσμευσης των δεδομένων του δημοσίου τομέα, αποσκοπεί στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των ιδιωτών και στην «καθιέρωση μιας δίκαιης οικονομίας δεδομένων».³⁵

Είναι αξιοσημείωτο ότι ο ανωτέρω Κανονισμός διακατέχεται από ένα πνεύμα εμπορευματοποίησης των δεδομένων. Ειδικότερα, στο πλέγμα της κανονιστικής ρύθμισης περιλαμβάνονται όροι, όπως «πώληση» και

³¹ Η Οδηγία (ΕΕ) 1024/2019 ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν. 4727/2020.

³² Άρθρο 6 της Οδηγίας (ΕΕ) 1024/2019.

³³ Ο νέος Κανονισμός, που περιλαμβάνει σε μεγάλο βαθμό προτροπές και όχι διατάξεις αναγκαστικού δικαίου, καταλείπει μεγάλο περιθώριο στον εθνικό νομοθέτη για την εφαρμογή του.

³⁴ Σύμφωνα με την σκέψη 35 του προοιμίου της Πρότασης Κανονισμού για τη Διακυβέρνηση Δεδομένων και την σκέψη 45 του προοιμίου της Πράξης για τη Διακυβέρνηση Δεδομένων, στόχος της ΕΕ είναι η «δημιουργία δεξαμενών δεδομένων», που διατίθενται αυτοβούλως από τα Υποκείμενα ή τους κατόχους των δεδομένων, για την εξυπηρέτηση σκοπών δημοσίου συμφέροντος, όπως η επιστημονική έρευνα κ.ο.κ. Ήτοι, ο «αλτρομισμός δεδομένων» βασίζεται στη συγκατάθεση των Υποκειμένων, η οποία παρέχεται κατά τον ΓΚΠΔ. Αναμφίβολα, πρόκειται για έναν «βαρύγδουπο όρο», που απηχεί τις πολιτικές φιλοδοξίες της Ε.Ε. (ορ. Ιγγλεζάκης, Ι. (2022), *Το Δίκαιο της Ψηφιακής Οικονομίας*, ο.π., σελ. 151).

³⁵ Σταυροπούλου Ε., Ταρουδάκη Ν., Τζαμαλούκα Α., Τσέτσα Ο., Φωτιάδη Κ., Χαραλαμπάκης Χ., Χατζοπούλου Χ., Ψώρας Ι. (2022), «*Η Πρόταση Κανονισμού Data Governance Act*, (Μη Εκδοθείσα Εργασία), Μάθημα «Νομικά θέματα στην Ψηφιακή Επιχειρηματικότητα, το Ηλεκτρονικό Εμπόριο και τις Ηλεκτρονικές Υπηρεσίες μέσω Διαδικτύου», Π.Μ.Σ. «Δίκαιο και Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών», Πανεπιστήμιο Πειραιά

«παραχώρηση» δεδομένων, που καταδεικνύουν τη χρήση τους ως αντικείμενο συναλλαγών.³⁶

Περαιτέρω, η Πράξη για τα Δεδομένα (Data Act), που αποσκοπεί στη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων δικαίου αναφορικά τη δίκαιη πρόσβαση και τη δίκαιη χρήση δεδομένων, κινείται στην ίδια λογική με την Πράξη για τη διακυβέρνηση δεδομένων (Data Governance Act). Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά «η *Data Governance Act* διευκολύνει την ανταλλαγή δεδομένων μεταξύ διαφόρων παραγόντων της αγοράς και κρατών μελών, ενώ η *Data Act* αποσαφηνίζει ποιος μπορεί να δημιουργήσει αξία από τα δεδομένα».³⁷

Στην υιοθέτηση της Πράξης για τα Δεδομένα (Data Act) οδήγησε η σκέψη ότι περίπου το 80% των βιομηχανικών δεδομένων παραμένουν ανεκμετάλλευτα. Η Πράξη για τα Δεδομένα έχει ως στόχο την ισότιμη κατανομή της αξίας των δεδομένων, τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε αυτά καθώς και της χρήση τους, μέσα από τη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων για τη διάθεση των δεδομένων, που παράγονται από τη χρήση ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας, προς τους χρήστες του εν λόγω προϊόντος ή υπηρεσίας, τους αποδέκτες δεδομένων και τις δημόσιες αρχές.³⁸ Εν συντομία, οι βασικότερες ρυθμίσεις της Πρότασης Κανονισμού, η οποία περιλαμβάνει διατάξεις οριζόντιας εφαρμογής («horizontal legislation»),³⁹ συνίστανται:

- (i) στη θεμελίωση ενός δικαιώματος πρόσβασης σε δεδομένα, που λειτουργεί συμπληρωματικά σε σχέση με το άρθρο 20 του ΓΚΠΔ (για τη φορητότητα των δεδομένων), και αφορά δεδομένα που δημιουργούνται από συνδεδεμένες συσκευές⁴⁰ (internet of things),⁴¹

³⁶ Σταυροπούλου Ε., Ταρουδάκη Ν., Τζαμαλούκα Α., Τσέτσα Ο., Φωτιάδη Κ., Χαραλαμπάκης Χ., Χατζοπούλου Χ., Ψώρας Ι., ο.π.

³⁷ Cyber Risk GmbH, *The European Data Act*, Διαθέσιμο σε: <https://www.eu-data-act.com/> [τελευταία πρόσβαση 04.05.2023]

³⁸ European Commission (2022), *Data Act: Commission proposes measures for a fair and innovative data economy*, Βρυξέλλες: European Commission, Διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1113 [τελευταία πρόσβαση 04.05.2023]

³⁹ Escribano, B., Fontanals, S. (2022), *EY Espana, The Data Act: new EU rules for data sharing*, Διαθέσιμο σε: https://www.ey.com/en_es/law/the-data-act-new-eu-rules-for-data-sharing [τελευταία πρόσβαση 04.05.2023]

⁴⁰ Άρθρα 3 έως 7 της Πρότασης Κανονισμού.

- (ii) στη θεμελίωση μιας νόμιμης υποχρέωσης διάθεσης δεδομένων, που παράγονται από συνδεδεμένες συσκευές,⁴²
- (iii) στον καθορισμό των προϋποθέσεων διάθεσης των δεδομένων σε δημόσιους φορείς, όταν υφίσταται ανάγκη αντιμετώπισης έκτακτων αναγκών και διασφάλισης του δημοσίου συμφέροντος.⁴³

Αξίζει δε σημειωθεί, ότι στο πεδίο εφαρμογής της Πράξης για τα Δεδομένα εμπíπτουν τόσο τα προσωπικά δεδομένα φυσικών προσώπων, όσο και τα δεδομένα μη προσωπικού χαρακτήρα,⁴⁴ ακόμη και τα δεδομένα νομικών προσώπων. Όταν δε γίνεται λόγος για προσωπικά δεδομένα, οι διατάξεις της Πράξης για τα Δεδομένα παραπέμπουν απευθείας στις ρυθμίσεις του ΓΚΠΔ.⁴⁵

1.1.4. Από τα παραπάνω, συμπεραίνουμε ότι τα δεδομένα έχουν καταστεί αντικείμενο εμπορικών συναλλαγών, με προφανείς επιπτώσεις όχι μόνον στο χώρο της οικονομίας αλλά και της επιστήμης, της πολιτικής, και της κοινωνίας ολόκληρης.⁴⁶

1.2. Το επιτρεπτό ή μη της εμπορευματοποίησης των προσωπικών δεδομένων

1.2.1. Δεδομένης της φύσης των προσωπικών δεδομένων ως στοιχείων της προσωπικότητας του ατόμου, ευλόγως διερωτάται κανείς ως προς το επιτρεπτό ή

⁴¹ Ως «Διαδίκτυο των Πραγμάτων (Internet of Things)», αποκαλείται η τεχνολογική υποδομή που υποστηρίζει τη δικτύωση φυσικών πραγμάτων, δυνάμει της οποίας επιτυγχάνεται η ανταλλαγή δεδομένων, που παρέχουν πληροφορίες για το περιβάλλον ή τις ιδιότητες των διασυνδεδεμένων συσκευών. (ορ. European Commission (2014), *Future networks and the internet*, Βρυξέλλες: European Commission, Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/future-networks-and-the-internet.html> [τελευταία πρόσβαση 04.05.2023])

⁴² Άρθρα 8 έως 12 της Πρότασης Κανονισμού.

⁴³ Άρθρα 14 επ. της Πρότασης Κανονισμού

⁴⁴ Σημειωτέον δε ότι το πλαίσιο για την ελεύθερη ροή δεδομένων μη προσωπικού χαρακτήρα στην ΕΕ τέθηκε με τον Κανονισμό (ΕΕ) 1807/2018 («The Free Flow of Non-Personal Data Regulation»), ο οποίος συνιστά κινητήριο μοχλό της ευρωπαϊκής οικονομίας των δεδομένων, καθότι διασφαλίζει τη δυνατότητα αποθήκευσης, επεξεργασίας και διαβίβασης δεδομένων εντός της ΕΕ.

⁴⁵ Ιγγλεζάκης, Ι. (2022), *Το Δίκαιο της Ψηφιακής Οικονομίας*, ο.π. σελ. 152 επ.

⁴⁶ Rimbart, P. (2016), *No such thing as free data*, *Le Monde diplomatique's*, Μετάφραση Goulden, Ch., Διαθέσιμο σε: <https://mondediplo.com/2016/09/09/digitallabor> [τελευταία πρόσβαση 30.04.2023]

μη της εμπορευματοποίησης τους. Η απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα έχει μάλλον δοθεί από τη συναλλακτική πρακτική, κατά το φαινόμενο της data economy, στην οποία προσαρμόστηκε ο ευρωπαϊός νομοθέτης, αναγνωρίζοντας πλέον ρητά τη συναλλακτική φύση των προσωπικών δεδομένων [άρθρο 3 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770].

1.2.2. Αξίζει, πάντως, να αναπτυχθεί εν συντομία ο ανωτέρω ηθικός και νομικός προβληματισμός, κυρίως υπό το πρίσμα της αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας και της απορρέουσας εξ αυτής ελευθερίας των συμβάσεων (361 ΑΚ),⁴⁷ η οποία δεν είναι απεριορίστη. Πιο συγκεκριμένα, η ελευθερία των συμβάσεων βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την εξουσία διαθέσεως του αντικειμένου της σύμβασης, τυχόν διατάξεις αναγκαστικού δικαίου και εμπορικές πρακτικές, που ενδεχομένως γεννούν υποχρεώσεις ως προς τη σύναψη ή το περιεχόμενο των συμβάσεων.⁴⁸

Συνεπώς, κρίσιμο στοιχείο ως προς το επιτρεπτό ή μη της χρήσης προσωπικών δεδομένων ως αντικείμενο παροχής ή αντιπαροχής στο συμβατικό πλαίσιο αποτελεί η εξουσία του Υποκειμένου να διαθέτει ή όχι τα δεδομένα του. Δηλαδή, εάν το γεγονός της διάθεσης των δεδομένων, ασκεί τέτοια επιρροή στην προσωπικότητα του ατόμου, ώστε να οδηγεί σε κατακερματισμό της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας. Γίνεται δεκτό, από μερίδα της θεωρίας και της νομολογίας,⁴⁹ ότι τα μέρη έχουν εξουσία διαθέσεως των ειδικότερων εκφάνσεων της προσωπικότητας τους, εφόσον αυτές δεν συνδέονται στενότερα με τον πυρήνα της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, εν στενή εννοία. Οπωσδήποτε, η διάθεση των στοιχείων αυτών της προσωπικότητας του ατόμου, πρέπει να είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης

⁴⁷ Σύμφωνα με την αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας απαιτείται σύμβαση για την αυτοδέσμευση του ατόμου. Η δε ελευθερία των συμβάσεων περιλαμβάνει: (i) την ελευθερία του ατόμου να συνάπτει ή όχι σύμβαση τόσο γενικά όσο και ειδικά με ένα συγκεκριμένο πρόσωπο (ελευθερία επιλογής του αντισυμβαλλομένου) και (ii) την ελευθερία καθορισμού του αντικειμένου και των επιμέρους όρων της σύμβασης. (ορ. Σταθόπουλος, Μιχ. Π. (2004), *Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου*, Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 247 – 250).

⁴⁸ Σταθόπουλος, Μιχ. Π. (2004), ο.π., σελ. 251-265

⁴⁹ Πολυμελές Πρωτοδικείο Καρδίτσας 1/2022, δημ. ΤΝΠ sakkoulas online, 27.01.2022 και Πολυμελές Πρωτοδικείο Πατρών 77/2023, δημ. ΤΝΠ Ισοκράτης, 2023, οι οποίες αφορούν με τον θεσμό της διαμεσολάβησης και εξετάζουν την εξουσία διαθέσεως του ατόμου σε υποθέσεις προσβολής της προσωπικότητας τους λόγω ηθικής βλάβης.

και όχι εξαναγκασμού, επιβαλλόμενου από εσωτερικούς ή εξωτερικούς παράγοντες.⁵⁰

1.2.3. Σε συνέχεια των ανωτέρω, προς υποστήριξη της εξουσίας διαθέσεως των προσωπικών δεδομένων, μνημονεύεται⁵¹ ότι κάθε άνθρωπος είναι εκ φύσεως ελεύθερος να διαθέτει ό,τι επιθυμεί, ανεξαρτήτως εάν πρόκειται για ενσώματο ή ασώματο έννομο αγαθό, εσωτερικό ή εξωτερικό στοιχείο της προσωπικότητάς του. Συνεπώς, υπ' αυτή την έννοια, δύναται να εμπορεύεται και τα προσωπικά του δεδομένα.

Μια πιο μετριοπαθής εκδοχή της άποψης αυτής, συναντάται σε μερίδα της νομολογίας των ιταλικών δικαστηρίων.⁵² Σύμφωνα με το ιταλικό περιφερειακό διοικητικό δικαστήριο του Λάτσιο (TAR Lazio),⁵³ τα προσωπικά δεδομένα μπορούν να αποτελέσουν εμπορικό περιουσιακό στοιχείο ικανό να αναλάβει τη λειτουργία της αντιπαροχής μιας σύμβασης, με την τεχνική έννοια, υποστηρίζοντας ότι το επιχείρημα πως «τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα προστατεύονται μόνον ως θεμελιώδες δικαίωμα, που κατοχυρώνεται από τη νομοθεσία περί προστασίας δεδομένων», αποτελεί απλοϊκή και μερική θεώρηση των εγγενών δυνατοτήτων τους. Συνεπώς, η συναίνεση μπορεί να αποτελεί αντικείμενο εμπορικών συναλλαγών, υπό την προϋπόθεση ότι οι οικονομικοί φορείς συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις σαφήνειας, πληρότητας και μη απατηλής πληροφόρησης που προβλέπονται από τη νομοθεσία περί προστασίας των καταναλωτών. Στο ίδιο πνεύμα, η πρακτική των γαλλικών⁵⁴ και

⁵⁰ Cohen, G. (2003), *The Price of Everything, the Value of Nothing: Reframing the Commodification Debate*, Harvard Law Review 117(2), Harvard Law Review Association, Διαθέσιμο σε: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=479321 [τελευταία πρόσβαση 21.08.2023]

⁵¹ Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π., σελ. 15 -16

⁵² Olivi, G., Cairoli, F. (2022), *The debate over data monetization – an EU (and Italian) perspective*, 13 Ιουνίου, Διαθέσιμο σε: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/june/13/the-debate-over-data-monetization-an-eu-and-italian-perspective> [τελευταία πρόσβαση 23.05.2023]

⁵³ Monti, A. (2020), *TAR Lazio, Sez. I, Sent. 260/2020, Blog On ICT law, politics and other digital stuff*, 10 Ιανουαρίου, Διαθέσιμο σε: <https://www.ictlex.net/?p=2763> [τελευταία πρόσβαση 17.08.2023] και Monti, A. (2020), *Tar Lazio to affirm the economic value of personal data. Is this the end of free-services?*, *Blog On ICT law, politics and other digital stuff*, 20 Ιανουαρίου, <https://blog.andreamonti.eu/?p=1607> [τελευταία πρόσβαση 17.08.2023]

⁵⁴ OneTrust DataGuidance, Regulatory Research Software, (2022), *France: CNIL opens door to cookie walls - a closer look at the new criteria*, Διαθέσιμο σε:

αυστριακών⁵⁵ αρχών προστασίας δεδομένων, καταδεικνύει ότι ο μηχανισμός «πληρωμή ή συγκατάθεση» («*pay or consent*») μπορεί να θεωρηθεί έγκυρος, υπό προϋποθέσεις.⁵⁶

1.2.4. Στον αντίποδα, συναντά κανείς τους υπέρμαχους της αποεμπορευματοποίησης,⁵⁷ οι οποίοι σε μια προσπάθεια υπέρμετρης προάσπισης του αυτεξουσίου του ανθρώπου, υποστηρίζουν πως η ένταξη ενός εννόμου αγαθού, όπως τα προσωπικά δεδομένα, στον συναλλακτικό κύκλο πρόκειται να οδηγήσει στην αντιμετώπιση τους ως εμπορεύματος (commodity) είτε στην πλήρη εξομοίωση του με το χρήμα.⁵⁸

1.2.5. Η επιλογή μιας μετριοπαθέστερης εκδοχής, κατά τα αρχικώς ρηθέντα, συνιστά τη χρυσή τομή για την ισόρροπη ανάπτυξη της οικονομίας και τη διαφύλαξη της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.⁵⁹ Εξάλλου, τα δεδομένα δεν

<https://www.dataguidance.com/opinion/france-cnll-opens-door-cookie-walls-closer-look> [τελευταία πρόσβαση 23.08.2023]

⁵⁵ Republik Österreich Datenschutzbehörde, 2023-0.174.027, Υπόθεση NOYB - European Center for Digital Rights vs. “der Standard”, Διαθέσιμο σε: https://noyb.eu/sites/default/files/2023-04/Standard_Bescheid_geschw%C3%A4rzt.pdf [τελευταία πρόσβαση 23.08.2023] και OneTrust DataGuidance, Regulatory Research Software, (2022), *Austria: DSB publishes FAQs on cookies, outlines conditions for ‘pay or okay’ mechanism*, Διαθέσιμο σε: <https://www.dataguidance.com/news/austria-dsb-publishes-faqs-cookies-outlines-conditions> [τελευταία πρόσβαση 23.08.2023].

⁵⁶ G.Olivi και F.Cairolì, ο.π.

⁵⁷ Cohen, G. (2003), *The Price of Everything, the Value of Nothing: Reframing the Commodification Debate*, Harvard Law Review 117(2), Harvard Law Review Association, σελ. 689-710, Διαθέσιμο σε: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=479321 [τελευταία πρόσβαση 21.08.2023] (όπου γίνεται γενικότερη αναφορά στα επιχειρήματα αποεμπορευματοποίησης των εννόμων αγαθών, που αποτελούν στοιχεία της προσωπικότητας του ατόμου, δίχως ωστόσο να γίνεται ρητή μνεία στα προσωπικά δεδομένα) και Sandel, M. J. (2016), *Δικαιοσύνη. Τι είναι σωστό;* Μετάφραση Κιουγκιόλης, Α., Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις (όπου γίνεται πλήρης ανάλυση της «καντιανής οπτικής του δικαίου», που αντιμετωπίζει τον άνθρωπο ως αυτοσκοπό και όχι ως μέσο για την επίτευξη άλλων στόχων).

⁵⁸ Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π., σελ. 15 -16

⁵⁹ Το ίδιο σκεπτικό ακολουθούν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων (EDPB) και ο Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων (EDPS) στην κοινή γνώμη 2/2022 σχετικά με την πρόταση νόμου για τα δεδομένα. Ειδικότερα, αναφέρουν ότι τα Υποκείμενα μπορούν μεν να συναινέσουν στην επεξεργασία των προσωπικών τους δεδομένων, αλλά δεν μπορούν να παραιτηθούν από τα θεμελιώδη δικαιώματά τους. Η προοπτική της «εμπορευματοποίησης» των προσωπικών δεδομένων θα υπονόμειε απαράδεκτα την ίδια την έννοια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και την ανθρωποκεντρική προσέγγιση του δικαίου, που διέπει την ευρωπαϊκή έννομη τάξη. Ομοίως, στη δήλωση 05/2021 του EDPB σχετικά με τον κανονισμό για τη διακυβέρνηση των δεδομένων, τονίζεται ότι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δεν μπορούν να

συνιστούν ένα ενιαίο σύνολο. Αντιθέτως, η αξία τους κλιμακώνεται όσο πλησιάζουν στην καρδιά του δικαιώματος της προσωπικότητας.

Επομένως, το άτομο δεν έχει εξουσία διαθέσεως του συνόλου των δεδομένων, αλλά μόνο ορισμένων εξ αυτών, καθ'ο μέτρο δεν προσβάλλεται η ανθρώπινη αξία, με βάση αντικειμενικά κριτήρια. Το ζήτημα είναι πρωτίστως ηθικό και δευτερευόντως νομικό.⁶⁰

1.3. Περιουσιακά Δικαιώματα επί των προσωπικών δεδομένων

Μπορούν όμως τα προσωπικά δεδομένα να αποτελέσουν αντικείμενο περιουσιακών δικαιωμάτων, και ιδιαίτερος μπορεί να υπάρξει ιδιοκτησιακό καθεστώς επί των προσωπικών δεδομένων, ούτως ώστε να καταστεί ευχερής η μεταβίβαση τους προς τον πωλητή ;

Η συζήτηση περί της δυνατότητας ύπαρξης περιουσιακών δικαιωμάτων επί των προσωπικών δεδομένων συναντάται για πρώτη φορά στις ΗΠΑ, για δύο κυρίως λόγους: (α) στο χώρο αυτόν δεν υφίσταται ένα γενικό δικαίωμα στην προσωπικότητα, στο πλαίσιο του οποίου να προστατεύονται τα προσωπικά δεδομένα, κατά τρόπο απόλυτο, και (β) δεν υφίσταται ένα γενικό πλαίσιο προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, που να ισχύει στις σχέσεις κράτους-πολίτη ή να τριτενεργεί στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών. Συνεπώς, προτάθηκε η εξομίωσή των δικαιωμάτων επί προσωπικών δεδομένων με τα περιουσιακά δικαιώματα και κατ' επέκταση η προστασία των πρώτων κατά τις διατάξεις του περιουσιακού δικαίου.

Στην ελληνική έννομη τάξη, η οποία περιλαμβάνει ένα ειδικό καθεστώς προστασίας των προσωπικών δεδομένων,⁶¹ η αναγνώριση περιουσιακών δικαιωμάτων επί των προσωπικών δεδομένων επιφέρει μεν πλείστες έννομες συνέπειες, συμβάλλει δε, υπό προϋποθέσεις, στη σφαιρική έννομη προστασία

ανταλλάσσονται ή διαπραγματεύονται με τρόπο που παραβιάζει τις αρχές προστασίας των προσωπικών δεδομένων. (ορ. G.Olivi και Fabia Cairoli, ο.π.).

⁶⁰ Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π., σελ. 17

⁶¹ Π.χ. Ν. 4624/2019, Ν. 3461/2006, ΑΚ 57επ. κ.ο.κ.

των Υποκειμένων, καθότι παρέχει σε αυτούς τις ενοχικές ή εμπράγματες αξιώσεις του περιουσιακού δικαίου.

Συνεπώς, η «εμπορευματοποίηση» των άυλων αγαθών, ήτοι η αποτίμηση τους σε χρήμα, έχει περιουσιακές επιπτώσεις, τις οποίες το δίκαιο οφείλει να κατανοήσει και να ρυθμίσει. Ωστόσο, νομικό προαπαιτούμενο για την προσέγγιση του εν λόγω ζητήματος είναι ο προσδιορισμός της φύσης των προσωπικών δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα, το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα για την προστασία των προσωπικών δεδομένων (άρθρο 9^Α Συντ.) είναι ένα δικαίωμα προσωποπαγές. Το γεγονός αυτό δεν αποκλείει άνευ ετέρου την αναγνώριση περιουσιακών δικαιωμάτων επί των προσωπικών δεδομένων. Πράγματι, η θεωρία αποδέχεται ότι τα προσωπικά δικαιώματα (άρα, και το δικαίωμα στα προσωπικά δεδομένα), δύνανται να έχουν και περιουσιακή αξία, που επιτρέπει την οικονομική τους εκμετάλλευση.

Εξάλλου, η αναγνώριση περιουσιακών δικαιωμάτων συντείνει στην προστασία των ίδιων των Υποκειμένων. Ήτοι, η αναγνώριση περιουσιακών δικαιωμάτων καθίσταται *de facto* αναγκαία ώστε να έχουν τα Υποκείμενα κυριαρχία επί των δεδομένων τους.⁶² Ως « περιουσιακά δικαιώματα » νοούνται τόσο τα εμπράγματα όσο και τα ενοχικά, καθώς και τα κληρονομικά δικαιώματα και τα περιουσιακά δικαιώματα του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Η αναγνώριση εμπράγματων δικαιωμάτων επί των προσωπικών δεδομένων ενδεχομένως απαιτεί τη θεώρηση αυτών καθ' εαυτών ως «πραγμάτων», και όχι του υλικού φορέα, όπου αυτά ενσωματώνονται. Η αναγνώριση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επί των προσωπικών δεδομένων απαιτεί τη θεώρηση τους ως «προϊόντων της διάνοιας»,⁶³ ενώ η αναγνώριση κληρονομικών δικαιωμάτων επί των προσωπικών δεδομένων προϋποθέτει το κληρονομητό αυτών. Αντιστοίχως, η αναγνώριση ενοχικών δικαιωμάτων επί των προσωπικών δεδομένων προϋποθέτει τη θεώρηση τους ως

⁶² Τάχια, Κ. (2022), *Τα Προσωπικά Δεδομένα ως Αντάλλαγμα σε Σύμβαση*, ο.π.

⁶³ Π.χ. οι ηλεκτρονικά διακινούμενες πληροφορίες και το λογισμικό ενός Η/Υ.

«αντικείμενου παροχής», που παρέχεται από το Υποκείμενο - οφειλέτη της παροχής προς τον αντισυμβαλλόμενο του - δανειστή της παροχής.⁶⁴

1.3.1. Τα προσωπικά δεδομένα ως αντικείμενο εμπραγμάτου δικαιώματος (full property right approach)

Οι προσπάθειες αναγνώρισης απολύτων εμπραγμάτων δικαιωμάτων επί των προσωπικών δεδομένων έχουν ναυαγήσει, λαμβανομένης υπόψη της φύσης τους, ως στοιχείων της προσωπικότητας του ατόμου και ταυτόχρονα ως στοιχείων με τεχνική και οικονομική αξία.

Αδιαμφισβήτητα, είναι η δυνατή η σύσταση εμπραγμάτων δικαιωμάτων επί του υλικού φορέα, στον οποίο ενσωματώνονται τα προσωπικά δεδομένα (π.χ. φωτογραφία, CD κλπ.), πλην όμως δεν συμβαίνει το ίδιο με το στοιχείο της ενσωμάτωσης, ήτοι ίδια τα προσωπικά δεδομένα.⁶⁵

Η αναγνώριση δικαιώματος κυριότητας επί των προσωπικών δεδομένων θα σηματοδοτούσε μεν ότι τα δεδομένα δεν αποτελούν κοινό κτήμα και ότι ο δικαιούχος δύναται να εμποδίζει τρίτους από τη χρήση τους, υποχρεώνοντας τους να καταβάλλουν χρηματικό αντίτιμο σε περίπτωση χορήγησης άδειας εκμετάλλευσής τους, γεγονός που δημιουργεί κίνητρα για την ιδιωτική πρωτοβουλία και καθιστά ευχερέστερη την κατάρτιση συμβάσεων, που αφορούν τη χρήση των προσωπικών δεδομένων. Επίσης, θα έθετε τις βάσεις για την πλήρη εξομοίωση των δεδομένων με τα συνήθη συναλλακτικά αγαθά,⁶⁶ καθιστώντας τα δεδομένα ακόμα και αντικείμενο εξασφάλισης των πιστώσεων (π.χ. διά της σύστασης ενεχύρου επ' αυτών).⁶⁷ Χωρίς να αποκλείεται, ωστόσο,

⁶⁴ Παπαχρίστου, Θ., Λέκκας, Γ. (2014), *Περιουσιακά Δικαιώματα στα Δεδομένα Προσωπικού Χαρακτήρα*, Διαθέσιμο σε: ΤΝΠ Qualex, ΕφΑΔΠολΔ, 1/2014

⁶⁵ Παπαχρίστου, Θ., Λέκκας, Γ. (2014), *Περιουσιακά Δικαιώματα στα Δεδομένα Προσωπικού Χαρακτήρα*, Διαθέσιμο σε: ΤΝΠ Qualex, ΕφΑΔΠολΔ, 1/2014

⁶⁶ Η πλήρης εξομοίωση των προσωπικών δεδομένων με τα συνήθη συναλλακτικά αγαθά, διά της σύστασης εμπραγμάτων δικαιωμάτων επ' αυτών, οδηγεί σε ριζική αναπροσαρμογή του εμπραγμάτου δικαίου.

⁶⁷ Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π., σελ. 19-20

ενόψει της ιδιαίτερης φύσης των προσωπικών δεδομένων, αυτά να ορίζονταν ως ακατάσχετα.

Ενδεχόμενα, από αστικο-δικαιϊκή πλευρά, η παροχή προσωπικών δεδομένων εν είδη ανταλλάγματος προσιδιάζει περισσότερο στη ρύθμιση του άρθρου 1034 ΑΚ, όπου τη λειτουργία της απευθυντέας προς τον αντισυμβαλλόμενο δήλωσης βούλησης και της υλικής πράξης εκποίησης επιτελεί η «συγκατάθεση» του Υποκειμένου.⁶⁸ Πλην, όμως, και η οπτική αυτή δεν είναι απολύτως ορθή, από νομικής σκοπιάς, αφού απουσιάζει η προγενέστερη της εκποίησης υποσχετική δικαιοπραξία. Ίσως, συνεπέστερη δογματικά λύση θα αποτελούσε η συμφωνία των συμβαλλομένων μερών για εκχώρηση πρόσβασης σε προσωπικά δεδομένα για ορισμένο σκοπό.⁶⁹

Πλην όμως, η ανωτέρω συλλογιστική περί αναγνώρισης ιδιοκτησιακού καθεστώτος επί των προσωπικών δεδομένων είναι αρκετά προβληματική. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς την περίπτωση παραχώρησης προσωπικών δεδομένων και ενσωμάτωσης τους σε μια βάση δεδομένων, για να γεννηθούν πλείστα ερωτήματα αναφορικά με: α) τον χρόνο σύστασης των εμπραγμάτων δικαιωμάτων, β) τον τρόπο κτήση τους, γ) το πρόσωπο του δικαιούχου, και δ) τα όρια της εμπορευσιμότητας των προσωπικών δεδομένων.

Ειδικότερα, ως προς τον χρόνο σύστασης των εμπραγμάτων δικαιωμάτων, διερωτάται κανείς εάν τα δεδομένα ανήκουν εξ αρχής στο Υποκείμενο ή αποκτάται εμπράγματο δικαίωμα επ' αυτών κατά τον αποχωρισμό τους από το Υποκείμενο και την καταχώριση τους στη βάση δεδομένων του παρόχου.

Επίσης, ως προς τον τρόπο κτήσης των εμπραγμάτων δικαιωμάτων και το πρόσωπο του δικαιούχου, γεννάται το ερώτημα, εάν στο πλαίσιο μιας βάσης δεδομένων, μπορεί να θεμελιωθεί πρωτότυπος τρόπος κτήσης κυριότητας επί των προσωπικών δεδομένων, κατά τις διατάξεις για την ειδοποιία (άρθρα 1061επ. ΑΚ), και σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, ποιος μπορεί να

⁶⁸ Σαμαρά, Κ. (2019), ο.π. σελ. 76

⁶⁹ Σαμαρά, Κ. (2019), ο.π. σελ. 76

θεωρηθεί κύριος της ύλης κατά τη στιγμή της ειδοποιίας. Πέραν τούτου, λαμβανομένης υπόψη και της ρηθείσας αλυσίδας αξίας των δεδομένων, οι δυνητικοί εμπράγματοι δικαιούχοι θα μπορούσαν να είναι όλα τα πρόσωπα, που εμπλέκονται στην «αλυσίδα αξίας των δεδομένων» (data value chain), και ειδικότερα: i) ο δημιουργός, ο οποίος παράγει τα δεδομένα, ii) ο καταναλωτής – χρήστης των δεδομένων, iii) ο συνθέτης (compiler), ο οποίος συγκεντρώνει δεδομένα από ποικίλες πηγές, iv) η εταιρεία, η οποία παράγει νέα δεδομένα, v) ο επενδυτής, ο οποίος αναθέτει σε τρίτους την παραγωγή νέων δεδομένων, vi) ο αποκωδικοποιητής, ο οποίος αποκωδικοποιεί δεδομένα, με συγκεκριμένο μορφότυπο, vii) ο συσκευαστής, ο οποίος συγκεντρώνει δεδομένα για ορισμένο σκοπό και αυξάνει την αξία τους, διαμέσου της μορφοποίησης τους για συγκεκριμένη χρήση, viii) ο αναγνώστης, ο οποίος προσθέτει τις πληροφορίες σε ένα αποθετήριο δεδομένων, ix) όποιος αγοράζει δεδομένα και x) όποιος αποκτά άδεια χρήσης δεδομένων.⁷⁰

Επιπλέον, ως προς τα όρια της εμπορευσιμότητας των προσωπικών δεδομένων, διερωτόμαστε εάν παρέχεται δικαίωμα πλήρους ή περιορισμένης εκμετάλλευσης στον κύριο της βάσης δεδομένων, και συγκεκριμένα εάν, σε περίπτωση περαιτέρω μεταβίβασης των δεδομένων, θα αρκεί συμφωνία μεταξύ των συμβαλλομένων μερών ή θα απαιτείται και συγκατάθεση του Υποκειμένου των δεδομένων. Ως είναι φυσικό, η απάντηση στα ανωτέρω ερωτήματα δεν είναι προφανής και χρήζει προσεκτικής και επισταμένης έρευνας.

Σημαντικότερο όλων, κατά τη γνώμη της συντάξασας, είναι το γεγονός ότι το δικαίωμα κυριότητας, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 1000 ΑΚ, αναφέρεται στην εξουσία του κυρίου του πράγματος να προβαίνει σε όποια υλική ή νομική ενέργεια επί του πράγματος επιθυμεί, αποτρέποντας τυχόν ενέργειες τρίτων επ' αυτού. Υπ' αυτήν την έννοια, η θεώρηση των προσωπικών δεδομένων ως πραγμάτων, με επακόλουθο τη θεμελίωση εμπραγμάτων δικαιωμάτων επ' αυτών, δεν είναι πάντοτε δυνατή. Τα προσωπικά δεδομένα είναι άμεσα συνδεδεμένα με το Υποκείμενο τους, με τέτοιο τρόπο ώστε η άσκηση εξουσιών,

⁷⁰ Ιγγλεζάκης, Ι. (2022), *Το Δίκαιο της Ψηφιακής Οικονομίας*, ο.π. σελ. 10

που απορρέουν από το εμπράγματο δικαίωμα να σχετίζεται με το ίδιο το υποκείμενο, γεγονός που καταλύει την ίδια τη φύση του εμπράγματος δικαιώματος, ως εξουσίασης ασκούμενης επί πράγματος. Ήτοι, επέρχεται σύγχυση μεταξύ του φορέα του δικαιώματος και του αντικειμένου της εξουσίασης. Επ' ουδενί, δεν είναι ανεκτό ο άνθρωπος να ταυτίζεται με τα πράγματα, καθότι η ανθρώπινη αξία, σε αντίθεση με τα πράγματα, είναι αναντικατάστατη και μη αποτιμητή σε χρήμα. Τυχόν δε ταύτιση μεταξύ των ανωτέρω εννοιών οδηγεί, υπό το πρίσμα της καντιανής οπτικής του δικαίου,⁷¹ σε αυτό-αναίρεση του ατόμου και σε αναίρεση της «*αρχής της αυτοτέλειας του πολίτη ως ιδιώτη*».⁷²

Ως εκ τούτου, αμφισβητείται εάν η αρκεί η απλή μεταφορά αστικο-δικαϊκών εννοιών, όπως το δικαίωμα ιδιοκτησίας, για την προσέγγιση του δικαιώματος επί των προσωπικών δεδομένων. Πράγματι, η απουσία δικαιώματος ιδιοκτησίας επί των προσωπικών δεδομένων δεν αποκλείει τη μεταβίβαση τους, ως εσφαλμένως υποστηρίζεται.⁷³ Αντιθέτως, η ένταξη των προσωπικών δεδομένων στις συναλλαγές υπό το πρίσμα του ενοχικού δικαίου και η επιχείρηση υλικών πράξεων επ' αυτών, μπορεί να υποκαταστήσει «*το υποτιθέμενο έλλειμμα της εμπράγματης προστασίας*». Ήτοι, η υλική πράξη της *de facto* πρόσβασης στα προσωπικά δεδομένα λειτουργεί ως μια εναλλακτική οδός σε σχέση με την εμπράγματη μεταβίβαση.⁷⁴

Συνεπώς, παρά την ανάγκη να γνωρίζουμε σε οικονομικό επίπεδο «*ποιος κατέχει τα δεδομένα*», η έννοια της ύπαρξης «*εμπράγματος*» δικαιώματος επ'

⁷¹ Σύμφωνα με την καντιανή οπτική του δικαίου, «η ηθική απαίτηση να μεταχειριζόμαστε τα πρόσωπα ως σκοπούς, παρά ως απλά μέσα, περιορίζει τον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να μεταχειριζόμαστε τα σώματα μας και τον εαυτό μας». Ειδικότερα, «ο άνθρωπος δεν είναι ένα πράγμα, δεν είναι ιδιοκτησία του εαυτού του» (ορ. Sandel, M. J. (2016), *Δικαιοσύνη. Τι είναι σωστό;* Μετάφραση Κιουπκιόλης, Α., Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις, σελ. 184-185, και MacIntyre, A. (1981), *After Virtue*, University of Notre Dame Press, σελ. 201).

⁷² Παπαχρίστου, Θ., Λέκκας, Γ. (2014), ο.π.

⁷³ Τάχια, Κ. (2022), *Τα Προσωπικά Δεδομένα ως αντάλλαγμα σε σύμβαση*, ο.π.

⁷⁴ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), *Η σύμβαση προμήθειας ψηφιακού περιεχομένου και ψηφιακών υπηρεσιών: Η Οδηγία 2019/770 μεταξύ του δικαίου προστασίας του καταναλωτή, προσωπικών δεδομένων και πνευματικής ιδιοκτησίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Π.Ν.Σάκκουλας, σελ. 60επ.

αυτών δεν είναι νομικά ακριβής.⁷⁵ Σύμφωνα με τη θεωρία, η έννοια της ιδιοκτησίας μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει την ευθύνη και την υποχρέωση λογοδοσίας που υπέχουν ορισμένα πρόσωπα, τα οποία διαχειρίζονται συγκεκριμένα σύνολα δεδομένων. Σε καμία όμως περίπτωση δεν υπέχει την ίδια λειτουργία με την άσκηση φυσικής εξουσίας επί υλικού πράγματος.⁷⁶

1.3.2. Τα προσωπικά δεδομένα ως αντικείμενο παροχής

Εν συνεχεία, γεννάται το ερώτημα εάν τα προσωπικά δεδομένα μπορούν να αποτελέσουν το αντικείμενο παροχής του οφειλέτη προς τον δανειστή, στο πλαίσιο μιας ενοχής.

Σύμφωνα με το άρθρο 287 ΑΚ, ως ενοχή νοείται κάθε «σχέση με την οποία ένα πρόσωπο έχει υποχρέωση προς ένα άλλο σε παροχή», ενώ ως παροχή νοείται οιαδήποτε πράξη ή παράλειψη, δυνάμει της οποίας μεταβιβάζεται ένα αγαθό από τον οφειλέτη προς τον δανειστή.⁷⁷ Κατά κανόνα, η παροχή δεν περιορίζεται στη συμπεριφορά του Υποκειμένου, αλλά περιλαμβάνει και την επέλευση ενός συγκεκριμένου αποτελέσματος, το οποίο συνήθως συνίσταται στην απόκτηση ενός αγαθού ή/και την τήρηση ορισμένης συμπεριφοράς, ανεξάρτητα από το αποτέλεσμά της για τον αντισυμβαλλόμενο - δανειστή.⁷⁸

Τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα μπορούν να είναι αντικείμενο κύριας ή παρεπόμενης παροχής, στο πλαίσιο του ενοχικού δικαίου.⁷⁹ Ήτοι, το

⁷⁵ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 63

⁷⁶ Ιγγλεζάκης, Ι. (2022), *Το Δίκαιο της Ψηφιακής Οικονομίας*, ο.π. σελ. 7

⁷⁷ Σταθόπουλος, Μιχ. Π. (2004), *Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου*, ο.π., σελ. 25επ.

⁷⁸ Σταθόπουλος, Μιχ. Π. (2004), *Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου*, ο.π. σελ.25επ.

⁷⁹ Παράδειγμα κύριας παροχής προσωπικών δεδομένων συνιστά η σύμβαση ηθοποιού με κινηματογραφικό παραγωγό για την εμπορική εκμετάλλευση της εικόνας του, ενώ ως παράδειγμα παρεπόμενης παροχής προσωπικών δεδομένων μνημονεύεται η χορήγηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον εργοδότη, για την εκπλήρωση υποχρέωσης του εργαζομένου, απορρέουσας από τη σύμβαση εργασίας.

άτομο δύναται να συνομολογήσει τη διενέργεια ορισμένης πράξης, παράλειψης, υλικής ενέργειας ή δικαιοπραξίας, σε σχέση με τα προσωπικά του δεδομένα.⁸⁰

Φυσικά, τίθενται όρια στην ιδιωτική αυτονομία και την εκπορευόμενη εξ αυτής ελευθερία των συμβάσεων.

Υπό το πρίσμα των νέων νομοθετικών πρωτοβουλιών, και δη της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770⁸¹ και του Ν. 4967/2022, ο οποίος ενσωμάτωσε στην ελληνική έννομη τάξη την ανωτέρω οδηγία, τα προσωπικά δεδομένα εξομοιώνονται με χρηματική παροχή, καθότι καθίστανται ένα είδος ανταλλάξιμου οικονομικού αγαθού, το οποίο το Υποκείμενο μπορεί να χρησιμοποιήσει με σκοπό την απόκτηση πρόσβασης σε ψηφιακό περιεχόμενο ή ψηφιακή υπηρεσία. Ήτοι, τα δεδομένα εντάσσονται στη συναλλακτική πρακτική εν είδη εμπορεύματος (commodity), παρά την επιμονή της Επιτροπής να αποκηρύξει τον ανωτέρω όρο⁸² [ορ. αιτιολογική σκέψη 24 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770, στην οποία αναφέρονται επί λέξει τα εξής: « (...) Μολονότι αναγνωρίζεται πλήρως ότι η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα και, ως εκ τούτου, τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δεν μπορούν να θεωρηθούν εμπόρευμα, η παρούσα οδηγία θα πρέπει να διασφαλίζει ότι οι καταναλωτές δικαιούνται συμβατική επανόρθωση, στο πλαίσιο αυτών των επιχειρηματικών μοντέλων. Συνεπώς, η παρούσα οδηγία θα πρέπει να εφαρμόζεται σε συμβάσεις με τις οποίες ο έμπορος προμηθεύει ή αναλαμβάνει την υποχρέωση να προμηθεύσει ψηφιακό περιεχόμενο ή ψηφιακή υπηρεσία στον καταναλωτή, και ο καταναλωτής παρέχει ή αναλαμβάνει την υποχρέωση να παράσχει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. (...)»].

⁸⁰ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 59

⁸¹ Οδηγία (ΕΕ) 2019/770 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Μαΐου 2019, σχετικά με ορισμένες πτυχές που αφορούν τις συμβάσεις για την προμήθεια ψηφιακού περιεχομένου και ψηφιακών υπηρεσιών.

⁸² Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π.

1.4. Ομοιότητες και διαφορές της χρηματικής παροχής με τα προσωπικά δεδομένα

1.4.1. Συνηθέστερες μορφές χρηματικών καταβολών στο πλαίσιο των ηλεκτρονικών συναλλαγών και του ηλεκτρονικού εμπορίου, πέραν την αντικαταβολής πραγματικού χρήματος, είναι η διατραπεζική μεταφορά χρημάτων, η πληρωμή με πιστωτική κάρτα και η πληρωμή με ηλεκτρονικό χρήμα.⁸³ Επανάσταση στον τομέα των χρηματοοικονομικών έφερε η εμφάνιση του bitcoin⁸⁴ και των υπόλοιπων κρυπτονομισμάτων, τα οποία λειτουργούν διαμέσου ενός λογισμικού ανοικτού κώδικα, χάρις στο οποίο οι συναλλαγές καταγράφονται ψηφιακά στο πλαίσιο ενός δημόσιου κατανεμημένου καθολικού ή μητρώου, σε ένα σύνολο εγγραφών που αποκαλείται blockchain.⁸⁵ Αν και τα κρυπτονομίσματα δεν έχουν τον χαρακτήρα νόμιμου χρήματος,⁸⁶ διότι παράγονται μέσω μιας αυτοματοποιημένης διαδικασίας εξόρυξης (mining) και δεν εκδίδονται από το κράτος ή από ορισμένο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα,

⁸³ Ο όρος «*χρήμα εν ευρεία εννοία*», περιλαμβάνει οτιδήποτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί στις συναλλαγές ως μέσο πληρωμών και ταυτόχρονα αποτελεί κοινό παρονομαστή για τον υπολογισμό της αξίας των αγαθών. Αντιθέτως, ως «*χρήμα εν στενή εννοία*» ορίζεται το νόμισμα, το οποίο έχει καταστεί υποχρεωτικό μέσο πληρωμών στο πλαίσιο μιας Πολιτείας (π.χ. ευρώ), και το οποίο εκδίδεται από το κράτος ή από κάποιο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα (π.χ. την ΕΚΤ). (ορ. Σπυριδάκης, Ι. (2018), *Ενοχικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας, 2^η έκδοση, σελ. 189επ. και Καλλιμόπουλος Γ. (1993), *Το δίκαιο του χρήματος*, Αθήνα – Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας).

⁸⁴ Böhme R., Christin N., Edelman B., Moore T., (2015) *Bitcoin: Economics, Technology, and Governance*, American Economic Association, *Journal of Economic Perspectives*, 29(2), σελ. 213-238, Διαθέσιμο σε: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.29.2.213> [τελευταία πρόσβαση 17.08.2023].

⁸⁵ Fulmer N., (2019) *Exploring the Legal Issues of Blockchain Applications*, *Akron Law Review*, τ.52, εκδ.1, άρθρο 5, Διαθέσιμο σε: <https://ideaexchange.uakron.edu/akronlawreview/vol52/iss1/5/> [τελευταία πρόσβαση 17.08.2023].

⁸⁶ Υπέρ της άποψης αυτής τάχθηκε και το ΔΕΕ στην υπόθεση Skatteverket vs. David Hedqvist, υπό την αιτιολογία ότι, στην περίπτωση των κρυπτονομισμάτων, τα χρηματικά ποσά δεν εκφράζονται σε κάποια συμβατική μονάδα (π.χ. ευρώ) αλλά σε μια εικονική μονάδα (π.χ. bitcoin), (ορ. ΔΕΕ, ECLI:EU:C:2015:718, Υπόθεση C-264/14 *Skatteverket vs. David Hedqvist*, Διαθέσιμο σε: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=CAD89B947F2F49B670CFF04597D19FC7?text=&docid=170305&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4723864> [τελευταία πρόσβαση 07.05.2023]).

μπορούν να ενταχθούν εν ευρεία εννοία στην έννοια του χρήματος, καθότι χρησιμοποιούνται ως μέσο πληρωμών.⁸⁷

Πέραν των ανωτέρω χρηματικών καταβολών, στη συναλλακτική πρακτική συναντάται εδώ και καιρό η παροχή προσωπικών δεδομένων έναντι ανταλλάγματος ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας. Υποστηρίζεται,⁸⁸ μάλιστα, ότι η αναγνώριση της συναλλακτικής φύσης των προσωπικών δεδομένων, ανατρέπει τον «ελεύθερο (*free*)» χαρακτήρα του ρηθέντος επιχειρηματικού μοντέλου, δημιουργώντας πρόσφορο έδαφος για την προοδευτική αναγνώριση της αξίας των δεδομένων από τους χρήστες - καταναλωτές.⁸⁹

1.4.2. Η παροχή προσωπικών δεδομένων και η χρηματική παροχή παρουσιάζουν σημαντικές ομοιότητες. Αρχικά, κοινός παρονομαστής των δύο παροχών είναι η άυλη φύση τους.

Πράγματι, εξαιρουμένης της φυσικής μορφής του χρήματος, κατά την παραδοσιακή έννοια του όρου (π.χ. χαρτονομίσματα), η τεχνολογική εξέλιξη έχει δημιουργήσει μορφές άυλου χρήματος, που επικρατούν πλέον στις συναλλαγές,⁹⁰ όπως το λογιστικό χρήμα (π.χ. επιταγή),⁹¹ το πλαστικό χρήμα (π.χ.

⁸⁷ Ιγγλεζάκης, Ι. (2021), *Το Δίκαιο της Πληροφορικής*, 4^η Έκδοση, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας, σελ. 300επ.

⁸⁸ Τίτσιας, Δ. (2020), *Οι Οδηγίες 770/2019 για τις συμβάσεις προμήθειας ψηφιακού περιεχομένου και ψηφιακών υπηρεσιών και 771/2019 για τις καταναλωτικές πωλήσεις αγαθών - Νέος σταθμός στην εξέλιξη του ενωσιακού δικαίου των συμβάσεων*, ΕΛΛΔνη 1/2020(61), σελ. 61

⁸⁹ Langhanke C., Schmidt-Kessel M. (2015), *Consumer data as consideration*, 4 J. Eur. Consumer & Market Law, 218, 6/2015, Διαθέσιμο σε: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.kluwer/jeucml0004&div=50&id=&page=> [τελευταία πρόσβαση 19.08.2023]

⁹⁰ Κατράς, Ι. (2018), *Αγωγές και Ενστάσεις Ενοχικού Δικαίου Αστικού Κώδικα*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας, σελ. 117-118.

⁹¹ Σύμφωνα με την υπ' αριθ. 1620/2014 απόφαση του Αρείου Πάγου, η παράδοση τραπεζικής επιταγής δεν συνιστά πραγματική καταβολή, κατά την έννοια των άρθρων 416 ΑΚ και 288 ΑΚ, αλλά συνιστά δόση αντί καταβολής, κατά την έννοια των άρθρων 419 ΑΚ και 420 ΑΚ, που επιφέρει απόσβεση της αρχικής υποχρέωσης μόλις εισπραχθεί το ποσό σε μετρητά ή με πίστωση σε τραπεζικό λογαριασμό (ορ. ΑΠ 1620/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ).

κάρτα) και το ηλεκτρονικό χρήμα.⁹² Οι μορφές άυλου χρήματος εντάσσονται αδιαμφισβήτητα στην ευρεία έννοια του χρήματος. Δύνανται δε να ενταχθούν υπό προϋποθέσεις και στην στενή έννοια του όρου,⁹³ όταν κατά τα κρατούντα συναλλακτικά ήθη και την καλή πίστη έχουν καταστεί υποχρεωτικό μέσο πληρωμών.⁹⁴

Αντίστοιχα, άυλη είναι η φύση των προσωπικών δεδομένων, που αποτελούν πληροφορίες άμεσα ή έμμεσα συνδεδεμένες με κάποιο ταυτοποιημένο (ορισμένο) ή ταυτοποιήσιμο (οριστό) Υποκείμενο. Η άυλη φύση τους διακρίνεται από τον υλικό φορέα, στον οποίο αυτά τυχόν ενσωματώνονται (π.χ. οπτικοακουστικό υλικό),⁹⁵ και αποτελεί βασικό – κατά τη γνώμη της συντάξασας – λόγο, ο οποίος έχει καταστήσει τα δεδομένα αντικείμενο παροχής. Ήτοι, την εποχή της βαθμιαίας απούλοποίησης των συναλλαγών, απαιτείται πρωτίστως να απούλοποιηθεί το χρησιμοποιούμενο μέσο «αντιπαροχής» ή «πληρωμής».

1.4.3. Περαιτέρω, αμφότερες η παροχή προσωπικών δεδομένων και η χρηματική παροχή επιτελούν μια αποσβεστική λειτουργία σε σχέση με την οφειλή. Ειδικότερα, η χρηματική παροχή αποσβήνει την ενοχή, αφού συνιστά

⁹² Το ηλεκτρονικό χρήμα υποκαθιστά λειτουργικά το φυσικό χρήμα. Είναι ανώνυμο, όπως και το φυσικό, εκδίδεται από ένα πιστωτικό ίδρυμα, και ενσωματώνει αξία, που λαμβάνει τη μορφή ηλεκτρονικών μονάδων, που ενσωματώνονται σε ένα ηλεκτρονικό υπόθεμα ή στη μνήμη Η/Υ. Κατά τις συναλλαγές, διαβιβάζονται ψηφιακά στοιχεία μεταξύ Η/Υ και επιτελείται πληρωμή αγαθών και υπηρεσιών (ορ. Ιγγλεζάκης Ι., (2021) *Το Δίκαιο της Πληροφορικής*, ο.π., σελ. 292επ.).

⁹³ Σπυριδάκης, Ι. (2018), *Ενοχικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας, 2^η έκδοση, σελ. 189επ.

⁹⁴ Στην Ελλάδα, μετά τον Ν. 4350/2015 (ΦΕΚ Α' 161/30.11.2015), η εξόφληση των ενοχών με τη χρήση άυλου χρήματος κατέστη οιονεί υποχρεωτική, με αποτέλεσμα αυτό να εντάσσεται, από αστικο-δικαϊκή πλευρά, στην έννοια του χρήματος εν στενή εννοία (ορ. Κατράς, Ι. (2018), *Αγωγές και Ενστάσεις Ενοχικού Δικαίου Αστικού Κώδικα*, ο.π. σελ. 117-118).

⁹⁵ Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Συμβούλιο της Ευρώπης, ΕΔΔΑ (2018), *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων*, σελ. 105επ. Διαθέσιμο σε: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-data-protection_el.pdf [τελευταία πρόσβαση 23.08.2023]

πραγματική καταβολή, σύμφωνα με τα άρθρα 416 ΑΚ και 288 ΑΚ.⁹⁶ Αντίστοιχα, η παροχή προσωπικών δεδομένων εν είδη ανταλλάγματος, στο πλαίσιο των συναλλακτικών σχέσεων, μπορεί να ιδωθεί ως μια «*ex lege* δόση αντί καταβολής»,⁹⁷ κατά την έννοια των άρθρων 419 ΑΚ και 420 ΑΚ.⁹⁸

Σε ορισμένες δε περιπτώσεις, η παροχή προσωπικών δεδομένων μπορεί να είναι και το μόνον αντάλλαγμα που υποχρεούται να δώσει ο χρήστης - καταναλωτής έναντι εκπλήρωσης της κύριας παροχής από τον έμπορο - προμηθευτή, μη υπάρχουσας διαζευκτικής επιλογής περί χρηματικής αντιπαροχής (π.χ. σε περίπτωση εφαρμογής, που λειτουργεί ως μέσο κοινωνικής δικτύωσης, όπου παρέχεται δυνατότητα πρόσβασης στο περιεχόμενο μόνον εφόσον το αντάλλαγμα συνίσταται σε προσωπικά δεδομένα). Πλην όμως, η οπτική αυτή θέτει όρια στη συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία των συμβάσεων, επιβάλλοντας έναν μονομερή ετεροκαθορισμό του περιεχομένου της σύμβασης, που δεν αποτελεί πλέον αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης μεταξύ των συναλλασσομένων μερών. Στην λογική αυτή ο Hacker, P. (2019), υποστηρίζει ότι χρειάζεται να στραφούμε προς μια «data-free» προσέγγιση των ψηφιακών συμβάσεων, όπου θα παρέχεται κατ' ελάχιστον δυνατότητα διαζευκτικής εκπλήρωσης της «αντιπαροχής» εκ μέρους του λήπτη της κύριας παροχής - καταναλωτή, είτε δια χρηματικής καταβολής είτε διά παροχής πρόσβασης σε προσωπικά δεδομένα.⁹⁹

Στο ίδιο πνεύμα, στην σκέψη 35 του προοιμίου της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/2161 για τον εκσυγχρονισμό του δικαίου των καταναλωτών, και την επέκταση του ρυθμιστικού πλαισίου της Οδηγίας (ΕΕ) 2011/83 πέραν των συμβάσεων παροχής ψηφιακού περιεχομένου και ψηφιακής υπηρεσίας έναντι υλικού ανταλλάγματος

⁹⁶ Κατράς, Ι. (2018), *Αγωγές και Ενοχές και Ενοχικού Δικαίου Αστικού Κώδικα*, ο.π. σελ. 117-118.

⁹⁷ Σαμαρά, Κ. (2019), ο.π. σελ. 74επ.

⁹⁸ Σταθόπουλος, Μιχ. Π. (2004), *Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου*, ο.π., σελ. 395 επ.

⁹⁹ Hacker, P. (2019), *Regulating the Economic Impact of Data as Counter-Performance: From the Illegality Doctrine to the Unfair Contract Terms Directive*, σε Lohsse, S., Schulze, R., Staudenmayer, D. (επιμ.), *Data as Counter-Performance: Contract Law 2.0? (Hart/Nomos, forthcoming)*, SSRN, Διαθέσιμο σε: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3391772 [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]

και στις περιπτώσεις όπου το αντάλλαγμα συνίσταται σε παροχή προσωπικών δεδομένων, αναφέρεται ότι: «[...] Δεδομένων των ομοιοτήτων και της εναλλαξιμότητας των επ' αμοιβή ψηφιακών υπηρεσιών και των ψηφιακών υπηρεσιών που παρέχονται έναντι της παροχής δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, οι εν λόγω υπηρεσίες θα πρέπει να υπόκεινται στους ίδιους κανόνες που προβλέπονται στην εν λόγω οδηγία.»

1.4.4. Ακολουθως, σε εννοιολογικό επίπεδο, η παροχή προσωπικών δεδομένων δεν ταυτίζεται με την χρηματική παροχή [άρθρο 2 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770¹⁰⁰ και σκέψη 24 του προοιμίου αυτής].¹⁰¹

Εξαιτίας της ιδιόμορφης φύσης των προσωπικών δεδομένων, ως στοιχείων της προσωπικότητας του ατόμου και ως στοιχείων με τεχνική και οικονομική αξία, η πλήρης εξομοίωση των προσωπικών δεδομένων με τη χρηματική παροχή, θα οδηγούσε σε αυτοαναίρεση της αξίας του ανθρώπου, κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα. Τούτο διότι, όσο πλησιάζουμε στο πυρήνα της προσωπικότητας του ατόμου, το άτομο στερείται της εξουσίας διαθέσεως ορισμένων από τα προσωπικά του δεδομένα. Τυχόν δε διάθεση αυτών, προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, γεγονός που δεν μπορεί να γίνει ανεκτό από κανένα δικαιοσύνη, που ερείδεται σε μια ανθρωποκεντρική θεώρηση του δικαίου («**καντιανή θεώρηση του δικαίου**»)¹⁰².

Την άποψη αυτή συμμερίζεται και ο Ευρωπαϊός Επόπτης Προστασίας Δεδομένων (EDPS), ο οποίος υπογραμμίζει¹⁰³ ότι η παροχή προσωπικών

¹⁰⁰ Το άρθρο 2 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770, παρέχει τους κύριους ορισμούς των νομικών εννοιών, που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της Οδηγίας, αναφέρει επί λέξει ότι: « Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας ισχύουν οι ακόλουθοι ορισμοί: [...] 7) «**τίμημα**»: χρηματικό ποσό ή ψηφιακή αναπαράσταση αξίας, που οφείλεται ως αντάλλαγμα για την προμήθεια ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας, 8) «**δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα**»: τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα όπως ορίζονται στο άρθρο 4 παράγραφος 1 του κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 [...]».

¹⁰¹ Σκέψη 24 του προοιμίου της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770 - ορ. παραπάνω.

¹⁰² Παπαχρίστου, Θ., Λέκκας, Γ. (2014), *Περιοριστικά Δικαιώματα στα Δεδομένα Προσωπικού Χαρακτήρα*, ο.π.

¹⁰³ European Data Protection Supervisor (2017), *Opinion 4/2017 on the Proposal for a Directive on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content*, Βουξέλλες: European Data Protection Supervisor, Διαθέσιμο σε: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/17-03-14_opinion_digital_content_en.pdf [τελευταία πρόσβαση 13.05.2023]

δεδομένων και η χρηματική παροχή είναι μεν συγκρίσιμες, δεν είναι δε ταυτόσημες.

Ειδικότερα, η χρηματική παροχή συντελείται εφάπαξ, ενώ στην περίπτωση των προσωπικών δεδομένων, το άτομο έχει τη δυνατότητα να παράσχει εκ νέου τα ίδια προσωπικά δεδομένα σε κάποιον άλλο πάροχο.

Επιπλέον, η επακριβής χρηματική αποτίμηση των προσωπικών δεδομένων δεν είναι εφικτή, ούτε κατά το χρόνο παροχής τους ούτε κατά το χρόνο επεξεργασίας τους. Η αξία των προσωπικών δεδομένων εξαρτάται από πλείστους παράγοντες (π.χ. την πηγή των δεδομένων, την ποιότητα τους, το περιεχόμενο τους κ.ο.κ.), τη συμφωνία των συμβαλλομένων μερών και μπορεί να διαφέρει με βάση τις συνθήκες της επεξεργασίας τους από τον προμηθευτή – υπεύθυνο επεξεργασίας και το περιβάλλον όπου αξιοποιούνται.¹⁰⁴ Αντιθέτως, η αξία των χρημάτων είναι συγκεκριμένη και μετρήσιμη.

Αντίστοιχα, διαφοροποίηση γεννάται στην περίπτωση υποχρέωσης του παρόχου να επιστρέψει την παροχή (π.χ. σε περίπτωση υπαναχώρησης από τη σύμβαση). Σε περίπτωση αντικαταστατών πραγμάτων, όπως η χρηματική παροχή, ευκόλως εννοείται ότι αρκεί ο πάροχος να επιστρέψει το αντικείμενο της χρηματικής παροχής σε ίση ποσότητα, ήτοι δεν είναι υποχρεωτικό να επιστρέψει τα ίδια χαρτονομίσματα, που έλαβε από τον αντισυμβαλλόμενο του, αλλά να επιστρέψει χρήματα ίσης ποσότητας, γεγονός που δεν μπορεί να λάβει χώρα στην περίπτωση των προσωπικών δεδομένων. Για παράδειγμα, όταν νομική βάση της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων είναι η συγκατάθεση του Υποκειμένου των δεδομένων, η ανάκληση της συγκατάθεσης συνεπάγεται για τον προμηθευτή: (i) την υποχρέωση να απέχει από την περαιτέρω επεξεργασία των δεδομένων, και (ii) ενδεχομένως την υποχρέωση να παρέχει στο Υποκείμενο αποζημίωση αναφορικά με την αξία, που απέκτησε από τη συναλλαγή και την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων. Τούτο δε διότι, υπάρχει μικρή δυνατότητα εκτίμησης της πραγματικής αξίας των δεδομένων και συνακόλουθα «επιστροφής» της στο Υποκείμενο τους.

¹⁰⁴ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 161

1.4.5. Περαιτέρω, τα χρήματα θεωρούνται «πράγματα» κατά νομική ακριβολογία και είναι δεκτικά εμπράγματης εξουσίας. Αντιθέτως, αμφισβητείται εάν τα προσωπικά δεδομένα μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εμπραγμάτων δικαιωμάτων, κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα.

Η Οδηγία (ΕΕ) 2019/770 έχει ενοχική μόνον ενέργεια, επιλέγοντας συνειδητά να μη προβεί σε αναγνώριση εμπράγματων δικαιωμάτων επί των προσωπικών δεδομένων. Πράγματι, δεν αναγνωρίζεται κάποιο απόλυτο και αποκλειστικό δικαίωμα επί των προσωπικών δεδομένων, ενώ η παροχή των δεδομένων προς τον προμηθευτή δεν «αποστερεί» τα δεδομένα από τον καταναλωτή.¹⁰⁵

1.4.6. Λαμβάνοντας υπόψη τις ανωτέρω θεμελιώδεις διαφοροποιήσεις μεταξύ χρηματικής παροχής και παροχής προσωπικών δεδομένων, δεν θα ήταν δογματικά ορθό να επέλθει πλήρης εξομοίωση τους. Αδιαμφισβήτητα, η χρήση αμφοτέρων των παροχών ως μέσων συναλλαγής, έχει καταστήσει τις δύο έννοιες συγκρίσιμες, αλλά όχι ταυτόσημες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Μαρίνος Μ.-Θ. (2023),¹⁰⁶ τα προσωπικά δεδομένα έχουν καταστεί το «νόμισμα» της σύγχρονης εποχής, κατά την οικονομική έννοια του όρου και όχι κατά νομική ακριβολογία.

2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η ΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΦΥΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

2.1. Η Οδηγία (ΕΕ) 2019/770

2.1.1. Η ανάγκη λήψης νομοθετικής πρωτοβουλίας

2.1.1.1. Υπό το πρίσμα της εξελισσόμενης τεχνολογίας και της ανάπτυξης της οικονομίας δεδομένων, η Επιτροπή προέβη στην από 06.05.2015 Ανακοίνωση της, δυνάμει της οποίας απευθύνθηκε προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των

¹⁰⁵ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 111 και 163

¹⁰⁶ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 161

Περιφερειών, σκιαγραφώντας τη «Στρατηγική για την ψηφιακή ενιαία αγορά της Ευρώπης».¹⁰⁷

Προς υλοποίηση της ανωτέρω στρατηγικής, η Επιτροπή πρότεινε δέσμη μέτρων για την απλοποίηση των ψηφιακών συμβάσεων, την προαγωγή της πρόσβασης στο ψηφιακό περιεχόμενο και τη διευκόλυνση των πωλήσεων μέσω διαδικτύου εντός της Ένωσης. Πρόκειται για μια εκ των πρώτων νομοθετικών πρωτοβουλιών, που ελήφθησαν στο πλαίσιο της ΕΕ, με στόχο την εναρμόνιση του ευρωπαϊκού δικαίου των ψηφιακών συμβάσεων, μέσα από τη θέσπιση διατάξεων αναγκαστικού δικαίου σχετιζόμενες με τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των συμβαλλομένων μερών.¹⁰⁸

Στο κείμενο, η Επιτροπή αποδέχτηκε τη νομοθετική αυτή πρωτοβουλία, αναφέροντας ότι απέβαινε προς όφελος τόσο των καταναλωτών όσο και των ιδίων των επιχειρήσεων. Ειδικότερα, οι προτάσεις αυτές περιλάμβαναν:

- (i) αντιστροφή του βάρους απόδειξης σε περίπτωση πλημμελούς εκπλήρωσης, υπέρ του καταναλωτή,
- (ii) σαφή δικαιώματα στο πλαίσιο των ψηφιακών συμβάσεων, για αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη, ενώ
- (iii) εκτιμήθηκε ότι συμβάλλουν στην ασφάλεια δικαίου και την εξοικονόμηση πόρων από τις επιχειρήσεις, καθότι το ενιαίο νομοθετικό πλαίσιο επρόκειτο να ισχύσει σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, με αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις να μην χρειάζεται να δαπανούν πόρους προς τον σκοπό προσαρμογής τους στο εθνικό νομοθετικό πλαίσιο της χώρας, που εκάστοτε δραστηριοποιούνται.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015), Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: Στρατηγική για την ψηφιακή ενιαία αγορά της Ευρώπης, Βρυξέλλες: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0192> [τελευταία πρόσβαση 01.05.2023]

¹⁰⁸ Ιγγλεζάκης Ι. (2017), *Οι Προτάσεις Οδηγιών της ΕΕ σχετικά με τις ψηφιακές συμβάσεις: Ένα σημαντικό βήμα για τη εναρμόνιση του δικαίου του ηλεκτρονικού εμπορίου στην Ευρώπη*, Lawspot, 3 Δεκεμβρίου, Διαθέσιμο σε: [https://www.lawspot.gr/nomika-blogs/ioannis_igglezakis/oi-protaseis-odigion-tis-ee-shetika-me-tis-psifiakes-symvaseis-ena?lspst_destination=upgrade](https://www.lawspot.gr/nomika-blogs/ioannis_igglezakis/oi-protaseis-odigion-tis-ee-shetika-me-tis-psifiakes-symvaseis-ena-signifantiko-bhema-gia-ti-ena-rmonisi-tou-dikaion-tou-ηλεκτρονικου-εμποριου-stin-euro-pi) [τελευταία πρόσβαση 01.05.2023]

¹⁰⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015), *Η Επιτροπή προτείνει σύγχρονους κανόνες ψηφιακών συμβάσεων για να απλουστεύσει και να προαγάγει την πρόσβαση σε ψηφιακό περιεχόμενο*

2.1.1.2. Αρχικά, είχε προταθεί η υιοθέτηση ενός κοινού νομοθετικού πλαισίου για τις συμβάσεις παροχής ψηφιακού περιεχομένου και τις πωλήσεις, διά της υιοθέτησης ενός Κανονισμού για το κοινό ευρωπαϊκό δίκαιο των πωλήσεων.¹¹⁰ Η άποψη αυτή έχει επικριθεί σημαντικά, καθότι αρκετά κράτη-μέλη θεώρησαν ότι ο Κανονισμός θα είχε ένα ευρύ πεδίο εφαρμογής, το οποίο δεν εξυπηρετούσε τον σκοπό της ρύθμισης. Κύρια σημεία της ανωτέρω κριτικής αποτέλεσαν: (i) η διαφοροποίηση των διατάξεων του υπό ψήφιση Κανονισμού σε σχέση με το ευρωπαϊκό κεκτημένο του δικαίου προστασίας καταναλωτή, (ii) η θέσπιση κανόνων μικρότερης προστασίας, σε σύγκριση με τις έννομες τάξεις ορισμένων κρατών-μελών, και (iii) η ανασφάλεια δικαίου, που μπορούσε να προκληθεί, εάν για το ίδιο προϊόν υπήρχαν διάφοροι κανόνες δικαίου και διάφορα επίπεδα προστασίας. Τελικά, η ιδέα ενός κοινού νομοθετικού πλαισίου εγκαταλείφθηκε το έτος 2014.¹¹¹

Την απόρριψη της επιλογής ενός κοινού ευρωπαϊκού δικαίου των πωλήσεων, ακολούθησε η υιοθέτηση δυο ξεχωριστών οδηγιών για τις συμβάσεις παροχής ψηφιακού περιεχομένου και ψηφιακής υπηρεσίας, και τις συμβάσεις πώλησης αγαθών.¹¹² Ωστόσο, εκτιμάται ότι η επιρροή της ρηθείσας κανονιστικής

και τις διαδικτυακές πωλήσεις σε ολόκληρη την ΕΕ, Δελτίο Τύπου, Βρυξέλλες: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_15_6264 [τελευταία πρόσβαση 01.05.2023]

¹¹⁰ Η Πρόταση Κανονισμού δεν στόχευσε στην τροποποίηση του ισχύοντος ενοχικού δικαίου των κρατών-μελών, αλλά στην καθιέρωση ενός «δεύτερου καθεστώτος», που θα ίσχυε σε όλη την Ε.Ε.. Σύμφωνα με την Πρόταση Κανονισμού, οι έμποροι μπορούσαν να χρησιμοποιούν ένα ενιαίο σύνολο κανόνων και όμοιους συμβατικούς όρους στις διεθνείς συναλλαγές, με αποτέλεσμα να αποφεύγονται άσκοπα έξοδα και να δημιουργείται ασφάλεια δικαίου (κατά τη γνώμη των συντακτών). Οι συμβάσεις για την πώληση αγαθών, την προμήθεια ψηφιακού περιεχομένου και υπηρεσιών θα ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής του υπό ψήφιση Κανονισμού, κατόπιν σχετικής συμβατικής ρήτρας, που είχε μη υποχρεωτικό χαρακτήρα (σύμφωνα με το άρθρο 3 της Πρότασης Κανονισμού και τις αιτιολογικές σκέψεις 9, 10). (ορ. και Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π. σελ. 61-62, και Τσιαφούτης Β. (2022), ο.π., σελ. 8επ.).

¹¹¹ Τσιαφούτης Β. (2022), ο.π., σελ. 8επ.

¹¹² Οι οδηγίες αυτές έχουν χαρακτηριστεί ως «ο νέος σταθμός στην εξέλιξη του ευρωπαϊκού δικαίου των συμβάσεων», που ψηφίστηκε 20 έτη μετά τον προηγούμενο «μεγάλο σταθμό», ήτοι την Οδηγία 1999/44/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Μαΐου 1999, σχετικά με ορισμένες πτυχές της πώλησης και των εγγυήσεων καταναλωτικών αγαθών. Η Οδηγία αυτή άσκησε μεγάλη επίδραση στα τότε εθνικά δίκαια, και οδήγησε κατά περίπτωση είτε σε τροποποίηση του εθνικού δικαίου της πώλησης είτε του εθνικού γενικού ενοχικού δικαίου - ήτοι, υπήρξαν δύο λύσεις

συλλογιστικής είναι εμφανής στις διατάξεις των νέων νομοθετικών κειμένων,¹¹³ και συγκεκριμένα της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770 για τις συμβάσεις που αφορούν την προμήθεια ψηφιακού περιεχομένου και ψηφιακής υπηρεσίας και της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/771 για τις συμβάσεις που αφορούν την πώληση αγαθών.

2.1.1.3. Ειδικότερα, η Οδηγία (ΕΕ) 2019/770 συμβάλλει στην καθιέρωση ενός κοινού νομοθετικού πλαισίου για την παροχή ψηφιακού περιεχομένου και ψηφιακής υπηρεσίας, τη λήψη κατάλληλων νομοθετικών μέτρων σε περίπτωση πλημμελούς εκπλήρωσης της παροχής, καθώς και διατάξεις για την τροποποίηση του παρεχόμενου περιεχομένου ή των παρεχόμενων υπηρεσιών.¹¹⁴ Βασικός σκοπός της Οδηγίας είναι προστασία των καταναλωτών και η προώθηση θεμιτού ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων.¹¹⁵ Για το λόγο αυτό, υποστηρίζεται¹¹⁶ ότι η ανωτέρω Οδηγία «έλειπε από το κεκτημένο του δικαίου των καταναλωτών».

Αντιστοίχως, η Οδηγία (ΕΕ) 2019/771, για τις συμβάσεις που αφορούν την πώληση αγαθών, εγγυάται την εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς¹¹⁷ και καθιερώνει ένα υψηλό επίπεδο προστασίας του καταναλωτή,¹¹⁸ ο οποίος είναι σε «συναλλακτικά δυσμενέστερη θέση» σε σχέση με τον πωλητή.¹¹⁹

ενσωμάτωσης της Οδηγίας. Η Ελλάδα αρκέστηκε στην τροποποίηση του δικαίου της πώλησης, διά της ψήφισης του Ν. 3043/2003. (ορ. Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 61).

¹¹³ Ιγγλεζάκης, Ι. (2016), ο.π.

¹¹⁴ Farinha M. (2021), *Modifications on the digital content or digital service by the trader in the Directive (EU) 2019/770*, Revista Electrónica de Direito 25(2), Διαθέσιμο σε: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3868910 [τελευταία πρόσβαση 30.04.2023]

¹¹⁵ Σκέψη 2 του Προοιμίου της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770

¹¹⁶ Ευρωπαϊκή Οργάνωση Καταναλωτών (2015), *Δημόσια διαβούλευση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τους κανόνες συμβάσεων για τις διαδικτυακές αγορές ψηφιακού περιεχομένου και υλικών αγαθών Απάντηση της BEUC*, Βρυξέλλες: Ευρωπαϊκή Οργάνωση Καταναλωτών, 03 Σεπτεμβρίου, Διαθέσιμο σε: http://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2015-077_contract_rules_for_online_purchases_of_digital_content_and_tangible_goods.pdf [τελευταία πρόσβαση 30.04.2023]

¹¹⁷ Σε συμμόρφωση με το άρθρο 26 § 1 και § 2 ΣΛΕΕ.

¹¹⁸ Σε συμμόρφωση με το άρθρο 169 § 1 ΣΛΕΕ.

¹¹⁹ Κοσμίδης, Τ. (2020), Η νέα Οδηγία 2019/771 για την «πώληση αγαθών»: μια πρώτη θεώρηση, Αθήνα, ΤΝΠ Quallex, ΕφΑΔΠοΛΔ, 1/2020, σελ. 30-42

2.1.1.4. Οι ανωτέρω οδηγίες είναι λειτουργικά εναρμονισμένες,¹²⁰ συνδέονται στενά μεταξύ τους και αλληλοσυμπληρώνονται. Διακατέχονται από τον ίδιο ρυθμιστικό σκοπό και από όμοια συλλογιστική.¹²¹ Νομικό έρεισμα αμφοτέρων των κανονιστικών κειμένων είναι το άρθρο 114 ΣΛΕΕ «για την εγκαθίδρυση και λειτουργία της εσωτερικής αγοράς» στην ΕΕ.¹²²

Πρόκειται δε για Οδηγίες πλήρους εναρμόνισης, οι οποίες περιλαμβάνουν διατάξεις αναγκαστικού δικαίου.

2.1.2. Η ρύθμιση του άρθρου 3 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770

2.1.2.1. Το υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής

Η Οδηγία (ΕΕ) 2019/770 ρυθμίζει τις σχέσεις προμηθευτή – εμπόρου και καταναλωτή, ως διαμορφώνονται στο πλαίσιο μιας σύμβασης προμήθειας ψηφιακού περιεχομένου και ψηφιακής υπηρεσίας. Ως εκ τούτου, το υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770 διαμορφώνεται, στο μέτρο που πληρούνται οι προϋποθέσεις υπαγωγής των συναλλασσομένων μερών στην έννοια του «καταναλωτή» και του «εμπόρου».

Για τους σκοπούς της υπό κρίση Οδηγίας, οι ανωτέρω έννοιες ορίζονται τόσο στο άρθρο 2 αυτής, όσο και στις αιτιολογικές σκέψεις 17 και 18.¹²³

Ο ορισμός της έννοιας του «καταναλωτή» παρατίθεται στο άρθρο 2 περ. 6 της Οδηγίας, όπου αναφέρεται ότι καταναλωτής είναι κάθε φυσικό πρόσωπο, που συμβάλλεται στο πλαίσιο των συμβάσεων που εμπίπτουν στο αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής της υπό κρίση Οδηγίας, ενεργώντας για σκοπούς μη εμπορικούς, επιχειρηματικούς, βιοτεχνικούς ή επαγγελματικούς («καταναλωτής εν στενή εννοία»). Ήτοι, στην έννοια του καταναλωτή εμπίπτουν κατ' αρχήν τα

¹²⁰ Τσιαφούτης Β. (2022), *Δίκαιο πώλησης καταναλωτικών αγαθών (Οι νέες διατάξεις του ΑΚ, όπως ισχύουν μετά τον Ν. 4967/2022)*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Quallex, § 10επ.

¹²¹ Κοσμίδης, Τ. (2020), ο.π., σελ. 30-42

¹²² Μικρουλέα, Α. (2023), *Ανταγωνισμός και Ρύθμιση στη Ψηφιακή Οικονομία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 891, και Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 66

¹²³ Farinha, M. (2021), *Modifications on the digital content or digital service by the trader in the Directive (EU) 2019/770*, ο.π.

φυσικά και όχι τα νομικά πρόσωπα, χωρίς όμως αυτό να είναι απόλυτο κατά τα κατωτέρω αναφερόμενα.¹²⁴

Ακολουθως, στην αιτιολογική σκέψη 17 της Οδηγίας, αναφέρεται ότι εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών-μελών να επεκτείνουν το υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας και σε περιπτώσεις «*συμβάσεων διττού σκοπού (dual use)*»,¹²⁵ οι οποίες συνάπτονται για σκοπούς εμπορικούς και μη εμπορικούς, δίχως να διακρίνονται από ευρεία εμπορική σκοπιμότητα, με αποτέλεσμα να μην επηρεάζεται η φύση της σύμβασης. Στην περίπτωση δε αυτή, εναπόκειται στον εθνικό νομοθέτη να καθορίσει, επίσης, πότε και υπό ποιές προϋποθέσεις ο εκάστοτε συμβαλλόμενος θα αποκτά την ιδιότητα του «καταναλωτή».

Αντιστοίχως, ο ορισμός της έννοιας του «*εμπόρου*» παρατίθεται στο άρθρο 2 περ. 5 της Οδηγίας, όπου μνημονεύεται ότι ως έμπορος νοείται κάθε φυσικό πρόσωπο ή/και νομικό πρόσωπο, δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, το οποίο συναλλάσσεται στο πλαίσιο των συμβάσεων που εμπίπτουν στο αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής της ανωτέρω Οδηγίας, είτε αυτοπροσώπως είτε διά νομίμου

¹²⁴ Π.χ. Σύμφωνα με την ελληνική νομολογία εμπίπτουν στην έννοια του καταναλωτή και τα νομικά πρόσωπα, καθώς και τα πρόσωπα που ενεργούν εντός του πλαισίου της επαγγελματικής τους δραστηριότητας, εφόσον είναι ο τελικός αποδέκτης των προσφερόμενων προϊόντων. Χαρακτηριστική είναι η υπ' αριθ. 1463/2017 απόφαση του Α2' Πολιτικού Τμήματος του Αρείου Πάγου, δημοσιευμένη στην ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, η οποία αναφέρει επί λέξει ότι: «[...] Περαιτέρω, κατά τη διάταξη του άρθρου 1 § 4 περ. α' του ίδιου ως άνω ν. 2251/1994, ως καταναλωτής νοείται κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα για τα οποία προορίζονται τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που προσφέρονται στην αγορά και τα οποία κάνουν χρήση των προϊόντων ή των υπηρεσιών αυτών, εφόσον αποτελούν τον τελικό αποδέκτη τους. Καταναλωτής είναι επίσης και κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που εγγυάται υπέρ καταναλωτή, εφόσον δεν ενεργεί στο πλαίσιο της επαγγελματικής ή επιχειρηματικής δραστηριότητος του. Ειδικότερα, καταναλωτής, σύμφωνα με την προαναφερόμενη διάταξη του ν. 2251/1994, που είναι άξιος της σχετικής προστασίας του, είναι το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που αποκτά το προϊόν ή τις υπηρεσίες για ικανοποίηση όχι μόνο των ατομικών αλλά και των επαγγελματικών του αναγκών, αρκούντως απλώς και μόνον του γεγονότος ότι είναι ο τελικός αποδέκτης τούτων (ΑΠ 1738/2009, ΑΠ 16/2009, ΑΠ 989/2004). Τέτοιος δε τελικός αποδέκτης, και όχι ενδιάμεσος, είναι εκείνος, που αναλίσκει ή χρησιμοποιεί το πράγμα σύμφωνα με τον προορισμό του, χωρίς να έχει την πρόθεση να το μεταβιβάσει αυτούσιο ή ύστερα από επεξεργασία σε άλλους αγοραστές, καθώς και αυτός που χρησιμοποιεί ο ίδιος την υπηρεσία και δεν τη διαχετεύει σε τρίτους. [...]».

¹²⁵ Π.χ. οι εφαρμογές (apps), που χρησιμοποιούνται για εμπορικούς και μη σκοπούς. Συνήθως, η χρήση της εφαρμογής γίνεται κατά δήλωση του λήπτη ως προς την εμπορική ή μη ιδιότητα του. (ορ. Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 137επ.)

αντιπροσώπου, και πάντοτε εντός του πλαισίου της εμπορικής, επιχειρηματικής, βιοτεχνικής ή επαγγελματικής του δραστηριότητας. Στο πλαίσιο της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770, ως έμπορος νοείται «ο πάροχος ψηφιακού περιεχομένου (content provider)», ο οποίος διακρίνεται από «τον πάροχο πρόσβασης (access provider)» και «τον πάροχο φιλοξενίας (host provider)».¹²⁶

Μάλιστα, στη σκέψη 18, αναφέρεται ότι οι πάροχοι πλατφόρμας θεωρούνται έμποροι, εφόσον ενεργούν εντός του πλαισίου της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας, παρέχοντας άμεσα ψηφιακό περιεχόμενο ή ψηφιακή υπηρεσία προς τον καταναλωτή. Εναπόκειται δε στα κράτη-μέλη να διευρύνουν το υποκειμενικό πεδίο της κανονιστικής ρύθμισης, εντάσσοντας στην έννοια του εμπόρου, και λοιπούς παρόχους, οι οποίοι δεν πληρούν τις προϋποθέσεις να κριθούν έμποροι, κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα.

Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι, στο πλαίσιο της κρινόμενης Οδηγίας, γίνεται λόγος για καταναλωτικές συμβάσεις (Business to Customer). Δεν αποκλείεται, όμως, το ενδεχόμενο ο εθνικός νομοθέτης να επεκτείνει την κανονιστική ρύθμιση και σε συμβάσεις όπου αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη δρουν στο πλαίσιο της εμπορικής τους δραστηριότητας (Business to Business) ή εκτός αυτής (Customer to Customer), καθώς σε συμβάσεις όπου ο προμηθευτής ψηφιακού περιεχομένου και ψηφιακής υπηρεσίας - σε αντίθεση με τον λήπτη της παροχής - ενεργεί εκτός του πλαισίου της εμπορικής του ιδιότητας (Customer to Business).¹²⁷

Σε συμφωνία με τα παραπάνω, ο εθνικός νομοθέτης επεκτείνει την έννοια του καταναλωτή, ούτως ώστε να εντάσσονται στο πεδίο εφαρμογής του Ν. 4967/2022, τόσο φυσικά όσο και νομικά πρόσωπα, ανεξαρτήτως εάν δρουν εντός του πλαισίου της επιχειρηματικής, εμπορικής ή επαγγελματικής τους δραστηριότητας. Βέβαια, οι διατάξεις του Ν. 4967/2022 είναι αναγκαστικού δικαίου, όταν ο λήπτης της κύριας παροχής εντάσσεται στην έννοια του καταναλωτή (άρθρο 30 § 1 Ν. 4967/2022). Άρα, οι διατάξεις αυτές έχουν ενδοτικό

¹²⁶ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 138

¹²⁷ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 137επ. και Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π. σελ. 9

χαρακτήρα, όταν ο λήπτης της κύριας παροχής δεν εντάσσεται στην έννοια του καταναλωτή.¹²⁸

2.1.2.2. Το αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής

2.1.2.2.1. Εν συνεχεία, στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770 εμπίπτει κάθε σύμβαση εμπόρου – καταναλωτή, με αντικείμενο την παροχή ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας από τον έμπορο, ανεξάρτητα από τον τρόπο σύναψης της συμφωνίας¹²⁹ και από τον τρόπο παράδοσης του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας, έναντι χρηματικής παροχής ή παροχής δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα εκ μέρους του καταναλωτή.¹³⁰

2.1.2.2.2. Σύμφωνα με το άρθρο 2 περ. 1 και περ. 2 της Οδηγίας, ως **ψηφιακό περιεχόμενο** νοούνται «τα δεδομένα τα οποία παράγονται και παρέχονται σε ψηφιακή μορφή»¹³¹ και ως **ψηφιακή υπηρεσία** νοείται «α) υπηρεσία που επιτρέπει στον καταναλωτή να δημιουργεί, να επεξεργάζεται, να αποθηκεύει δεδομένα σε ψηφιακή μορφή ή να έχει πρόσβαση σε αυτά ή β) υπηρεσία που επιτρέπει την ανταλλαγή δεδομένων σε ψηφιακή μορφή ή κάθε άλλη αλληλεπίδραση με τα δεδομένα αυτά τα οποία αναφορτώνονται ή δημιουργούνται από τον καταναλωτή ή άλλους χρήστες της εν λόγω υπηρεσίας». Το ψηφιακό περιεχόμενο και η ψηφιακή υπηρεσία εντάσσονται στο αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας, ανεξαρτήτως εάν προστατεύονται από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικά δικαιώματα.¹³²

¹²⁸ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 137επ. και Τσιαφούτης Β. (2022), *Δίκαιο πώλησης καταναλωτικών αγαθών (Οι νέες διατάξεις του ΑΚ, όπως ισχύουν μετά τον Ν. 4967/2022)*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Qualex, § 10επ.

¹²⁹ Ήτοι, εντός ή εκτός καταστήματος ή εξ αποστάσεως

¹³⁰ Άρθρο 3 § 1 Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770.

¹³¹ Σύμφωνα με τον ορισμό της Οδηγίας το ψηφιακό περιεχόμενο έχει «**διπλή ψηφιακή διάσταση**», δηλαδή είναι «ψηφιακό» τόσο κατά το στάδιο παραγωγής όσο και κατά το στάδιο προμήθειας του. Σύμφωνα με τον Μαρίνο, Μ.-Θ. (2023), κρίνεται ορθότερο να περιληφθεί στην έννοια της «παραγωγής» και η περίπτωση της «μετατροπής αναλογικού περιεχομένου σε ψηφιακό», τόσο για λόγους τεχνολογικής ουδετερότητας όσο και για λόγους προστασίας του καταναλωτή.

¹³² Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 139επ.

Από πρακτικής άποψης, και με γνώμονα τη διαφύλαξη του διαχρονικού χαρακτήρα της Οδηγίας,¹³³ στη σκέψη 19 του προοιμίου, αναφέρονται παραδείγματα εφαρμογής της. Ειδικότερα, αναφέρονται: «μεταξύ άλλων, προγράμματα υπολογιστών, εφαρμογές, αρχεία βίντεο, αρχεία ήχου, μουσικά αρχεία, ψηφιακά παιχνίδια, ηλεκτρονικά βιβλία ή άλλες ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις, και επίσης ψηφιακές υπηρεσίες που επιτρέπουν τη δημιουργία, την επεξεργασία, την προσπέλαση ή την αποθήκευση δεδομένων σε ψηφιακή μορφή συμπεριλαμβανομένου λογισμικού ως υπηρεσίας, όπως ανταλλαγή αρχείων βίντεο και ήχου και άλλες υπηρεσίες φιλοξενίας αρχείων, επεξεργασία κειμένου ή παιχνίδια που παρέχονται σε περιβάλλον υπολογιστικού νέφους και μέσα κοινωνικής δικτύωσης.».

Σημειωτέον ότι η ανωτέρω Οδηγία, εφαρμόζεται σε κάθε πράξη προμήθειας ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας, ανεξαρτήτως εάν πρόκειται για διαδοχικές πράξεις ή για μια πράξη, που τελείται άπαξ ή έχει διάρκεια στο χρόνο.¹³⁴ Πιο συγκεκριμένα, η Οδηγία, κυριαρχούμενη από ένα πνεύμα τεχνολογικής ουδετερότητας, τυγχάνει εφαρμογής ανεξαρτήτως του τρόπου¹³⁵ παροχής του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας,¹³⁶ με

¹³³ Μικρουλέα, Α. (2023), *Ανταγωνισμός και Ρύθμιση στη Ψηφιακή Οικονομία*, ο.π., σελ. 891, § 2302

¹³⁴ Η έννοια του όρου «προμήθεια» επιδέχεται ευρείας ερμηνείας (ορ. Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 139επ.).

¹³⁵ Μικρουλέα Α., ο.π., § 2302 και Τσιαφούτης Β. (2022), ο.π. § 10επ.και Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 139επ.

¹³⁶ Ειδικότερα, μεταξύ των διαθέσιμων τρόπων μετάδοσης περιλαμβάνονται: (i) η παροχή ψηφιακού περιεχομένου ή υπηρεσίας με μια ενιαία πράξη παροχής που λαμβάνει χώρα εκτός σύνδεσης, (ii) η παροχή περιεχομένου ενσωματωμένου σε υλικό φορέα, εκτός σύνδεσης, το οποίο μόλις συνδεθεί στο διαδίκτυο, θα επιτρέψει τη λήψη και την κατάλληλη εγκατάσταση του περιεχομένου στον υπολογιστικό εξοπλισμό του καταναλωτή, (iii) η παροχή περιεχομένου ή υπηρεσίας κατόπιν λήψης από τον ιστότοπο διαδικτυακού παρόχου, (iv) η παροχή πρόσβασης σε ψηφιακό περιεχόμενο ή υπηρεσία, διαμέσου διαδικτυακής πρόσβασης στον ιστότοπο του παρόχου, δίχως να παρέχεται δυνατότητα λήψης του περιεχομένου ή της υπηρεσίας στον υπολογιστικό εξοπλισμό του καταναλωτή, (v) η παροχή λογισμικού, για το οποίο μπορεί μεν να γίνει λήψη στον υπολογιστικό εξοπλισμό του καταναλωτή, απαιτείται δε πρόσβαση στο διαδίκτυο, ώστε ο καταναλωτής να συνδεθεί στον προσωπικό του λογαριασμό και να έχει πρόσβαση στο παρεχόμενο περιεχόμενο ή την παρεχόμενη υπηρεσία, που είναι ήδη εγκατεστημένη στον υπολογιστή του. Κατ' ουσίαν, πρόκειται για τη χρήση εργαλείων διαχείρισης ψηφιακών δικαιωμάτων, που εφαρμόζονται με στόχο τον περιορισμό της χρήσης έργων, που προστατεύονται από το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, καθώς και τον

εξαίρεση τις υπηρεσίες παροχής πρόσβασης στο διαδίκτυο.¹³⁷ Άρα, το πεδίο εφαρμογής της περιλαμβάνει και τη παροχή ψηφιακού περιεχομένου και υπηρεσίας, όταν δεν είναι ενσωματωμένα σε κάποιο υλικό φορέα, καθώς και όταν είναι μεν ενσωματωμένα, πλην όμως η ενσωμάτωση αυτή αποσκοπεί αποκλειστικά στη μεταφορά του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας.

Τουναντίον, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της η σύμβαση πώλησης ψηφιακών αγαθών, τα οποία ενσωματώνουν ή διασυνδέονται άρρηκτα με ψηφιακό περιεχόμενο ή ψηφιακή υπηρεσία, καθ' ο τρόπο, ώστε η απουσία των τελευταίων να εμποδίζει τα αγαθά να εκτελέσουν τις λειτουργίες τους. Στην περίπτωση αυτή, εφαρμόζεται η Οδηγία (ΕΕ) 2019/771 για τις συμβάσεις πώλησης ψηφιακών αγαθών. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της σύμβασης πώλησης έξυπνου κινητού τηλεφώνου (smartphone) με ενσωματωμένο λειτουργικό σύστημα android ή iOS, η οποία καταλαμβάνεται κατ' αρχήν από το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/771, υπό την αιτιολογία ότι το λειτουργικό σύστημα ενσωματώνεται και συνδέεται άρρηκτα με το smartphone, με τέτοιο τρόπο ώστε η απουσία του να εμποδίζει το κινητό τηλέφωνο να επιτελέσει τις λειτουργίες του. Ωστόσο, εάν ο καταναλωτής αποσκοπεί στην αγορά ενός smartphone, χωρίς κάποιο λειτουργικό σύστημα, και στη συνέχεια προμηθευτεί ένα ξεχωριστό λειτουργικό σύστημα, η σύμβαση προμήθειας του ψηφιακού περιεχομένου δεν καταλαμβάνεται από το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/771, αλλά από το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770.¹³⁸

Μάλιστα, στο άρθρο 3 § 4 εδ. β' της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770, εισάγεται ερμηνευτικός κανόνας, σύμφωνα με τον οποίον, σε περίπτωση αμφιβολίας,

περιορισμό της τροποποίησης και της διανομής των ανωτέρω έργων από τον χρήστη - καταναλωτή. (οφ. Farinha, M. (2021), *Modifications on the digital content or digital service by the trader in the Directive (EU) 2019/770*, ο.π.).

¹³⁷ Μικρούλεα, Α. (2023), *Ανταγωνισμός και Ρύθμιση στη Ψηφιακή Οικονομία*, ο.π., σελ. 892, § 2303

¹³⁸ Σκέψη 22 του προοιμίου της Οδηγίας

τεκμαίρεται ότι η παροχή ψηφιακού περιεχομένου ή υπηρεσίας καλύπτεται από την σύμβαση πώλησης.

Συνεπώς, από άποψη αντικειμένου υπηρεσιών, σύμφωνα με το άρθρο 3 § 5 της Οδηγίας, δεν υπάγονται στο αντικειμενικό πεδίο της οδηγίας: (i) η παροχή μη ψηφιακών υπηρεσιών, ακόμα και εάν γίνεται διαθέσιμη στο ευρύ κοινό με ψηφιακά μέσα, (ii) οι ηλεκτρονικές επικοινωνίες, (iii) η υγειονομική περίθαλψη, (iv) τα τυχερά παίγνια, (v) οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, (vi) το λογισμικό που προσφέρεται, στο πλαίσιο ελεύθερου και ανοικτού λογισμικού, κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα, (vii) η παροχή ψηφιακού περιεχομένου, όταν αυτό διατίθεται στους καταναλωτές με έτερο τρόπο, διάφορο της μετάδοσης σήματος, π.χ. κινηματογραφικές ταινίες, και (viii) η παροχή ψηφιακού περιεχομένου από δημόσιους φορείς των κρατών-μελών.

Σύμφωνα με τον ερμηνευτικό κανόνα του άρθρου 3 § 6 της Οδηγίας, σε μικτές συμβάσεις, οι οποίες αφορούν την παροχή ψηφιακού περιεχομένου ή υπηρεσίας και την παροχή έτερων υπηρεσιών ή αγαθών, η Οδηγία εφαρμόζεται στο βαθμό που η σύμβαση αφορά την παροχή ψηφιακού περιεχομένου ή υπηρεσίας.

Ο χρόνος κατάρτισης της σύμβασης μεταξύ εμπόρου και καταναλωτή είναι ζήτημα ερμηνείας και καθορίζεται από τις διατάξεις της εσωτερικής έννομης τάξης εκάστου κράτους-μέλους.¹³⁹ Κρίνεται δε κατά περίπτωση, με βάση τις δηλώσεις βούλησης των συμβαλλομένων μερών και τις περιστάσεις. Υποστηρίζεται,¹⁴⁰ ότι η δημιουργία λογαριασμού εκ μέρους του χρήστη (π.χ. σε μια πλατφόρμα) δημιουργεί συμβατικό δεσμό με τον προμηθευτή. Αντίθετα, η ανυπαρξία λογαριασμού χρήστη είναι ένδειξη έλλειψης συμβατικού δεσμού, χωρίς ωστόσο να θεμελιώνεται αντίστοιχο τεκμήριο, σύμφωνα με τη θεωρία.

Όσον αφορά δε τον τύπο των συμβάσεων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της κρινόμενης Οδηγίας, τα όργανα της ΕΕ αποφεύγουν σκόπιμα να

¹³⁹ Στην Ελλάδα τυγχάνουν εφαρμογής οι διατάξεις 173 ΑΚ και 200 ΑΚ.

¹⁴⁰ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 152

αναφερθούν σε αυτόν.¹⁴¹ Ακολουθούν τη προσέγγιση που επέλεξε η Επιτροπή το 2015,¹⁴² σεβόμενοι τις διαφορετικές εθνικές παραδόσεις στο δίκαιο των συμβάσεων και αποτρέποντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, μια πιθανότατα ταχεία ανάπτυξη των τεχνολογιών, η οποία, σε συνδυασμό με τα αναδυόμενα επιχειρηματικά μοντέλα, θα ξεπερνούσε οποιαδήποτε επιλογή αυστηρού τύπου, που θα είχε τυχόν κατοχυρωθεί στην Οδηγία.¹⁴³ Επομένως, εναπόκειται στον εθνικό νομοθέτη να επιλέξει τον τύπο και τη μορφή των συμβάσεων.

Υποστηρίζεται¹⁴⁴ ότι «για πρώτη φορά επιχειρείται να υπάρξει νομοθέτημα που προσπαθεί να τυποποιήσει μια ενοχική σχέση εκκινώντας όχι από τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν τα μέρη [...] αλλά από το «υλικό» [...] και όχι «νομικό» αντικείμενο της σύμβασης». Η νομοθετική επιλογή να ρυθμιστούν τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των συμβαλλομένων μερών, με βάση το αντικείμενο της σύμβασης, και ανεξαρτήτως της φύσης αυτής, επιδέχεται κριτικής στη θεωρία,¹⁴⁵ διότι διαφοροποιείται από την ιδέα ενός ενιαίου ευρωπαϊκού νομοθετικού πλαισίου για τις πωλήσεις.

2.1.2.2.3. Περαιτέρω, **το αντάλλαγμα** της προμήθειας ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας συνίσταται σε χρηματική καταβολή ή σε παροχή προσωπικών δεδομένων του καταναλωτή προς περαιτέρω επεξεργασία από τον έμπορο¹⁴⁶ ή και τα δύο.

¹⁴¹ Σκέψη 12 του προοιμίου της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770

¹⁴² Farinha, M. (2021), *Modifications on the digital content or digital service by the trader in the Directive (EU) 2019/770*, ο.π.

¹⁴³ K. Sein και G. Spindler (2019), *The new Directive on Contracts for the Supply of Digital Content and Digital Services - Scope of Application and Trader's Obligation to Supply - Part 1*, *Journal European Review of Contract Law*, Διαθέσιμο σε: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/ercl-2019-0016/html> [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]

¹⁴⁴ Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 55επ.

¹⁴⁵ Μικρουλέα, Α. (2023), *Ανταγωνισμός και Ρύθμιση στη Ψηφιακή Οικονομία*, ο.π., σελ. 892, § 2304

¹⁴⁶ Η αναγνώριση της συναλλακτικής φύσης των προσωπικών δεδομένων συνιστά καινοτόμα εξέλιξη του ευρωπαϊκού δικαίου των συμβάσεων και των προσωπικών δεδομένων, διότι αποκλίνει από την μέχρι πρότινος συλλογιστική του δικαίου των προσωπικών δεδομένων, ως διαμορφώθηκε στο πλαίσιο της Οδηγίας (ΕΚ) 1995/46, του άρθρου 8 Χ.Θ.Δ.Ε.Ε., ακόμη και του ΓΚΠΔ. Ειδικότερα, τα ανωτέρω νομοθετήματα αντιμετωπίζουν το δικαίωμα προστασίας των προσωπικών δεδομένων ως ένα

Η παροχή προσωπικών δεδομένων αφορά κατ' αποκλειστικότητα τα δεδομένα του καταναλωτή και όχι τα δεδομένα τρίτου προσώπου,¹⁴⁷ σε συμμόρφωση με την τασσόμενη από το νόμο αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας (άρθρο 361 ΑΚ). Χαρακτηριστικό παράδειγμα σύμβασης με αντάλλαγμα τα προσωπικά δεδομένα, είναι η δημιουργία λογαριασμού σε κάποιο μέσο κοινωνικής δικτύωσης έναντι παροχής προσωπικών πληροφοριών επικοινωνίας (π.χ. τηλέφωνο, e-mail), τα οποία χρησιμοποιούνται για σκοπούς εμπορικής προώθησης.¹⁴⁸

Σημειωτέον ότι η παροχή προσωπικών δεδομένων εκ μέρους του χρήστη είναι αντικείμενο δικαιοπρακτικής βούλησης. Συνεπώς, η απλή παροχή δεδομένων (π.χ. δεδομένων που δημιουργούνται από τη χρήση μηχανών αναζήτησης, χάρις σε εργαλεία ιχνηλάτησης) δεν σημαίνει άνευ ετέρου και τη σύναψη σύμβασης με τον προμηθευτή.¹⁴⁹

Επίσης, στο αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας δεν υπάγεται αδιακρίτως κάθε περίπτωση παροχής δεδομένων, παρά μόνον εκείνη, η οποία παράγει **κέρδος** για τον έμπορο-προμηθευτή.¹⁵⁰

Για τον λόγο αυτό, στη ρηθείσα έννοια της επεξεργασίας δεδομένων δεν περιλαμβάνεται: (i) η περίπτωση όπου ο έμπορος προβαίνει σε αποκλειστική χρήση δεδομένων, με στόχο την προμήθεια ψηφιακού περιεχομένου και ψηφιακής υπηρεσίας, (ii) η περίπτωση χρήσης δεδομένων, με σκοπό ο έμπορος να ανταποκριθεί στις τασσόμενες από το νόμο απαιτήσεις συμμόρφωσης και (iii) η περίπτωση όπου ο έμπορος δεν χρησιμοποιεί - ούτε επεξεργάζεται τα

θεμελιώδες δικαίωμα, που είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή. (ορ. Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 61).

¹⁴⁷ Ρήτρεις Γ.Ο.Σ., που προβλέπουν το αντίθετο, κρίνονται άκυρες (ορ. Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 154).

¹⁴⁸ Μαργαρίτης, Ε. (2020), *Πληρωμή με αντίτιμο Προσωπικά Δεδομένα: Είναι πράγματι τα προσωπικά δεδομένα το «νέο νόμισμα»; Lawspot*, 15 Δεκεμβρίου, αναδημοσίευση 18.12.2020, Διαθέσιμο σε: https://www.lawspot.gr/nomika-blogs/eyaggelos_margaritis/pliromi-me-antitimo-prosopika-dedomena-einai-pragmati-ta-prosopika?lspt_destination=upgrade [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023].

¹⁴⁹ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 152επ.

¹⁵⁰ Κορηλάκης Π., (2023), *Ειδικό ενοχικό δίκαιο*, 3η έκδ., § 51, σελ. 325-327, και Τσιαφούτης Β. (2022), ο.π. § 10επ., και Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π., σελ. 6επ.

δεδομένα, για σκοπό αλλότριον¹⁵¹ από την παροχή του ψηφιακού περιεχομένου και της ψηφιακής υπηρεσίας.¹⁵²

Συναφής με τη θεώρηση ότι αποκλείονται από το ρυθμιστικό πεδίο της Οδηγίας οι περιπτώσεις, όπου ο έμπορος δεν έχει οικονομικό όφελος από την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, είναι η διάταξη του άρθρου 3 § 5 περ. στ' της Οδηγίας. Ειδικότερα, ορίζεται ότι στην περίπτωση της άδειας χρήσης ελεύθερου και ανοικτού λογισμικού, όπου τα παρεχόμενα από τον καταναλωτή προσωπικά δεδομένα τυγχάνουν επεξεργασίας από τον έμπορο με αποκλειστικό σκοπό την προώθηση «της ασφάλειας, της συμβατότητας ή της διαλειτουργικότητας του λογισμικού», δεν εφαρμόζεται η εν θέματι Οδηγία. Βέβαια, ο επακριβής τρόπος επεξεργασίας των δεδομένων και ο προσδιορισμός εάν αυτός βρίσκεται εντός των ορίων του απαιτούμενου λειτουργικού - μη εμπορικού σκοπού είναι ζήτημα πραγματικό, στο οποίο δεν χωρεί περιπτωσιολογική προσέγγιση, αλλά κρίνεται ad hoc με βάση τα εκάστοτε πραγματικά περιστατικά και κατόπιν στάθμισης συμφερόντων.¹⁵³

2.1.2.2.4. Συνεπώς, καθίσταται σαφές ότι τα προσωπικά δεδομένα, όπως ρυθμίζονται στο πλαίσιο της ανωτέρω οδηγίας, λειτουργούν εν είδει συναλλακτικού αγαθού, παρά το γεγονός ότι ο ευρωπαίος νομοθέτης διατείνεται κατηγορηματικά το αντίθετο [ορ. αιτιολογική σκέψη 24 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770, όπου ορίζεται επί λέξει ότι: «τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δεν μπορούν να θεωρηθούν εμπόρευμα»]. Αδιαμφισβήτητα, η ΕΕ κατευθύνεται προς την εξομοίωση της χρηματικής παροχής και της παροχής προσωπικών

¹⁵¹ Ο εμπορικός σκοπός της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων, ως προαπαιτούμενο για την υπαγωγή της σχετικής σύμβασης στο ρυθμιστικό πεδίο της Οδηγίας, είναι εμφανής και υπό την προηγηθείσα διατύπωση του άρθρου 3 § 4 της πρότασης για την Οδηγία (ΕΕ) 2019/770. Ειδικότερα, στη ρηθείσα πρόταση αναφερόταν ότι, για να υπαχθεί στο ρυθμιστικό πεδίο της υπό ψήφιση Οδηγίας η παροχή δεδομένων μη προσωπικού χαρακτήρα, θα πρέπει ο έμπορος να μην χρησιμοποιεί τα δεδομένα αυτά για εμπορικούς σκοπούς. Πλην όμως, στο τελικό κείμενο της Οδηγίας, παραλείφθηκε η διάκριση μεταξύ προσωπικών και μη προσωπικών δεδομένων και, κατ' επέκταση, παραλείφθηκε ο χαρακτηρισμός «εμπορικός», ο οποίος εμπεριέχεται πλέον στην ευρεία διατύπωση του άρθρου 3 § 1 της Οδηγίας: «για οποιονδήποτε άλλο σκοπό». Η ανωτέρω παράλειψη αποσκοπεί στην εδραίωση της θεώρησης ότι τα προσωπικά δεδομένα δεν συνιστούν «εμπόρευμα». (ορ. Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π., σελ. 6επ.)

¹⁵² Τσιαφούτης Β. (2022), ο.π. § 10επ., σελ. 50

¹⁵³ Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π., σελ. 14επ.

δεδομένων, ως εμφανίζεται και από την κοινή πρόβλεψη δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών, ανεξάρτητα από τη φύση του παρεχόμενου από τον καταναλωτή ανταλλάγματος. Οι αναφορές της ΕΕ συνιστούν περισσότερο μια μορφή πολιτικού εξορθολογισμού της πραγματικότητας, παρά μια αληθή εννοιολογική προσέγγιση των χρησιμοποιούμενων εννοιών.¹⁵⁴

2.1.2.3. Οι αντιρρήσεις του EDPS και η τροποποίηση του όρου αντιπαροχή (counter performance) της Πρότασης Οδηγίας για τις συμβάσεις αναφορικά με την προμήθεια ψηφιακού περιεχομένου

Ως ελέχθη, στις 09.12.2015, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλε την Πρότασης Οδηγίας για τις συμβάσεις αναφορικά με την προμήθεια ψηφιακού περιεχομένου.¹⁵⁵

Στο άρθρο 3 § 1 της Πρότασης Οδηγίας μνημονεύεται ότι: «*Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται σε κάθε σύμβαση με την οποία ο προμηθευτής προμηθεύει ψηφιακό περιεχόμενο στον καταναλωτή, ή αναλαμβάνει την υποχρέωση να το πράξει, και σε αντάλλαγμα του οποίου ο καταναλωτής καταβάλλει τίμημα ή παρέχει ενεργά μη χρηματική αντιπαροχή υπό τη μορφή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ή οποιωνδήποτε άλλων δεδομένων.*»

Επίσης, στο άρθρο 3 § 4 της αναφέρεται επί λέξει ότι: «*Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται σε ψηφιακό περιεχόμενο που παρέχεται αντί μη χρηματικής αντιπαροχής στον βαθμό που ο προμηθευτής ζητεί από τον καταναλωτή να παρέχει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα των οποίων η επεξεργασία είναι απολύτως απαραίτητη για την εκτέλεση της σύμβασης ή την εκπλήρωση νομικών απαιτήσεων, και ο προμηθευτής δεν προβαίνει σε περαιτέρω επεξεργασία των δεδομένων κατά τρόπο ασυμβίβαστο προς τον σκοπό αυτό. Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται επίσης σε οποιαδήποτε άλλα δεδομένα των οποίων την παροχή ζητεί ο*

¹⁵⁴ Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π., σελ. 14επ.

¹⁵⁵ Πρόταση Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με ορισμένες πτυχές που αφορούν τις συμβάσεις για την προμήθεια ψηφιακού περιεχομένου.

προμηθευτής από τον καταναλωτή με σκοπό τη διασφάλιση της συμμόρφωσης του ψηφιακού περιεχομένου προς τους όρους της σύμβασης ή την εκπλήρωση νομικών απαιτήσεων, και ο προμηθευτής δεν χρησιμοποιεί τα εν λόγω δεδομένα για εμπορικούς σκοπούς.»

Στο πλαίσιο της ανωτέρω Οδηγίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ζήτησε τη γνώμη του Ευρωπαϊκού Επόπτη Προστασίας Δεδομένων (EDPS), ήτοι της ανεξάρτητης εποπτικής αρχής,¹⁵⁶ που είναι επιφορτισμένη με τον έλεγχο εφαρμογής της ευρωπαϊκής νομοθεσίας για την προστασία προσωπικών δεδομένων στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών οργάνων και οργανισμών.¹⁵⁷

Επί της ανωτέρω πρότασης Οδηγίας, ο τότε EDPS Giovanni Buttarelli,¹⁵⁸ στην υπ' αριθ. 4/2017 Γνωμοδότηση του,¹⁵⁹ διευκρίνισε αρχικώς ότι αναγνωρίζει την αξία που αποδίδεται στην ψηφιακή οικονομία, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την ενιαία ψηφιακή αγορά, και κατ' επέκταση ότι συμφωνούσε με τον στόχο της Οδηγίας να συμβάλλει στην προστασία των καταναλωτών, στο

¹⁵⁶ Ο Ε.Ε.Π.Δ. είναι μια ανεξάρτητη εποπτική αρχή, η οποία μεριμνά για τον έλεγχο της εφαρμογής της ευρωπαϊκής νομοθεσίας για τα προσωπικά δεδομένα, στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών οργάνων και των οργανισμών. Συνεργάζεται με τα αρμόδια όργανα για την εφαρμογή της ανωτέρω νομοθεσίας και ασκεί εποπτικό έλεγχο επ' αυτών. Μεταξύ άλλων, ο Ε.Ε.Π.Δ. έχει συμβουλευτικές αρμοδιότητες αναφορικά την τήρηση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας για τα προσωπικά δεδομένα, τις οποίες ασκεί αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν σχετικού αιτήματος των ευρωπαϊκών οργάνων και οργανισμών. Η Επιτροπή ζητά τη γνώμη του Ε.Ε.Π.Δ. όταν λαμβάνει νομοθετικές πρωτοβουλίες σχετιζόμενες με τη ρηθείσα νομοθεσία. (ορ. EDPS, *Ο Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων*, Βρυξέλλες: Publications.eu.int, Διαθέσιμο σε: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/brochure_edps_el.pdf [τελευταία πρόσβαση 13.05.2023]).

¹⁵⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 1 § 3 του Κανονισμού (ΕΕ) 2018/1725: «Ο Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων ελέγχει την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος κανονισμού σε κάθε πράξη επεξεργασίας δεδομένων που πραγματοποιείται από όργανο ή οργανισμό της Ένωσης». [ορ. και Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1725 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Οκτωβρίου 2018, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης και την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 45/2001 και της απόφασης αριθ. 1247/2002/ΕΚ]

¹⁵⁸ EDPS (2017), *Συνοπτική παρουσίαση της γνωμοδότησης για την πρόταση οδηγίας σχετικά με ορισμένες πτυχές που αφορούν τις συμβάσεις για την προμήθεια ψηφιακού περιεχομένου*, (2017/C 200/07), Διαθέσιμο σε: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52017XX0623\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52017XX0623(01)) [τελευταία πρόσβαση 13.05.2023]

¹⁵⁹ EDPS (2017), *Opinion 4/2017 on the Proposal for a Directive on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content*, ο.π.

πλαίσιο συμβάσεων παροχής ψηφιακού περιεχομένου έναντι ανταλλάγματος προσωπικών δεδομένων.

Εξέφρασε δε αντιρρήσεις ως προς βασικές εννοιολογικές προσεγγίσεις της πρότασης οδηγίας, ισχυριζόμενος ότι οιαδήποτε νομοθετική διάταξη εισάγει την αντίληψη ότι οι άνθρωποι μπορούν να «πληρώνουν» διαζευκτικά με χρήματα ή με τα προσωπικά τους δεδομένα είναι άκρως επικίνδυνη, διότι τα ατομικά δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος προστασίας των προσωπικών δεδομένων δεν γίνεται να ιδωθούν ως συνήθη συμφέροντα των καταναλωτών, και τα προσωπικά δεδομένα δεν γίνεται να εξομοιωθούν με τα κοινά εμπορεύματα. Ειδικότερα, ο EDPS, παρομοιάζοντας χαρακτηριστικά την «αγορά προσωπικών δεδομένων» με την «αγορά ανθρωπίνων οργάνων», υποστήριξε ότι παρά το πραγματικό γεγονός της ύπαρξης «αγοράς προσωπικών δεδομένων», δεν είναι ορθό να ντυθεί αυτή με τον μανδύα της νομιμότητας.¹⁶⁰

Η διατύπωση της υπό εξέταση πρότασης οδηγίας μπορούσε, κατά τον EDPS, να επηρεάσει, έστω και ακούσια, την ισορροπία που πέτυχε ο ευρωπαίος νομοθέτης στο πλαίσιο του ΓΚΠΔ, που κρίνεται ως θεμέλιος λίθος για τη χρήση των προσωπικών δεδομένων στην ενιαία ψηφιακή αγορά. Ειδικότερα, η χρήση του όρου «*αντιπαροχή*» («*counter performance*»), που δεν ορίστηκε στο πλαίσιο της πρότασης οδηγίας, δημιουργούσε «*σύγχυση*» αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας των προσωπικών δεδομένων στη συναλλακτική πρακτική. Υπέρ της άποψης αυτής, προβλήθηκαν τρία βασικά επιχειρήματα, και δη:

- (i) Ελλείψει ειδικού ορισμού της έννοιας της «αντιπαροχής», δημιουργούταν η πεποίθηση ότι η πρόταση οδηγίας εκλάμβανε ως συγκρίσιμη την αξία, που εμπεριέχεται στο χρήμα, σε σχέση με την αξία, που εμπεριέχεται στις

¹⁶⁰ Υποστηρίζεται ότι η παρομοίωση αυτή είναι μάλλον ατυχής, διότι ο EDPS παραβλέπει την διαφορετική φύση των προσωπικών δεδομένων και των ανθρωπίνων οργάνων ως εννόμων αγαθών. Ειδικότερα, παρότι αποτελούν αμφότερα στοιχεία της ανθρωπίνης υπόστασης, η τυχόν εμπορευματοποίησή τους δεν αποφέρει όμοιες συνέπειες. Από πρακτικής σκοπιάς, το εμπόριο ανθρωπίνων οργάνων προϋποθέτει τον αποχωρισμό τους από το ανθρώπινο σώμα και ενδεχόμενα την ανεπανόρθωτη βλάβη της υγείας του προσώπου. Απεναντίας, τα προσωπικά δεδομένα, ακόμη και αν αυτά παραχωρηθούν και χρησιμοποιηθούν από τρίτους, συνδέονται άρρηκτα με το Υποκείμενο των δεδομένων, το οποίο διατηρεί τον έλεγχο επ' αυτών, δυνάμενο να τα αποσύρει από την αγορά, εφόσον το επιθυμεί. (ορ. Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π., σελ. 18-19).

πληροφορίες προσωπικού χαρακτήρα. Το γεγονός αυτό δημιουργούσε σύγχυση, διότι τα προσωπικά δεδομένα μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για άλλους σκοπούς, πέραν των εμπορικών συναλλαγών, π.χ. για τη βελτίωση μιας υπηρεσίας. Την ανωτέρω σύγχυση επέτεινε ακόμη περισσότερο, το γεγονός ότι η πρόταση αφαιρούσε από το πεδίο εφαρμογής της συγκεκριμένες ομάδες δεδομένων, όπως την περίπτωση χρήσης δεδομένων για μη εμπορικούς σκοπούς. Λαμβάνοντας δε υπόψη ότι η κανονιστική ρύθμιση αφορούσε τις εμπορικές συναλλαγές, ευκόλως εννοούταν ότι οι προμηθευτές θα χρησιμοποιούσαν τα δεδομένα για εμπορικούς σκοπούς. Δεδομένων δε των επιχειρηματικών μοντέλων και των διαφόρων χρήσεων των προσωπικών δεδομένων στο πλαίσιο των εμπορικών συναλλαγών, η χρήση του όρου «αντιπαροχή» υπερ-απλούστευε την εμπορική αυτή πρακτική.

- (ii) Ήταν μάλλον ατυχής η σύνδεση της χρηματικής καταβολής με την ενεργό παροχή προσωπικών δεδομένων, διότι στην μεν χρηματική καταβολή ο χρήστης γνωρίζει την αξία των χρημάτων που παρέχει, στην δε παροχή προσωπικών δεδομένων το αγνοεί. Ειδικότερα, οι συνήθεις συμβατικοί όροι και οι πολιτικές απορρήτου δεν διευκολύνουν τον καταναλωτή να κατανοήσει τη χρήση των συλλεγόμενων δεδομένων και τον τρόπο με τον οποίο παράγεται αξία από την επεξεργασία τους.
- (iii) Δεν ήταν ορθή η πλήρης εξομοίωση της χρηματικής παροχής με την παροχή προσωπικών δεδομένων, στο βαθμό που τα εκάστοτε παρεχόμενα προσωπικά δεδομένα μπορούν να παραχωρηθούν ξανά σε νέο πάροχο, εν αντιθέσει με την χρηματική παροχή, η οποία καταβάλλεται άπαξ. Επιπλέον, ως ελέχθη, η αξία των χρημάτων είναι σαφής και συγκεκριμένη ενώ η αξία των παρεχόμενων προσωπικών δεδομένων, δεν μπορεί να αξιολογηθεί επακριβώς από το Υποκείμενο τους. Αντιστοίχως, οι πάροχοι, σε περίπτωση υποχρέωσης επιστροφής του ανταλλάγματος της κύριας παροχής, είναι εύκολο να προσδιορίσουν το ποσό της επιστρεφόμενης αξίας, όταν γίνεται λόγος για χρηματική παροχή, ενώ είναι δύσκολο να εκτιμήσουν την αξία των προσωπικών δεδομένων, που τους

παραχωρήθηκαν και κατ' επέκταση της «επιστροφής» της αξίας του ανταλλάγματος προς τον αντισυμβαλλόμενο, όταν αυτό συνίσταται σε προσωπικά δεδομένα.

Συμπέρανε, λοιπόν, ο τότε EDPS, ότι κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα, η χρήση του όρου «αντιπαροχή» δημιουργούσε ανασφάλεια δικαίου, η οποία φαλκίδευε τον κύριο σκοπό της νομοθετικής αυτής πρωτοβουλίας, ήτοι την προστασία των καταναλωτών. Τούτο διότι, νομιμοποιούταν μια πρακτική, δίχως να λαμβάνεται υπόψη η ιδιαίτερη φύση των προσωπικών δεδομένων. Γι' αυτό, πρότεινε την αντικατάσταση του όρου «αντιπαροχή» και διερεύνησε δυο εναλλακτικές λύσεις:

- (i) Τη χρήση της έννοιας των «*υπηρεσιών*», υπό το πρίσμα του άρθρου 57 ΣΛΕΕ και της νομολογίας του ΔΕΕ, όπου αναφέρεται ότι οι υπηρεσίες παρέχονται έναντι αμοιβής, πλην όμως η αμοιβή αυτή δεν απαιτείται να καταβάλλεται από τον καταναλωτή.¹⁶¹ Η προσέγγιση αυτή, κρίθηκε χρήσιμη στις περιπτώσεις όπου η παροχή ψηφιακών υπηρεσιών γίνεται άνευ της καταβολής τιμήματος.
- (ii) Τη χρήση παρόμοιων όρων με τους όρους, που χρησιμοποιούνται στο άρθρο 3 § 2 στ. α' ΓΚΠΔ περί του εδαφικού πεδίου του Κανονισμού, όπου αναφέρεται ότι ο ΓΚΠΔ εφαρμόζεται στην περίπτωση επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, που σχετίζεται με την «*προσφορά αγαθών ή υπηρεσιών στα εν λόγω Υποκείμενα των δεδομένων στην Ένωση, ανεξαρτήτως εάν απαιτείται πληρωμή από τα Υποκείμενα των δεδομένων*». Ήτοι, αναφέρεται ότι πεδίο εφαρμογής του ΓΚΠΔ εξαρτάται από την ίδια την προσφορά αγαθών και υπηρεσιών και όχι από την ύπαρξη οιασδήποτε αντιπαροχής. Στο πλαίσιο αυτό, ο EDPS πρότεινε ότι η ρηθείσα πρόταση οδηγίας θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει παρόμοιους όρους για να οριοθετήσει το πεδίο εφαρμογής της, άνευ αναφοράς ότι τα προσωπικά δεδομένα χρησιμοποιούνται ως αντιπαροχή.

¹⁶¹ ΔΕΕ, ECLI:EU:C:1988:196, Υπόθεση C-352/85, *Bond van Adverteerders and Others vs. The Netherlands State*, Διαθέσιμο σε: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-352/85> [τελευταία πρόσβαση 13.05.2023]

Όσον αφορά δε την αλληλεπίδραση με τον ΓΚΠΔ, ο EDPS πρότεινε: (i) ότι σε συμμόρφωση με την ευρωπαϊκή νομοθεσία περί προστασίας προσωπικών δεδομένων είναι σκόπιμο να μην αναφέρεται ότι τα δεδομένα παραχωρούνται « ενεργά » από τον χρήστη - καταναλωτή, (ii) ότι το σύνολο των παρεχόμενων δεδομένων είναι δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, λαμβανομένου υπόψη και του ευρύ ορισμού του κανονιστικού κειμένου για τα προσωπικά δεδομένα, (iii) ότι στο κείμενο της πρότασης οδηγίας χρειάζεται να γίνει ρητή παραπομπή στο ευρωπαϊκό πλαίσιο νομοθεσίας περί προστασίας των προσωπικών δεδομένων, συμπεριλαμβανομένου του ΓΚΠΔ, και (iv) ότι στα άρθρα 13 και 16 του κανονιστικού κειμένου χρειάζεται να γίνει ρητή παραπομπή στο δικαίωμα διαγραφής και το δικαίωμα πρόσβασης σε προσωπικά δεδομένα, άλλως σε περίπτωση μη προσωπικών δεδομένων συνέστησε την εναρμόνιση των ανωτέρω διατάξεων με τον ΓΚΠΔ, για λόγους κανονιστικής συνέπειας.

Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, συμπεραίνουμε ότι ο ευρωπαίος νομοθέτης έλαβε υπόψη του τη Γνώμη 4/2017 του Ευρωπαϊκού Επόπτη Προστασίας Δεδομένων, αποφεύγοντας τη χρήση του όρου «αντιπαροχή», και αναφέροντας ρητά στη σκέψη 24 του προοιμίου (της Οδηγίας ΕΕ 2019/770 πλέον) ότι τα προσωπικά δεδομένα δεν μπορούν να εκληφθούν ως εμπόρευμα. Επίσης, ο ευρωπαίος νομοθέτης πρόσθεσε στο κείμενο της κανονιστικής ρύθμισης τον όρο «ψηφιακή υπηρεσία» και παρέπεμψε ρητά στις διατάξεις του ΓΚΠΔ, κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα.

Πλην όμως, παρά την προσπάθεια του ευρωπαϊκού νομοθέτη να μην συμπεριλάβει τον όρο «αντιπαροχή» στο πλέγμα της κανονιστικής ρύθμισης, διαφαίνεται ξεκάθαρα η χρήση των δεδομένων ως συναλλακτικών αγαθών με οικονομική αξία. Άλλωστε, ακόμη και το πλήθος των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται υπέρ του καταναλωτή, μαρτυρεί ότι αυτά εκλαμβάνονται στην πράξη, ως αντιστάθμισμα της υποχρέωσης του καταναλωτή να παρέχει τα προσωπικά του δεδομένα.

Αντιθέτως, η άρνηση θεώρησης των προσωπικών δεδομένων ως εμπορεύσιμων αγαθών και αντικείμενο αντιπαροχής, διαταράσσει την προσδοκώμενη συμβατική ισορροπία, δυσχεραίνει ουσιωδώς τη θέση του

εμπόρου, ο οποίος ενδεχομένως θα επιβαρύνεται με την υποχρέωση παροχής ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας και θα υποχρεούται - σε περίπτωση ανώμαλης εξέλιξης της ενοχής - να ανεχτεί την ενάσκηση των δικαιωμάτων του καταναλωτή, δίχως να μπορεί να αμυνθεί.

Συμπερασματικά, η ίδια η συναλλακτική πρακτική έχει προλάβει την κανονιστική ρύθμιση, καταδεικνύοντας την οικονομική αξία των προσωπικών δεδομένων, τα οποία έχουν ευκρινώς καταστεί εμπορεύσιμο συναλλακτικό αγαθό. Η διστακτική στάση του ευρωπαϊού νομοθέτη υποδηλώνει αφενός την αδυναμία του να προσαρμοστεί πλήρως με την κρατούσα πραγματικότητα¹⁶² και αφετέρου μια υποκριτική νομική τακτική,¹⁶³ όπου τα δεδομένα λειτουργούν ως «εμπόρευμα», απλώς δεν ομολογείται.

2.2. Ο Ν. 4967/2022

Με τον Ν. 4967/2022,¹⁶⁴ ενσωματώθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη οι Οδηγίες (ΕΕ) 2019/770 και 2019/771, επιφέροντας σημαντικές αλλαγές στο σύστημα του ελληνικού ιδιωτικού δικαίου. Ο Ν. 4967/2022 ισχύει από τη δημοσίευση του στο ΦΕΚ, ήτοι από την 09^η.09.2022.¹⁶⁵

Με τον Ν. 4967/2022, «το εθνικό μας δίκαιο ψηφιοποιείται»,¹⁶⁶ διότι διαμορφώνεται ένα πλήρες νομικό έρεισμα «ψηφιακού δικαίου», που ξεκινά από την νομοθέτηση της σύμβασης προμήθειας ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας, συνοδεύεται από πληθώρα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, που ρυθμίζουν μια τέτοια ενοχική σύμβαση, περιλαμβάνει την τροποποίηση των διατάξεων της σύμβασης πώλησης κατά τον Αστικό Κώδικα, καθιερώνοντας έναν νέο «τύπο» σύμβασης πώλησης πράγματος με ψηφιακά στοιχεία, καθώς

¹⁶² Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π., σελ. 18-19

¹⁶³ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 160

¹⁶⁴ ΦΕΚ Α' 171/09.09.2022

¹⁶⁵ Άρθρο 70 του Ν. 4967/2022

¹⁶⁶ Μαργαρίτης, Ε. (2022), *Sales Law 2.0 Ο Αστικός Κώδικας «turns digital»*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Qualex, 153/2022, σελ. 32-35

και νέες διατάξεις για την ευθύνη του πωλητή στο πλαίσιο της ανωτέρω σύμβασης.

2.2.1. Η ενσωμάτωση στην ελληνική έννομη τάξη της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770: Τα άρθρα 3 και 5 του Ν. 4967/2022

Στο άρθρο 4 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770 αναφέρεται ότι πρόκειται για μια Οδηγία πλήρους εναρμόνισης, κατά την ενσωμάτωση της οποίας τα κράτη-μέλη οφείλουν να μην παρεκκλίνουν από το κανονιστικό της πεδίο, παρά μόνον στο βαθμό που επιτρέπεται από την ίδια την Οδηγία. Συνεπώς, τα κράτη-μέλη δεν μπορούν να διευρύνουν ούτε και να απομειώσουν το πεδίο προστασίας του καταναλωτή, που διασφαλίζει η Οδηγία, η οποία επιλέγει το μοντέλο της μέγιστης εναρμόνισης, στο πλαίσιο της ενιαίας ψηφιακής αγοράς, με στόχο την επίτευξη της πολυπόθητης εξισορρόπησης συμφερόντων μεταξύ επιχειρήσεων και καταναλωτών.

Μάλιστα, προς διευκόλυνση της πλήρους ενσωμάτωσης των κανονιστικών της ρυθμίσεων, η Οδηγία δεν περιέχει λεπτομερείς διατάξεις για τις συμβάσεις ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας, αλλά σκιαγραφεί το γενικότερο συμβατικό πλαίσιο, καταλείποντας μεγάλο περιθώριο στον εθνικό νομοθέτη να ρυθμίσει επιμέρους ζητήματα της σύμβασης (π.χ. ζητήματα ευθύνης του προμηθευτή και τις συνακόλουθες αξιώσεις του καταναλωτή). Ως χαρακτηριστικά αναφέρεται πρόκειται για μια «Οδηγία στοχευμένης πλήρους εναρμόνισης».¹⁶⁷

Στην υιοθέτηση της «στοχευμένης πλήρους εναρμόνισης» συνέβαλαν σημαντικά, αφενός μεν η ιδιαιτερότητα του αντικειμένου της σύμβασης, αφετέρου δε το γεγονός ότι επρόκειτο για μια νέα ευρωπαϊκή νομοθετική πρωτοβουλία, χωρίς να υπάρχουν αντίστοιχες ρυθμίσεις στις περισσότερες εθνικές έννομες τάξεις των κρατών-μελών της ΕΕ.¹⁶⁸ Ήτοι, έγινε δεκτό το

¹⁶⁷ Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π., σελ. 9-10

¹⁶⁸ Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 61

επιχείρημα της Επιτροπής ότι υπήρχε άμεση ανάγκη ρύθμισης προς αποτροπή αποκλινουσών εθνικών ρυθμίσεων,¹⁶⁹ που είχαν ήδη αρχίσει να διαφαίνονται σε ορισμένα κράτη-μέλη.¹⁷⁰

Έτσι, τα άρθρα 3 και 5 του Ν. 4967/2022, ενσωματώνουν στην ελληνική έννομη τάξη το άρθρο 3 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770, αναφορικά με το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας, κατά ανωτέρω διαλαμβανόμενα.

2.2.2. Η ενσωμάτωση στην ελληνική έννομη τάξη της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/771

2.2.2.1. Με τον Ν. 4967/2022, ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η Οδηγία (ΕΕ) 2019/771, που ρυθμίζει τις συμβάσεις πώλησης ψηφιακών αγαθών και τις συμβάσεις προμήθειας ψηφιακών αγαθών, που πρόκειται να κατασκευαστούν ή να παραχθούν.

2.2.2.2. Ως ψηφιακά αγαθά νοούνται τα υλικά αντικείμενα, τα οποία ενσωματώνουν ή διασυνδέονται άρρηκτα με το ψηφιακό περιεχόμενο ή την ψηφιακή υπηρεσία, καθ' ο τρόπο ώστε η έλλειψη τους να εμποδίζει τα υλικά αγαθά να επιτελέσουν τις λειτουργίες τους, ανεξαρτήτως του προσώπου που παρέχει το ψηφιακό περιεχόμενο ή την ψηφιακή υπηρεσία.¹⁷¹ Ήτοι, τίθενται δύο βασικές προϋποθέσεις για την εφαρμογή της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/771: (α) η ενσωμάτωση ή η διασύνδεση του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας στο ενσώματο αγαθό, κατά το λειτουργικό κριτήριο,¹⁷² και β) η

¹⁶⁹ Τίτσιας Δ., ο.π. και Colombi, A., van Shagen, E. (2017), σε Schulze, R., Staudenmayer, D., Lohsse, S. (επιμ.), *Contracts for the Supply of Digital Content: Regulatory Challenges and Gaps*, Nomos e-Library, Διαθέσιμο σε: <https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/9783845281391/contracts-for-the-supply-of-digital-content-regulatory-challenges-and-gaps?page=1> [τελευταία πρόσβαση 28.08.2023].

¹⁷⁰ Ήδη, το Ηνωμένο Βασίλειο, το 2015 (πριν από την έξοδο του από την ΕΕ), είχε προχωρήσει στη θέσπιση της Consumer Rights Act 2015, η οποία περιλαμβάνει διατάξεις για το ψηφιακό περιεχόμενο (ορ. κεφάλαιο 3 της Consumer Rights Act 2015), Διαθέσιμο σε: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/15/contents/enacted> [τελευταία πρόσβαση 19.08.2023].

¹⁷¹ Μαρίνος, Θ. (2023), ο.π., σελ. 115επ.

¹⁷² Κατά το λειτουργικό κριτήριο, η απουσία του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας, τόσο κατά τον χρόνο κατάρτισης της σύμβασης, όσο και αργότερα (εφόσον τα

παροχή του ενσωματωμένου ή διασυνδεδεμένου ψηφιακού στοιχείου μαζί με το ενσώματο αγαθό, στο πλαίσιο σύμβασης πώλησης, κατά το συμβατικό κριτήριο.¹⁷³

Φυσικά, από τα ψηφιακά αγαθά διακρίνονται τα αγαθά που περιλαμβάνουν ψηφιακά στοιχεία, στα οποία εφαρμόζεται η Οδηγία (ΕΕ) 2019/771, για το μέρος του ενσώματου αγαθού, και μερικώς η Οδηγία (ΕΕ) 2019/770, για το μέρος του ψηφιακού στοιχείου. Πρόκειται για διάκριση που λαμβάνει χώρα με βάση το λειτουργικό κριτήριο, το οποίο καθιστά ενίοτε δυσχερή την οριοθέτηση μεταξύ του πεδίου εφαρμογής των δυο οδηγιών.¹⁷⁴

2.2.2.3. Σε συνέχεια των ανωτέρω, οι διατάξεις για τις συμβάσεις πώλησης ψηφιακών αγαθών, υπό την ρηθείσα έννοια, κρίθηκε αναγκαίο να ενσωματωθούν στην ελληνική έννομη τάξη, διά της τροποποίησης των διατάξεων της πώλησης του Αστικού Κώδικα, τόσο για λόγους τελεολογικής και συστηματικής ενότητας του δικαίου, όσο και για λόγους αποφυγής κατακερματισμού της νομοθετικής ρύθμισης.¹⁷⁵

συμβαλλόμενα μέρη το έχουν συμφωνήσει ρητώς), εμποδίζει τα ψηφιακά αγαθά να επιτελέσουν τη λειτουργία τους, σύμφωνα με τον προορισμό τους και σύμφωνα με τον σκοπό της σύμβασης (ορ. σκέψη 14 του προοιμίου της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/771).

¹⁷³ Κατά το συμβατικό κριτήριο, η παροχή του ενσωματωμένου ή διασυνδεδεμένου ψηφιακού στοιχείου μαζί με το ενσώματο αγαθό αποτελεί μέρος της σύμβασης πώλησης. Π.χ. Σύμβαση πώλησης smart TV με ενσωματωμένη υπηρεσία Netflix, κατά την οποία ο αγοραστής αποσκοπεί τόσο στην απόκτηση τηλεόρασης όσο και στη χρήση της προσφερόμενης υπηρεσίας Netflix (ορ. Μαρίνος, Θ. (2023), ο.π., σελ. 115επ.). Περαιτέρω, σημειώνεται ότι η απάντηση στο ερώτημα εάν η προμήθεια του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας αποτελεί αντικείμενο της σύμβασης πώλησης, είναι ζήτημα πρωτίστως πραγματικό, που εξαρτάται από την ερμηνεία της καταρτιζόμενης σύμβασης πώλησης και την σαφή πρόθεση των συμβαλλομένων μερών. Σε περίπτωση αμφιβολίας, στα άρθρα 3 § 3 εδ. γ' της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/771 και 3 § 4 εδ. β' της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770 καθιερώνεται ερμηνευτικός κανόνας υπέρ της σύμβασης πώλησης. Ορίζεται δε ρητώς ότι αμφιβολία γεννάται όταν, εφαρμοζόμενων των εθνικών κανόνων περί ερμηνείας των συμβάσεων (ΑΚ 173 και 200), εμφανίζεται δυσχερής, άλλως αμφίβολη, η απάντηση στο ρηθέν ερώτημα.

¹⁷⁴ Ζάντζα, Α. (2022), *Η Οδηγία 2019/770 για τις ψηφιακές συμβάσεις και η επίδραση της στο λογισμικό και τις συμβάσεις λογισμικού*, (Μη Δημοσιευθείσα Διπλωματική Εργασία), Π.Μ.Σ. «Θεωρία Δικαίου και Διεπιστημονικές Νομικές Σπουδές», Τμήμα Νομικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Διαθέσιμο σε: <http://ikee.lib.auth.gr/record/346625/files/GRI-2023-38681.pdf> [τελευταία πρόσβαση 23.05.2023]

¹⁷⁵ Τάχια, Κ. (2022), ο.π.

Υπέρ της άποψης αυτή συνηγορεί και το γεγονός ότι η Οδηγία (ΕΕ) 2019/771 αντικατέστησε τη προγενέστερη Οδηγία (ΕΚ) 1999/44,¹⁷⁶ η οποία ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία μέσω του Ν. 3043/2002, επιφέροντας σημαντικές αλλαγές στα άρθρα του Αστικού Κώδικα για το δίκαιο της πώλησης.¹⁷⁷ Επίσης, στην προκειμένη περίπτωση, ακολουθείται το μοντέλο της μέγιστης εναρμόνισης - γεγονός που συνιστά ουσιώδη διαφοροποίηση, αναφορικά με την προϊσχύσασα Οδηγία (ΕΚ) 2019/44, που ακολούθησε το μοντέλο της ελάχιστης εναρμόνισης¹⁷⁸ - περιορίζοντας, ως είναι φυσικό, την ελευθερία καθορισμού του περιεχομένου των νέων εθνικών διατάξεων.¹⁷⁹ Συνεπώς, ακολουθήθηκε το ίδιο μοντέλο εναρμόνισης με την Οδηγία (ΕΕ) 2019/770.¹⁸⁰

Περαιτέρω, κρίθηκε ότι η ενσωμάτωση της ανωτέρω Οδηγίας αποτελεί μια ευκαιρία επικαιροποίησης των διατάξεων του Αστικού Κώδικα,¹⁸¹ προκειμένου να ανταποκρίνεται περισσότερο στη σύγχρονη ψηφιακή εποχή και να ρυθμίζει ενιαία κάθε μορφή πώλησης, ανεξάρτητα από την ιδιότητα των συναλλασσομένων ως εμπόρων ή/και καταναλωτών.¹⁸² Συνιστά ένα βήμα προόδου τον εθνικό νομοθέτη, το οποίο οδήγησε στην ενσωμάτωση της λέξης

¹⁷⁶ Lawspot (2022), *Δημοσιεύθηκε ο νόμος για τις ψηφιακές συμβάσεις (Ν. 4967/2022)*, Lawspot, 04 Οκτωβρίου, Διαθέσιμο σε: https://www.lawspot.gr/nomika-nea/dimosieythike-o-nomos-gia-tis-psifiakes-symvaseis-n-4967-2022?lspt_destination=upgrade [τελευταία πρόσβαση 30.04.2023]

¹⁷⁷ Ειδικότερα, η Οδηγία (ΕΚ) 1999/44 επέφερε σημαντικές τροποποιήσεις στις διατάξεις των άρθρων 534 ΑΚ έως 537 ΑΚ και των άρθρων 540 ΑΚ έως 561 ΑΚ (ορ. και Τσιαφούτης Β. (2022), ο.π. § 2επ., σελ. 4επ.)

¹⁷⁸ Κοσμίδης, Τ. (2020), *Η νέα Οδηγία 2019/771 για την «πώληση αγαθών»: μια πρώτη θεώρηση*, Αθήνα, ΤΝΠ Quallex, ΕφΑΔΠολΔ, 1/2020, σελ. 30-42

¹⁷⁹ Π.χ. Επιτάσσεται η συμμόρφωση με την προβλεπόμενη στην Οδηγία (ΕΕ) 2019/771 ιεράρχηση των αξιώσεων του καταναλωτή - αγοραστή, σε περίπτωση ευθύνης του εμπόρου - πωλητή, αιτία πλημμελούς εκπλήρωσης της παροχής.

¹⁸⁰ Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 61

¹⁸¹ Πλέον χαρακτηριστική είναι η ρύθμιση του άρθρου 513^Α του ΑΚ, που αναφέρεται στην πώληση πράγματος με ψηφιακά στοιχεία. Προστέθηκε δε στον ΑΚ με το άρθρο 33 του Ν. 4967/2022. (ορ. Καραμπατζός, Α., Τίτσιας, Δ. (2022), *άρθρο 513^Α* σε Γεωργιάδη, Α. (επιμ.), *Σύντομη Ερμηνεία του Αστικού Κώδικα (Σ.Ε.Α.Κ.)*, Αθήνα: Εκδόσεις Π.Ν.Σάκκουλας, Δίκαιο & Οικονομία, σελ. 1201).

¹⁸² Τάχια, Κ. (2022), ο.π.

«ψηφιακό» στο θεμελιώδες αυτό νομοθέτημα του αστικού δικαίου, κάτι που ενδεχομένως οι συντάκτες του ουδέποτε διανοήθηκαν.¹⁸³

2.2.2.4. Κατόπιν, ως προς τις συμβάσεις προμήθειας ψηφιακών αγαθών, που πρόκειται να κατασκευαστούν ή να παραχθούν, οι οποίες δύναται να υπαχθούν στις διατάξεις της σύμβασης πώλησης ή στις διατάξεις της σύμβασης έργου, αποφασίστηκε η ενσωμάτωση ορισμένων κανονιστικών ρυθμίσεων της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/771 στον Ν. 2251/1994 περί προστασίας καταναλωτών.¹⁸⁴

Η νομοθετική αυτή επιλογή είχε ως στόχο την αποφυγή μιας ριζικής παρέμβασης στο δίκαιο της σύμβασης έργου, αιτία μιας ευρωπαϊκής νομοθεσίας, που αφορά κατά κύριο λόγο τη σύμβαση πώλησης.

2.3. Η Οδηγία Omnibus και ο Ν. 4933/2022

2.3.1. Παράλληλα, η ΕΕ στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας υπό ονομασία «the new deal for consumers», υιοθέτησε δυο οδηγίες, που τροποποιούν το ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία των καταναλωτών, και είναι ευρέως γνωστές υπό τις ονομασίες «Omnibus Directive» και «Repetitive Actions». Η μεν πρώτη περιέχει διατάξεις για τη βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό του ισχύοντος δικαίου προστασίας των καταναλωτών, η δε δεύτερη περιέχει δικονομικά μέτρα για την έννομη προστασία των καταναλωτών εντός της ΕΕ.

Ειδικότερα, ως Omnibus Directive καλείται η Οδηγία (ΕΕ) 2019/2161,¹⁸⁵ δυνάμει της οποίας, τροποποιούνται, μεταξύ άλλων, οι διατάξεις της προγενέστερης Οδηγίας (ΕΕ) 2011/83 για τα δικαιώματα των καταναλωτών και διευρύνεται το προστατευτικό πεδίο του δικαίου καταναλωτών, ούτως ώστε να

¹⁸³ Μαργαρίτης, Ε. (2022), *Sales Law 2.0 Ο Αστικός Κώδικας «turns digital»*, ο.π.

¹⁸⁴ Μικρουλέα Α. (2023), ο.π., σελ. 890

¹⁸⁵ Οδηγία (ΕΕ) 2019/2161 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Νοεμβρίου 2019 για την τροποποίηση της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, και των οδηγιών 98/6/ΕΚ, 2005/29/ΕΚ και 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά την καλύτερη επιβολή και τον εκσυγχρονισμό των κανόνων της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών.

υπάγονται σε αυτό οι συμβάσεις παροχής ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας έναντι παροχής πρόσβασης σε προσωπικά δεδομένα του χρήστη – καταναλωτή, τα οποία λειτουργούν εν είδη ανταλλάγματος.¹⁸⁶

Η ανωτέρω οδηγία, η οποία ευθυγραμμίζεται πλήρως με τις διατάξεις της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770 και του άρθρου 6 του ΓΚΠΔ, δεν εφαρμόζεται στις περιπτώσεις όπου λαμβάνει χώρα επεξεργασία προσωπικών δεδομένων αποκλειστικά και μόνο στο πλαίσιο της σύμβασης παροχής ψηφιακού περιεχομένου και υπηρεσίας ή όταν η επεξεργασία είναι αναγκαία για τη συμμόρφωση του προμηθευτή - εμπόρου με τις υποχρεώσεις, που του τάσσει ο νόμος. Παράλληλα, στο ρυθμιστικό πεδίο της οδηγίας δεν εμπίπτουν, σύμφωνα με την σκέψη 35 του προοιμίου της: (α) οι περιπτώσεις όπου ο χρήστης - καταναλωτής εκτίθεται σε διαφημίσεις, με στόχο την απόκτηση πρόσβασης στο παρεχόμενο ψηφιακό περιεχόμενο ή την παρεχόμενη ψηφιακή υπηρεσία, χωρίς όμως να έχει προηγηθεί οιαδήποτε σύμβαση μεταξύ αυτού και του εμπόρου, και (β) οι περιπτώσεις όπου ο έμπορος συγκεντρώνει αποκλειστικότητα και μόνον τα μεταδεδομένα του καταναλωτή (λ.χ. cookies), δίχως να υπάρχει μεταξύ τους σύμβαση. Τουναντίον, σημειώνεται ότι εάν, στην τελευταία περίπτωση, υφίσταται σύμβαση μεταξύ εμπόρου και καταναλωτή, εφαρμόζονται οι διατάξεις της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/2161.¹⁸⁷

Επί των ανωτέρω, τοποθετήθηκε ο EDPS, ο οποίος στην υπ' αριθ. 8/2018 Γνωμοδότηση του, εξέφρασε την ανησυχία του ως προς την τήρηση των διατάξεων του ΓΚΠΔ. Ειδικότερα, υποστήριξε ότι, στο πλαίσιο των νέων νομοθετικών διατάξεων, η συγκατάθεση του καταναλωτή εν ισχύει σύμβασης θα μπορούσε λανθασμένα να εκληφθεί ως νόμιμη, ανεξαρτήτως των εκάστοτε περιστάσεων, και ως συμμορφούμενη πάντοτε με τις διατάξεις του νόμου. Για τον λόγο αυτό, τόνισε ότι, όταν εξετάζεται η τήρηση του νομοθετικού πλαισίου

¹⁸⁶ Κοντογιάννη, Α. (2021), *Η Οδηγία 2019/2161/ΕΕ («Νέα Συμφωνία για τους Καταναλωτές»)* και η επίδρασή της στο ευρωπαϊκό κεκτημένο της προστασίας του καταναλωτή, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Qualex, ΔΕΕ, 3/2021, σελ. 326-338

¹⁸⁷ BakerMcKenzie (2020), *EU: Omnibus Directive: Is There a New GDPR-style Legislation Waiting for Us?*, Διαθέσιμο σε: <https://insightplus.bakermckenzie.com/bm/data-technology/eu-omnibus-directive-is-there-a-new-ΓΚΠΔ-style-legislation-waiting-for-us> [τελευταία πρόσβαση 03.05.2023]

εν γένει, και ιδιαίτερος στο πλαίσιο μιας σύμβασης παροχής ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας έναντι ανταλλάγματος προσωπικών δεδομένων, χρειάζεται πρωτίστως να λαμβάνονται υπόψη οι διατάξεις του ΓΚΠΔ και κατόπιν της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/2161.

Ανέφερε δε, σε συνέχεια των ανωτέρω, ότι τα προσωπικά δεδομένα δεν εξομοιώνονται με χρηματική παροχή. Υποστήριξε ότι η μονόπλευρη αντίληψη των προσωπικών δεδομένων ως αποκλειστικού οικονομικού μεγέθους, αντιστρατεύεται την ίδια τη φύση τους ως στοιχείων της προσωπικότητας του ατόμου και υπογράμμισε ότι η ανθρώπινη προσωπικότητα χρειάζεται να αναπτύσσεται ελεύθερα και ισόρροπα στο πλαίσιο του υλικού και του ψηφιακού περιβάλλοντος.¹⁸⁸

Από πρακτικής απόψεως, η ρηθείσα επιλογή του ενωσιακού νομοθέτη, σημαίνει ότι οι πάροχοι ψηφιακού περιεχομένου και υπηρεσιών δεσμεύονται από το σύνολο των διατάξεων που αφορούν την τήρηση υποχρεώσεων διαφάνειας και ενημέρωσης προς τον καταναλωτή (π.χ. ενημέρωση για τα στοιχεία του παρόχου, τα χαρακτηριστικά του προϊόντος, τη διάρκεια και τη λήξη της σύμβασης και το ενδεχόμενο χρήσης των δεδομένων για εμπορικούς, άλλως διαφημιστικούς σκοπούς).¹⁸⁹

Αντιστοίχως δε, εφαρμόζονται οι διατάξεις για το δικαίωμα υπαναχώρησης του χρήστη - καταναλωτή εντός χρονικού διαστήματος 14 ημερών από τη σύναψη της σύμβασης. Βασικό προαπαιτούμενο, ωστόσο, για την ενάσκηση του ανωτέρω δικαιώματος συνιστά η μη επεξεργασία των δεδομένων που παραχωρούνται από τον καταναλωτή. Τούτο διότι, η επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, εκκρεμούσης της προθεσμίας υπαναχώρησης, καθιστά γράμμα κενό την ενάσκηση του ουσιαστικού δικαιώματος, εντός της ταχθείσας

¹⁸⁸ Επί λέξει αναφέρεται ότι: «personal data cannot be conceived as a mere economic asset». (ορ. EDPS (2018), *EDPS Opinion 8/2018 on the legislative package «A New Deal for Consumers»*, Βρυξέλλες: EDPS, Διαθέσιμο σε: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/18-10-05_opinion_consumer_law_en.pdf [τελευταία πρόσβαση 03.05.2023]).

¹⁸⁹ Κοντογιάννη, Α. (2021), *Η Οδηγία 2019/2161/ΕΕ («Νέα Συμφωνία για τους Καταναλωτές»)* και η επίδρασή της στο ευρωπαϊκό κεκτημένο της προστασίας του καταναλωτή, ο.π., σελ. 326-338

προθεσμίας. Ειδικότερα, όταν νομική βάση της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων είναι η συγκατάθεση του καταναλωτή, ο τελευταίος δεν προστατεύεται σε περίπτωση ανάκλησης της συγκατάθεσης του, εάν ο έμπορος έχει ήδη επεξεργαστεί τα δεδομένα του. Για το λόγο αυτό, χρειάζεται να εξασφαλιστεί ότι σε περίπτωση άρσης της συγκατάθεσης του καταναλωτή, σε οποιοδήποτε χρονικό σημείο της σύμβασης, θα υποχρεούται ο έμπορος να παύει αυτομάτως την επεξεργασία των δεδομένων, τα οποία συνακόλουθα τίθενται εκ νέου στη διάθεση του καταναλωτή.

Μετά την υπαναχώρηση, ο καταναλωτής οφείλει να απέχει από τη χρήση του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας, ενώ ο έμπορος δύναται να εμποδίσει την πρόσβαση του καταναλωτή σε αυτό. Σημειωτέον ότι σε περίπτωση συγκατάθεσης εκ μέρους του χρήστη – καταναλωτή ή σε περίπτωση σύμβασης παροχής ψηφιακού περιεχομένου - το οποίο δεν χορηγείται σε υλικό μέσο - για περιορισμένο χρονικό διάστημα, η εκτέλεση της σύμβασης εκκινεί αυτόματα εντός της δοκιμαστικής περιόδου, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε απώλεια του δικαιώματος υπαναχώρησης.¹⁹⁰

2.3.2. Η ανωτέρω οδηγία ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν. 4933/2022, ο οποίος τροποποίησε τις διατάξεις του ισχύοντος Ν. 2251/1994, που αφορούν τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές και τα δικαιώματα του καταναλωτή.¹⁹¹

Ειδικότερα, δια της ενσωμάτωσης της Omnibus Directive,¹⁹² με τον Ν. 4933/2022, διευρύνεται το πεδίο εφαρμογής των άρθρων 3 - 4 του Ν. 2251/1994 και

¹⁹⁰ Κονάκογλου, Σ. (2021), *Το Δίκαιο του Καταναλωτή στην πρόκληση της νέας ψηφιακής Εποχής - Η Οδηγία 2019/2161 ΕΕ*, Επιθεώρηση Δικαίου Πληροφορικής @ Information Law Journal, 2021(1), Διαθέσιμο σε: <file:///C:/Users/tsets/Downloads/8232-21337-1-SM.pdf> [τελευταία πρόσβαση 03.05.2023]

¹⁹¹ Lawspot (2022), *Προστασία Καταναλωτή: Δημοσιεύθηκε ο Νόμος 4933/2022 για την Ενσωμάτωση της Οδηγίας Omnibus - 2019/2161*, Lawspot, 14 Ιουνίου, Διαθέσιμο σε: https://www.lawspot.gr/nomika-nea/prostasia-katanaloti-dimosieythike-o-nomos-4933-2022-gia-tin-ensomatosis-tis-odigias?lspt_destination=upgrade [τελευταία πρόσβαση 03.05.2023]

¹⁹² Οδηγία (ΕΕ) 2019/2161 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Νοεμβρίου 2019, για την τροποποίηση της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, και των οδηγιών 98/6/ΕΚ, 2005/29/ΕΚ και 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του

σε συμβάσεις, όπου το αντάλλαγμα της παροχής ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας συνίσταται σε προσωπικά δεδομένα. Με τον Ν. 4933/2022, θεσπίζεται πλέον - και με διατάξεις εσωτερικού δικαίου - μια ευρεία υποχρέωση ενημέρωσης του καταναλωτή από τον προμηθευτή, κατά το προσυμβατικό στάδιο,¹⁹³ και το δικαίωμα άσκησης αναιτιολόγητης υπαναχώρησης, εντός χρονικού διαστήματος δεκατεσσάρων (14) ημερών. Κατόπιν της υπαναχώρησης, ο καταναλωτής δύναται να αξιώσει τη διαγραφή των παρεχόμενων προσωπικών δεδομένων.¹⁹⁴ Εξακολουθούν, ωστόσο, να υφίστανται τα προλεχθέντα ζητήματα ελέγχου της συμμόρφωσης του προμηθευτή ως το πραγματικό γεγονός της αξιοποίησης των προσωπικών δεδομένων του καταναλωτή, κατά το χρονικό διάστημα της προθεσμίας υπαναχώρησης.¹⁹⁵

Επίσης, τροποποιούνται ορισμένες ρυθμίσεις αναφορικά με το δικαίωμα υπαναχώρησης του χρήστη – καταναλωτή στο πλαίσιο των συμβάσεων, που καταρτίζονται από απόσταση ή εκτός εμπορικού καταστήματος, και συγκεκριμένα: (α) Σε συμβάσεις όπου η αντιπαροχή συνίσταται σε προσωπικά δεδομένα, η άσκηση του δικαιώματος υπαναχώρησης οδηγεί σε ευθεία εφαρμογή των διατάξεων του ΓΚΠΔ, ήτοι στην άσκηση του δικαιώματος διαγραφής του Υποκειμένου των δεδομένων. Μάλιστα, ο έμπορος οφείλει να απέχει, υπό εξαιρέσεις,¹⁹⁶ και από τη χρήση των λοιπών δεδομένων, που παραχωρήθηκαν ή παράχθηκαν εκ μέρους του καταναλωτή κατά τη χρήση του περιεχομένου ή της υπηρεσίας. Επίσης, προβλέπεται η δυνατότητα απενεργοποίησης του λογαριασμού του χρήστη, όταν το ψηφιακό περιεχόμενο ή η ψηφιακή υπηρεσία δεν χρησιμοποιείται από τον ίδιο, αλλά τίθεται στη διάθεση άλλου. Φυσικά,

Συμβουλίου όσον αφορά την καλύτερη επιβολή και τον εκσυγχρονισμό των κανόνων της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών

¹⁹³ Άρθρα 13 του Ν. 4933/2022 και 3β του Ν. 2251/1994, Άρθρα 14 του Ν. 4933/2022 και νέο 3βα του Ν. 2251/1994

¹⁹⁴ Άρθρα 12 του Ν. 4933/2022 και 3^α του Ν. 2251/1994.

¹⁹⁵ Κοντογιάννη Α., (2022), *Ο νόμος 4933/2022 και οι βασικές αλλαγές που επιφέρει στην προστασία των δικαιωμάτων του καταναλωτή*, ΣΥΝ, 152/2022, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Quallex, σελ. 30-33

¹⁹⁶ Π.χ., σε περίπτωση όπου τα δεδομένα δεν έχουν καμία αξία έξω από το πλαίσιο του ψηφιακού περιεχομένου ή της υπηρεσίας, και σε περίπτωση όπου τα δεδομένα έχουν ομαδοποιηθεί με άλλα και είναι δύσκολος ο διαχωρισμός τους ή χρειάζονται δυσανάλογες δαπάνες - προσπάθειες για να συμβεί αυτό.

απαραίτητη προϋπόθεση είναι να τεθούν στη διάθεση του χρήστη τα προσωπικά του δεδομένα.¹⁹⁷ (β) Αφετέρου δε, σε συμβάσεις με χρηματική αντιπαροχή, τροποποιούνται οι αιτίες αποκλεισμού για την άσκηση του δικαιώματος υπαναχώρησης,¹⁹⁸ υπό τη ρητή αναγνώριση ότι η συμβατική αντιπαροχή μπορεί να συνίσταται σε και προσωπικά δεδομένα.

2.3.3. Συνοψίζοντας, δύναται να ειπωθεί ότι η Οδηγία (ΕΕ) 219/2161 και η Οδηγία (ΕΕ) 2019/770 έχουν καλύψει μεν ένα νομοθετικό κενό, που διαμόρφωσαν τα δεδομένα της αγοράς, καταδεικνύουν δε τη συνάφεια μεταξύ του δικαίου προστασίας του καταναλωτή και του δικαίου προστασίας των προσωπικών δεδομένων.

Μάλιστα, παρατηρείται, από άποψη χρονικού πλαισίου, ότι η ενσωμάτωση της ανωτέρω οδηγίας ήταν πρωθύστερη της ενσωμάτωσης των Οδηγιών 2019/770 και 2019/771, οι οποίες εντάχθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν. 4967/2022, ως κατωτέρω αναλύεται.¹⁹⁹

Επίσης, παρατηρείται ότι ο Ν. 4933/2022 συμπεριλαμβάνει πλείστες περιπτώσιολογικές ρυθμίσεις. Αποτιμάται δε θετικά από τη θεωρία, δεδομένου ότι περιλαμβάνει διατάξεις όπως τις ρυθμίσεις για τις συμβάσεις με αντάλλαγμα τα προσωπικά δεδομένα.²⁰⁰

¹⁹⁷ Άρθρα 19 και 20 του Ν. 4933/2022, άρθρα 3θ και 3ι του Ν. 2251/1994

¹⁹⁸ Σε συμβάσεις με χρηματική αντιπαροχή, απαγορεύεται η υπαναχώρηση όταν έχει δοθεί ρητή συγκατάθεση, όταν έχει λάβει χώρα παραίτηση από το δικαίωμα υπαναχώρησης, άλλως ρητή αναγνώριση απόσβεσης τους και όταν έχει εκκινήσει η εκτέλεση της σύμβασης και ο χρήστης – καταναλωτής αναγνώρισε ρητά, κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα, την απόσβεση του δικαιώματος υπαναχώρησης (άρθρα 21 του Ν. 4933/2022 και 3 περ. ιβ του Ν. 2251/1994)

¹⁹⁹ Μαργαρίτης, Ε. (2022), *Sales Law 2.0 Ο Αστικός Κώδικας «turns digital»*, ο.π.

²⁰⁰ Κοντογιάννη Α., (2022), *Ο νόμος 4933/2022 και οι βασικές αλλαγές που επιφέρει στην προστασία των δικαιωμάτων του καταναλωτή*, ο.π., σελ. 30-33

3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΝΟΧΙΚΗ ΣΧΕΣΗ

3.1. Σύμβαση Αμφοτεροβαρής

3.1.1. Όσον αφορά τη νομική φύση της σύμβασης παροχής ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας έναντι ανταλλάγματος προσωπικών δεδομένων, δεν είναι αποτελεσματική η αυστηρή εννοιολογική προσέγγισή της ως μιας «αμφοτεροβαρούς σύμβασης», ειδικά εάν λάβει κανείς υπόψη του: (i) το ελεύθερα ανακλητό της συγκατάθεσης για παροχή προσωπικών δεδομένων, (ii) την αδυναμία επακριβούς προσδιορισμού της αξίας των προσωπικών δεδομένων και (iii) την εξάλειψη του όρου «αντιπαροχή» από το κανονιστικό κείμενο των νομοθετικών διατάξεων.

Βέβαια, σε γενικές γραμμές, επιχειρείται μια προσέγγιση της νομικής φύσης της σύμβασης, υπό το πρίσμα των ανταλλακτικών συμβάσεων, και συγκεκριμένα των αμφοτεροβαρών συμβάσεων,²⁰¹ παρά την συνειδητή νομοθετική επιλογή να αποφευχθεί ο όρος «αντιπαροχή».²⁰² Η θεώρηση αυτή φαντάζει συνεπέστερη προς τη συναλλακτική πρακτική και επιλύει σημαντικά προβλήματα σε σχέση με την ομαλή και ανώμαλη εξέλιξη της ενοχής.²⁰³

3.1.2. Πιο συγκεκριμένα, αμφοτεροβαρής καλείται η ανταλλακτική σύμβαση, στο πλαίσιο της οποίας ο οφειλέτης αναλαμβάνει την υποχρέωση να παρέχει στον αντισυμβαλλόμενο του μια παροχή έναντι εκπλήρωσης της αντιπαροχής του λήπτη της κύριας παροχής.²⁰⁴ Είναι μια αμφίδρομη σχέση, στο πλαίσιο της οποίας ο κάθε συμβαλλόμενος είναι ταυτόχρονα οφειλέτης και δανειστής, καθότι υποχρεούται να εκπληρώσει τη δική του παροχή, δικαιούμενος συνάμα να αξιώσει την αντιπαροχή του λήπτη της κύριας παροχής. Όταν υπάρχει αδυναμία εξαναγκασμού του αντισυμβαλλομένου, προς εκπλήρωση της

²⁰¹ Η σύμβαση δεν μπορεί να ενταχθεί στο πλαίσιο των χαριστικών δικαιοπραξιών (ορ. Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 164επ.).

²⁰² Η απουσία του όρου «έναντι» στο κανονιστικό κείμενο είναι σκόπιμη. Έχει ως στόχο να συμπεριλάβει στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας, κάθε είδους σχέση μεταξύ παροχής και αντιπαροχής, για να ενισχύσει το επίπεδο προστασίας του καταναλωτή (ορ. Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 164επ.).

²⁰³ Τάχια, Κ. (2022), *Τα Προσωπικά Δεδομένα ως Αντάλλαγμα σε Σύμβαση*, ο.π., σελ. 2

²⁰⁴ Σταθόπουλος, Μιχ. Π. (2004), *Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου*, ο.π., σελ. 276 επ.

παροχής, γίνεται λόγος για ατελή - φυσική ενοχή (*obligatio naturalis*), στο πλαίσιο της οποίας υπάρχει μόνον ηθική ή εθιμοτυπική υποχρέωση προς παροχή, άνευ ύπαρξης νομικών ευθυνών, για τον εκάστοτε συμβαλλόμενο, σε περίπτωση μη εκπλήρωσης.²⁰⁵

Φυσικά, όταν ελλείπει το στοιχείο της υποχρεωτικότητας και του εξαναγκασμού, κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα, δεν μπορεί να γίνει λόγος περί αμφοτεροβαρούς σύμβασης εν στενή εννοία. Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί ο ένας συμβαλλόμενος: (i) να υποχρεούται προς εκπλήρωση μιας παροχής, υπό την αίρεση αντιπαροχής του αντισυμβαλλομένου του, η οποία όμως δεν είναι εξαναγκαστή ή (ii) να εκπληρώνει μια παροχή, επειδή προηγήθηκε ή ακολούθησε άλλη παροχή, μη υποχρεωτική, που θεωρείται ως το επιθυμητό αντιστάθμισμα της ή το σκοπούμενο αποτέλεσμα της.²⁰⁶

Πέραν τούτου, οι αμφοτεροβαρείς συμβάσεις διακρίνονται και από το στοιχείο της σχέσης αλληλεξάρτησης μεταξύ παροχής και αντιπαροχής, οι οποίες συνιστούν η μια αντιστάθμισμα της άλλης. Ειδικότερα, στο πλαίσιο της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, τα συμβαλλόμενα μέρη δύνανται να προσδιορίσουν ελεύθερα το αντικείμενο της παροχής και της αντιπαροχής, οι οποίες δεν είναι απαραίτητο να είναι αντικειμενικά ισάξιες, αλλά αρκεί να είναι ισάξιες με βάση τις υποκειμενικές παραστάσεις των συμβαλλομένων μερών. Βέβαια, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να μην διαταράσσεται σε τέτοιο βαθμό η συμβατική ισορροπία, καθ' ο τρόπο ώστε να καθίσταται η σύμβαση καταπλεοναστική, κατ' άρθρο 197 ΑΚ, ή να οδηγούμαστε σε μεταγενέστερη ανατροπή του δικαιοπρακτικού θεμελίου, κατ' άρθρο 388 ΑΚ.²⁰⁷

3.1.3. Σε συνέχεια των ανωτέρω, η σύμβαση παροχής ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας έναντι παροχής προσωπικών δεδομένων, δεν ανταποκρίνεται πλήρως στην έννοια της αμφοτεροβαρούς σύμβασης, υπό τη στενή έννοια του όρου.

²⁰⁵ Γεωργιάδης Α., *Γενικό Ενοχικό Δίκαιο*, ο.π., § 4.13

²⁰⁶ Σταθόπουλος, Μιχ. Π. (2004), *Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου*, ο.π., σελ. 277επ.

²⁰⁷ Σταθόπουλος, Μιχ. Π. (2004), *Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου*, ο.π., σελ. 277επ.

Αρχικά, στο πλαίσιο της ανωτέρω σύμβασης, ελλείπει το στοιχείο της υποχρεωτικότητας και του εξαναγκασμού, σε σχέση με την παροχή προσωπικών δεδομένων και την συγκατάθεση του καταναλωτή προς επεξεργασία των δεδομένων αυτών. Αιτία της φύσης των προσωπικών δεδομένων, ως στοιχείων της προσωπικότητας του ατόμου, απαγορεύεται να προσδώσουμε το στοιχείο του εξαναγκασμού στην υποχρέωση που αποκτά ο καταναλωτής, καθότι τέτοια αναγνώριση θα παραβίαζε το δικαίωμα εκάστου ατόμου στον πληροφοριακό αυτοκαθορισμό.²⁰⁸ Το ελεύθερα ανακλητό της παρεχόμενης συγκατάθεσης είναι σύμφωνο με τις διατάξεις του ΓΚΠΔ, προσδίδει δε στην παροχή του καταναλωτή τον χαρακτήρα μιας ατελούς – φυσικής ενοχής (*obligatio naturalis*), η οποία μας απομακρύνει από το συμβατικό πλαίσιο των αμοτεροβαρών συμβάσεων. Εάν, ωστόσο, εμμείνουμε στο χώρο των αμοτεροβαρών συμβάσεων,²⁰⁹ η παροχή του καταναλωτή θα μπορούσε να θεωρηθεί ως αίρεση για την εκπλήρωση της υποχρέωσης του εμπόρου (αναβλητική αίρεση) ή για την απαλλαγή του εμπόρου από την υποχρέωση παροχής ψηφιακού περιεχομένου η υπηρεσίας, σε περίπτωση ανάκλησης της συγκατάθεσης προς επεξεργασία προσωπικών δεδομένων (διαλυτική αίρεση).²¹⁰ Άλλως, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα προστάδιο, για να προβεί ο έμπορος στην παροχή του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας, που θα αποτελεί το προσδοκώμενο αντιστάθμισμα της παροχής του καταναλωτή.²¹¹

²⁰⁸ Το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού, περιλαμβάνει: «αφενός την ελευθερία του ατόμου να (συμ)προσδιορίζει ποιές πληροφορίες που τον αφορούν θα καταστούν γνωστές στο περιβάλλον του, και αφετέρου τη δυνατότητα να εποπτεύει τον πληροφοριακό και αξιολογικό ορίζοντα αυτών, με τους οποίους έρχεται σε επικοινωνία» (Μήτρου, Λ. (2020-2021), *Ιδιωτικότητα και προσωπικά δεδομένα – Εισαγωγή*, (Μη Δημοσιευθείσα Παρουσίαση στο πλαίσιο του Μαθήματος «Ιδιωτικότητα, Προσωπικά Δεδομένα και Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων», ΠΜΣ Δίκαιο και Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, Πανεπιστήμιο Πειραιά, eclass Λεύκιππος).

²⁰⁹ Εξάλλου, η αναγνώριση των προσωπικών δεδομένων ως αμιγώς συναλλακτικών αγαθών, και κατ' επέκταση η αναγνώριση υποχρέωσης παροχής του καταναλωτή θα ήταν μάλλον ατυχής και παράνομη, ως αντικείμενη στις αναγκαστικού δικαίου διατάξεις του ΓΚΠΔ, τόσο κατά το στάδιο σύναψης της σύμβασης όσο και κατά την εκτέλεση της. Δεν συνιστά καν νόμιμη βάση επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων από τον πάροχο των υπηρεσιών. (ορ. Τάχια, Κ. (2022), *Τα Προσωπικά Δεδομένα ως Αντάλλαγμα σε Σύμβαση*, ο.π.)

²¹⁰ Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π., σελ. 26 επ.

²¹¹ Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π., σελ. 26 επ.

Υποστηρίζεται ²¹² ότι η δογματική θεώρηση της σύμβασης, υπό το πρίσμα των αμφοτεροβαρών συμβάσεων, έστω και υπό τη μορφή της αίρεσης, φαντάζει ορθότερη για λόγους σκοπιμότητας, καθότι προωθεί τη συναλλακτική πρακτική, ενώ ταυτόχρονα επιτυγχάνει την πολυπόθητη εξισορρόπηση συμφερόντων μεταξύ των συμβαλλομένων μερών. Πιο συγκεκριμένα, η θεώρηση της ρηθείσας σύμβασης ως μιας επαχθούς δικαιοπραξίας, ωφελεί τον ίδιο τον καταναλωτή, σε σχέση με την αναγνώριση των συμβατικών του δικαιωμάτων.²¹³

3.1.4. Περαιτέρω, η δυσκολία επακριβούς προσδιορισμού της αξίας των προσωπικών δεδομένων, η οποία κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη χρήση τους, δημιουργεί αμφιβολίες εάν η μια παροχή μπορεί να θεωρηθεί αντιστάθμισμα της άλλης. Βεβαίως, είναι αρκετά επιβλητικό το γεγονός ότι οι παροχές δεν είναι ανάγκη να είναι αντικειμενικά ισάξιες, αλλά αρκεί να είναι ισάξιες με βάση τα υποκειμενικά κριτήρια των συμβαλλομένων μερών, στο βαθμό πάντοτε που δεν είναι πρόκειται για μια προδήλως καταπλεονεκτική δικαιοπραξία.²¹⁴

Σημειωτέον δε ότι τα ανωτέρω έχουν σημασία στο πλαίσιο των διαρκών συμβάσεων, όπου απαιτείται διαρκής παροχή προσωπικών δεδομένων εκ μέρους του καταναλωτή, κατά τη διάρκεια της οποίας δύναται δε να αλλάξει και η οικονομική αποτίμησή τους, είτε προς τα πάνω είτε προς τα κάτω.

3.1.5. Έχοντας δεχτεί ότι η ρηθείσα σύμβαση μπορεί να ενταχθεί στο πλαίσιο των αμφοτεροβαρών συμβάσεων, είναι σαφές ότι μπορεί να δημιουργηθεί μια σχέση εξάρτησης μεταξύ εμπόρου και καταναλωτή, τόσο κατά

²¹² Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π., σελ. 26 επ.

²¹³ Τσιαφούτης Β. (2022), ο.π. § 10επ., σελ. 50

²¹⁴ Η δυσαναλογία μεταξύ παροχής και αντιπαροχής κρίνεται κατά το χρόνο σύναψης της σύμβασης. Για να χαρακτηριστική μια δικαιοπραξία καταπλεοναστική, δεν αρκεί απλή δυσαναλογία μεταξύ παροχής και αντιπαροχής. Θα πρέπει, επιπλέον, η ανωτέρω δυσαναλογία να οφείλεται στην ανάγκη, κουφότητα ή απειρία του ενός συμβαλλομένου, την οποία, μάλιστα, εκμεταλλεύτηκε ο έτερος συμβαλλόμενος. Σε περίπτωση αισχροκερδούς δικαιοπραξίας η σύμβαση είναι άκυρη, κατ' άρθρο 179ΑΚ (απόλυτη ακυρότητα, την οποία μπορεί επικαλεστεί έκαστος συμβαλλόμενος, στο πλαίσιο που ορίζει η γενική ρήτρα του άρθρου 281 ΑΚ.), (ορ. Γεωργιάδης, Α. (2012), *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, Αθήνα: Εκδόσεις Π. Ν. Σάκουλας, Δίκαιο & Οικονομία, σελ. 529επ., και Μποσμπόνη, Μ, (2020), ο.π., σελ. 26επ., και ΑΠ 1394/2009, ΑΠ 1175/2009, ΟΛΑΠ 714/1973, ΑΠ 1394/2009 κ.ο.κ.).

τη γέννηση της ενοχικής σχέσης όσο και κατά την ανώμαλη εξέλιξη της. Από πρακτικής βέβαια απόψεως, συνήθως προηγείται η παροχή προσωπικών δεδομένων εκ μέρους του καταναλωτή, η οποία ταυτίζεται χρονικά με την υποβολή πρότασης για σύναψη σύμβασης, και ακολουθεί η παροχή του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας εκ μέρους του εμπόρου, που ταυτίζεται χρονικά με την αποδοχή για σύναψη της σύμβασης.

3.1.6. Τέλος, υποστηρίζεται²¹⁵ ότι η σύμβαση παροχής ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας, είναι ορθό να θεωρηθεί ως μια εν ευρεία εννοία ανταλλακτική σύμβαση, που εφαρμόζεται σε κάθε είδους σχέση μεταξύ παροχής και αντιπαροχής. Ειδικότερα, αναφέρεται ότι η ρηθείσα σύμβαση δεν πληροί τις προϋποθέσεις των αμφοτεροβαρών συμβάσεων κατά το ελληνικό δίκαιο, η δε παροχή προσωπικών δεδομένων αποτελεί το αντικείμενο της παροχής του λήπτη και όχι αίρεση.²¹⁶

3.2. Δικαιώματα και Υποχρεώσεις του Προμηθευτή - Εμπόρου

3.2.1. Κατά την ομαλή εξέλιξη της ενοχής

Ο έμπορος οφείλει να παρέχει το ψηφιακό περιεχόμενο ή την ψηφιακή υπηρεσία προς τον καταναλωτή αμέσως μετά το χρόνο σύναψης της σύμβασης, δίχως αδικαιολόγητη καθυστέρηση,²¹⁷ εκτός εάν τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν συμφωνήσει ο έμπορος να εκπληρώσει την ανωτέρω υποχρέωση του σε μεταγενέστερη χρονικά περίοδο. Θεωρείται δε ότι έχει εκπληρωθεί η ανωτέρω υποχρέωση, αφ' ης στιγμής το ψηφιακό περιεχόμενο ή η ψηφιακή υπηρεσία είναι διαθέσιμα και προσβάσιμα προς τον καταναλωτή.²¹⁸

²¹⁵ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 164επ.

²¹⁶ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 164επ.

²¹⁷ Ήτοι, στο πλαίσιο της παρούσας σύμβασης, δεν ενδιαφέρει μόνον η ποιότητα της παροχής αλλά και η έγκαιρη εκπλήρωση της. Το ψηφιακό περιεχόμενο ή η ψηφιακή υπηρεσία χρειάζεται να καταστούν « άμεσα » διαθέσιμα στον καταναλωτή (ορ. Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 72).

²¹⁸ Άρθρο 5 της Οδηγίας και άρθρο 6 του Ν. 4967/2022

Το παρεχόμενο ψηφιακό περιεχόμενο ή η παρεχόμενη ψηφιακή υπηρεσία οφείλει να φέρει τις συμφωνημένες ιδιότητες, που έχουν συμφωνήσει τα συμβαλλόμενα μέρη,²¹⁹ και να πληροί τις αντικειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης,²²⁰ που ορίζει ο νόμος.²²¹

Οι υποκειμενικές και αντικειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά σε κάθε σύμβαση παροχής ψηφιακού περιεχομένου ή υπηρεσίας. Πρόκειται κατ' ουσίαν για πρόσθετες ιδιότητες, που πρέπει να συντρέχουν στο πλαίσιο κάθε σύμβασης, και οι οποίες είναι μεταξύ τους ισότιμες. Σημειωτέον ότι οι υποκειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης προκρίνονται των αντικειμενικών, όταν τα συμβαλλόμενα μέρη συνομολογούν, στο πλαίσιο της σύμβασης, ένα υψηλότερο επίπεδο προστασίας των δικαιωμάτων τους. Ήτοι, η ιδιωτική πρωτοβουλία μπορεί να προβλέψει αποκλίσεις από τις υποκειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης, που ορίζει ο νόμος. Απεναντίας, οι περιπτώσεις απόκλισης από τις αντικειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης ορίζονται ρητά στο άρθρο 8 § 5 της Οδηγίας και αναλύονται κατωτέρω.²²²

Πέραν της αρχικής παροχής του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας, ο έμπορος οφείλει να παρέχει τις ενημερώσεις ασφαλείας και τις λοιπές ενημερώσεις του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας, προκειμένου αυτό να ανταποκρίνονται στις ρηθείσες απαιτήσεις συμμόρφωσης.²²³ Στην περίπτωση των διαρκών συμβάσεων, οι ενημερώσεις

²¹⁹ Άρθρα 6 και 7 της Οδηγίας και άρθρα 9 και 10 του Ν. 4967/2022

²²⁰ Άρθρα 6 και 8 της Οδηγίας και άρθρα 9 και 11 του Ν. 4967/2022

²²¹ Στο άρθρο 7 της Οδηγίας και 10 του Ν. 4967/2022 περιγράφονται οι υποκειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης [π.χ. η λειτουργικότητα – η προσβασιμότητα – η συμβατότητα – η διαλειτουργικότητα του περιεχομένου ή της υπηρεσίας, που απαιτείται στο πλαίσιο της συγκεκριμένης σύμβασης κ.ο.κ.]. Αντιστοίχως, στο άρθρο 8 της Οδηγίας και 11 του Ν. 4967/2022 περιγράφονται οι αντικειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης [π.χ. η λειτουργικότητα – η προσβασιμότητα – η συμβατότητα – η διαλειτουργικότητα του περιεχομένου ή της υπηρεσίας, που ευλόγως αναμένεται από τον καταναλωτή, ενόψει: α) της φύσης του περιεχομένου ή της υπηρεσίας και β) των δημόσιων δηλώσεων του εμπόρου κ.ο.κ.]. (ορ. Μαρίνος Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 197επ.).

²²² Μαρίνος Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 197επ.

²²³ Η έννοια της ενημέρωσης (update) διακρίνεται από την έννοια της βελτίωσης (upgrade). Σύμφωνα με την Οδηγία, υφίσταται υποχρέωση του εμπόρου – προμηθευτή

πρέπει να είναι διαθέσιμες καθ' όλη τη διάρκεια της σύμβασης ή για όσο χρόνο αυτή παρατείνεται. Αντιστοίχως, στην περίπτωση των συμβάσεων, όπου το ψηφιακό περιεχόμενο ή η ψηφιακή υπηρεσία παρέχεται άπαξ ή κατόπιν διαδοχικών πράξεων, οι ενημερώσεις παρέχονται καθ' όλο το χρονικό διάστημα, το οποίο ο καταναλωτής μπορεί ευλόγως να αναμένει την παροχή του ψηφιακού περιεχομένου και της ψηφιακής υπηρεσίας, λαμβανομένου υπόψη της μορφής και του σκοπού τους, των ειδικών περιστάσεων εκάστης υπόθεσης και της φύσης της σύμβασης. Ορίζεται δε ρητώς, ότι σε περίπτωση αμφιβολίας, το ψηφιακό περιεχόμενο ή υπηρεσία χορηγείται στη νεότερη εκδοχή, που υπάρχει κατά την κατάρτιση της σύμβασης.²²⁴

3.2.2. Η ευθύνη του Προμηθευτή - Εμπόρου, σε περίπτωση μη εκπλήρωσης των συμβατικών του υποχρεώσεων

3.2.2.1. Ο έμπορος φέρει ευθύνη σε περίπτωση μη παροχής του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας, κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα. Ευθύνεται αντικειμενικά, ανεξάρτητα από τυχόν υπαιτιότητα του²²⁵ και οφείλει να αποδείξει ότι πράγματι κατέστησε έγκαιρα διαθέσιμα προς τον καταναλωτή το ψηφιακό περιεχόμενο ή την ψηφιακή υπηρεσία. Υπάρχει, δηλαδή, αντιστροφή του βάρους απόδειξης σε σχέση με το πραγματικό γεγονός της διάθεσης / παροχής πρόσβασης στο ψηφιακό περιεχόμενο ή την ψηφιακή υπηρεσία²²⁶ («νόθος αντικειμενική ευθύνη»)²²⁷.

3.2.2.2. Αντιστοίχως, ο έμπορος ευθύνεται σε περίπτωση μη συμμόρφωσης του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας με τις υποκειμενικές και αντικειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης εκάστης σύμβασης, ανεξαρτήτως του

να παρέχει προς τον καταναλωτή ενημερώσεις του παρεχόμενου περιεχομένου ή της παρεχόμενης υπηρεσίας, όχι κατ' ανάγκην βελτιώσεις αυτών. Στόχος είναι η διασφάλιση της καλής λειτουργίας τους και όχι η βελτίωση της. Ωστόσο, τα συμβαλλόμενα μέρη δύνανται να συμφωνήσουν ρητά το αντίθετο (ορ. Τίτσιας Δ., ο.π., σελ. 69).

²²⁴ Άρθρο 6 της Οδηγίας και 14 του Ν. 4967/2022

²²⁵ Τσιαφούτης Β. (2022), ο.π. § 10επ., σελ. 50

²²⁶ Άρθρα 11 § 1 και 12 § 1 της Οδηγίας και άρθρο 7 του Ν. 4967/2022

²²⁷ Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 77επ.

τρόπου αντιπαροχής του λήπτη (π.χ. χρηματική παροχή ή παροχή προσωπικών δεδομένων). Ειδικότερα, κύρια συμβατική υποχρέωση του εμπόρου είναι να παρέχει το ψηφιακό περιεχόμενο ή την ψηφιακή υπηρεσία, δίχως πραγματικά και νομικά ελαττώματα και με τις συνομολογημένες ιδιότητες. Το κείμενο της Οδηγίας δεν διακρίνει μεταξύ της ύπαρξης πραγματικών ελαττωμάτων και της έλλειψης συνομολογημένων ιδιοτήτων, διότι και στις δύο περιπτώσεις το παρεχόμενο περιεχόμενο ή η υπηρεσία δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις συμμόρφωσης.²²⁸

3.2.2.3. Επίσης, ο έμπορος ευθύνεται όταν δεν παρέχει τις απαιτούμενες ενημερώσεις, οι οποίες είναι απαραίτητες για τη συμμόρφωση του παρεχόμενου περιεχομένου ή της παρεχόμενης υπηρεσίας με τις υποκειμενικές ή αντικειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης.²²⁹ Ως ελέγχθη, στην περίπτωση των διαρκών συμβάσεων, οι ενημερώσεις παρέχονται καθ' όλη τη διάρκεια της σύμβασης ή για όσο χρόνο αυτή παρατείνεται. Αντιστοίχως, στην περίπτωση των συμβάσεων παροχής ψηφιακού περιεχομένου ή υπηρεσίας, που λαμβάνει χώρα άπαξ ή κατόπιν διαδοχικών πράξεων, οι ενημερώσεις παρέχονται καθ' όλο τον χρόνο, που ευλόγως αναμένεται από τον καταναλωτή, σύμφωνα με όσα ορίζονται παραπάνω.

3.2.2.4. Θεωρείται δε ότι το ψηφιακό περιεχόμενο ή η ψηφιακή υπηρεσία δεν ανταποκρίνονται στη σύμβαση, σε περίπτωση πλημμελούς ενσωμάτωσης τους στο ψηφιακό περιβάλλον του χρήστη, και συγκεκριμένα όταν η ανωτέρω ενσωμάτωση: (i) διενεργήθηκε από τον ίδιο τον έμπορο ή υπό την ευθύνη του, ή (ii) όταν έγινε από τον ίδιο τον καταναλωτή, κατόπιν οδηγιών του εμπόρου, που απεδείχθησαν ελλιπείς.²³⁰ Επίσης, θεωρείται ότι το ψηφιακό περιεχόμενο ή η ψηφιακή υπηρεσία δεν ανταποκρίνονται στη σύμβαση, όταν περιορίζεται η χρήση τους, αιτία προσβολής δικαιωμάτων τρίτων, π.χ. δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας.²³¹

²²⁸ Μαρίνος Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 197επ.

²²⁹ Άρθρο 8 § 4 και 11 § 2 της Οδηγίας και άρθρο 15 του Ν. 4697/2022

²³⁰ Άρθρο 9 της Οδηγίας και άρθρο 12 του Ν. 4967/2022

²³¹ Άρθρο 10 της Οδηγίας και άρθρο 13 του Ν. 4967/2022

3.2.2.5. Η ευθύνη του εμπόρου **περιορίζεται:** (i) εάν ο καταναλωτής προέβη στη σύναψη της σύμβασης, έχοντας πλήρη γνώση της έλλειψης των υποκειμενικών και αντικειμενικών απαιτήσεων συμμόρφωσης, κατόπιν ειδικής ενημέρωσης του εμπόρου, την οποία και απεδέχθη, και (ii) εάν ο έμπορος ενημέρωσε πλήρως και κατέστησε διαθέσιμες στον καταναλωτή νέες ενημερώσεις του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας, τις οποίες όμως ο καταναλωτής εγκατέστησε πλημμελώς ή αμέλησε να εγκαταστήσει εντός ευλόγου χρόνου.²³²

3.2.2.6. Επίσης, η ευθύνη του εμπόρου **περιορίζεται χρονικά ως ακολούθως:**

Αρχικά, ο έμπορος ευθύνεται για την έλλειψη των υποκειμενικών και αντικειμενικών απαιτήσεων συμμόρφωσης, που υπάρχει κατά το χρόνο προμήθειας του ψηφιακού περιεχομένου ή της υπηρεσίας.²³³ Ο έμπορος φέρει το βάρος απόδειξης της συνδρομής των ανωτέρω απαιτήσεων συμμόρφωσης, κατά το κρίσιμο χρονικό σημείο προμήθειας (αντιστροφή του βάρους απόδειξης).²³⁴

Επίσης, ευθύνεται για την έλλειψη των υποκειμενικών και αντικειμενικών απαιτήσεων συμμόρφωσης, που γίνεται εμφανής μέσα σε διετή αποσβεστική προθεσμία από το χρόνο προμήθειας του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας.²³⁵ Η προθεσμία εκκινεί από τον χρόνο προμήθειας του ψηφιακού περιεχομένου ή της υπηρεσίας και διαμορφώνεται ανάλογα με τον εσωτερικό δίκαιο εκάστου κράτους-μέλους. Σύμφωνα δε με το άρθρο 11 § 3 της Οδηγίας, η ανωτέρω προθεσμία είναι κατ' ελάχιστον διετής («ρύθμιση ελάχιστης εναρμόνισης»)²³⁶ Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 12 § 2 της Οδηγίας, οποιαδήποτε έλλειψη συμμόρφωσης έγινε εμφανής μετά την πάροδο ενός έτους από το χρόνο σύναψης της σύμβασης, τεκμαίρεται ότι προϋπάρχει και κατά τον χρόνο σύναψης αυτής. Ήτοι, υφίσταται αντιστροφή του βάρους απόδειξης²³⁷ ως προς

²³² Άρθρο 8 § 3 και 5 της Οδηγίας και άρθρο 16 του Ν. 4967/2022

²³³ Άρθρο 11 § 2 της Οδηγίας

²³⁴ Τσιαφούτης Β. (2022), ο.π. § 10επ., σελ. 53επ.

²³⁵ Άρθρο 11 § 3 της Οδηγίας και άρθρο 17 του Ν. 4967/2022

²³⁶ Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 77επ.

²³⁷ Πρόκειται για ρύθμιση πλήρους εναρμόνισης (ορ. Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 77επ.)

το πραγματικό γεγονός της συμμόρφωσης του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας με τις απαιτήσεις συμμόρφωσης της σύμβασης.²³⁸

Όσον αφορά δε τις διαρκείς συμβάσεις, επισημαίνεται ότι οιαδήποτε έλλειψη εμφανιστεί κατά την εκτέλεση τους, τεκμαίρεται ότι προϋπήρχε και κατά τον διαδραμόντα χρόνο.²³⁹ Ήτοι, υπάρχει και εν προκειμένω αντιστροφή του βάρους απόδειξης ως προς το πραγματικό γεγονός της συμμόρφωσης του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας με τις αντικειμενικές και υποκειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης έκαστης σύμβασης.²⁴⁰

3.2.2.7. Για να απαλλαγεί ο προμηθευτής από το **βάρος απόδειξης**,²⁴¹ που περιγράφεται ανωτέρω, θα πρέπει: (i) αφ' ενός μεν, να αποδείξει ότι το ψηφιακό περιβάλλον του καταναλωτή είναι ασύμβατο με τις τεχνικές προδιαγραφές της σύμβασης, για τις οποίες έχει ενημερωθεί ο καταναλωτής πριν τη σύναψη της, κατά τρόπο κατανοητό και ευσύνοπτο,²⁴² ή (ii) αφετέρου δε, να αποδείξει ότι ο καταναλωτής, κατά παράβαση της σχετικής υποχρέωσης του, δεν συνεργάζεται με τον έμπορο, για την απόδειξη του πραγματικού γεγονότος της έλλειψης ή μη των υποκειμενικών και αντικειμενικών απαιτήσεων συμμόρφωσης, κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα. Ειδικότερα, ο καταναλωτής, κατόπιν σχετικής ενημέρωσης του εμπόρου, οφείλει να του παρέχει πρόσβαση στα απολύτως αναγκαία τεχνικά μέσα²⁴³ για να διαπιστώσει το ανωτέρω πραγματικό γεγονός. Εάν ο καταναλωτής αρνηθεί τη συνεργασία, φέρει πλέον ο ίδιος το βάρος απόδειξης του πραγματικού αυτού γεγονότος.²⁴⁴

²³⁸ Πιο συγκεκριμένα, για τη θεμελίωση της ευθύνης του προμηθευτή, αρκεί ο καταναλωτής να επικαλεστεί την έλλειψη συμμόρφωσης, ενώ ο έμπορος οφείλει να αποδείξει το πραγματικό της συμμόρφωσης. Αντιθέτως, μετά την πάροδο του ενός έτους, θα πρέπει ο ίδιος ο καταναλωτής να αποδείξει τόσο την έλλειψη της συμμόρφωσης όσο και την ύπαρξη της, κατά το χρόνο προμήθειας του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας.

²³⁹ Άρθρο 11 § 3 της Οδηγίας και άρθρο 17 του Ν. 4967/2022

²⁴⁰ Άρθρο 12 § 3 της Οδηγίας και άρθρο 17 του Ν. 4967/2022

²⁴¹ Τσιαφούτης Β. (2022), ο.π. § 10επ., σελ. 53επ.

²⁴² Άρθρο 12 § 4 της Οδηγίας και άρθρο 17 του Ν. 4967/2022

²⁴³ Κατ' εφαρμογήν της αρχής της αναλογικότητας.

²⁴⁴ Άρθρο 12 § 5 της Οδηγίας και άρθρο 17 του Ν. 4967/2022

3.2.3. Τα δικαιώματα του Προμηθευτή - Εμπόρου, σε περίπτωση μη εκπλήρωσης των συμβατικών υποχρεώσεων του Καταναλωτή - Υποκειμένου των δεδομένων

Όσον αφορά δε τα δικαιώματα του εμπόρου, σε περίπτωση μη παροχής προσωπικών δεδομένων εκ μέρους του καταναλωτή, επισημαίνεται εκ νέου ότι η παροχή του καταναλωτή δεν είναι εξαναγκαστή. Συνεπώς, ο έμπορος δεν έχει το δικαίωμα να αξιώσει την εκπλήρωση της παροχής. Η αντίθετη άποψη, θα οδηγούσε σε πλήρη εξομοίωση των προσωπικών δεδομένων με τα κοινά συναλλακτικά αγαθά, παραβλέποντας παντελώς τη φύση τους ως στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου.

Πέραν τούτου, όταν νομική βάση της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων είναι η συγκατάθεση του Υποκειμένου των δεδομένων, η άσκηση του δικαιώματος ανάκλησης της παρεχόμενης συγκατάθεσης αποτελεί εκδήλωση του δικαιώματος στον πληροφοριακό αυτοκαθορισμό. Η δε απαγόρευση άσκησης του ανωτέρω δικαιώματος καταστρατηγεί ευθέως τις αναγκαστικού δικαίου διατάξεις του ΓΚΠΔ (ως προς το ελεύθερα ανακλητό της συγκατάθεσης), και αποδεικνύει ότι επί της ουσίας δεν υφίσταται νόμιμη βάση επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων.

Για τον λόγο αυτό, στο άρθρο 3 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770 δεν μνημονεύονται οι υποχρεώσεις του καταναλωτή σε περίπτωση μη εκπλήρωσης της παροχής προσωπικών δεδομένων – σημείο που χρήζει προσοχής, αφ' ης στιγμής επιλέγουμε να εντάξουμε την υπό κρίση σύμβαση στο ευρύτερο συμβατικό πλαίσιο των αμφοτεροβαρών συμβάσεων, παρότι δεν πρόκειται κλασικής μορφής σύναψης σύμβασης έναντι χρηματικής αντιπαροχής.

3.3. Δικαιώματα και Υποχρεώσεις του Καταναλωτή - Υποκειμένου των δεδομένων

3.3.1. Κατά την ομαλή εξέλιξη της ενοχής

Στο πλαίσιο των συμβάσεων παροχής ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας, ο καταναλωτής συμβάλλεται παρέχοντας τα προσωπικά

του δεδομένα και συγκατατιθέμενος στην περαιτέρω επεξεργασία αυτών από τον έμπορο, για σκοπούς αλλότριους από τη σύναψη της σύμβασης, με στόχο την αποκόμιση εμπορικού κέρδους από την επεξεργασία αυτή.

Συνεπώς, το αντικείμενο της παροχής του καταναλωτή περιλαμβάνει την παροχή των προσωπικών του δεδομένων και την ταυτόχρονη συγκατάθεση προς περαιτέρω επεξεργασία αυτών. Κατ' ουσία, πρόκειται για την ίδια πράξη, η οποία λαμβάνει χώρα άπαξ.

Κρίσιμος χρόνος για την παροχή προσωπικών δεδομένων είναι τόσο ο χρόνος σύναψης της σύμβασης όσο και κάποιο μεταγενέστερο χρονικά σημείο²⁴⁵ (π.χ. όταν το Υποκείμενο των δεδομένων παρέχει τη συγκατάθεση του, ώστε ο έμπορος να χρησιμοποιήσει τα προσωπικά δεδομένα, που θα μεταφορτωθούν μελλοντικά ή θα παραχθούν, κατά τη χρήση του περιεχομένου ή της υπηρεσίας).²⁴⁶

Νόμιμες βάσεις επεξεργασίας των παρεχόμενων προσωπικών δεδομένων είναι οι προβλεπόμενες στο άρθρο 6 § 1 του ΓΚΠΔ, όπου και παραπέμπει ρητά το άρθρο 3 § 8 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770. Η συγκατάθεση είναι μια από αυτές τις νόμιμες βάσεις επεξεργασίας (άρθρο 6 § 1 περ. α' του ΓΚΠΔ). Η εγκυρότητα της κρίνεται με βάση τις διατάξεις του ΓΚΠΔ.²⁴⁷

Το Υποκείμενο δύναται διά της συγκατάθεσης του να καθορίσει ποιά προσωπικά δεδομένα, σε ποιο βαθμό και σε ποια έκταση θα χρησιμοποιηθούν από τον έμπορο. Η παροχή των προσωπικών δεδομένων, άνευ της αντίστοιχης συγκατάθεσης, αποτελεί μερική εκπλήρωση της ενοχής εκ μέρους του καταναλωτή, η οποία επιτρέπει στον έμπορο να αρνηθεί την προσφορά του καταναλωτή ή να τάξει εύλογη προθεσμία εκπλήρωσης προς αυτόν.

²⁴⁵ Κορνηλάκης Π., (2023), *Ειδικό ενοχικό δίκαιο*, 3η έκδ., 2023, § 51, σελ. 325-327

²⁴⁶ Μαργαρίτης, Ε. (2020), *Πληρωμή με αντίτιμο Προσωπικά Δεδομένα: Είναι πράγματι τα προσωπικά δεδομένα το «νέο νόμισμα»;*, ο.π.

²⁴⁷ Ορ. και σκέψεις 37 - 38 του προοιμίου της Οδηγίας, όπου αναφέρεται ότι οι προϋποθέσεις νόμιμης επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων ρυθμίζονται από τον ΓΚΠΔ και δεν εμπίπτουν στο ρυθμιστικό της πεδίο.

3.3.2. Το δικαίωμα ανάκλησης της συγκατάθεσης

3.3.2.1. Ως συγκατάθεση νοείται η μονομερής, απευθυντέα και ελευθέρως ανακλητή δήλωση βούλησης, η οποία αποτελεί δικαιολογητικό λόγο επέμβασης στο συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα προστασίας των προσωπικών δεδομένων, σύμφωνα με το άρθρο 9Α του Συντ.²⁴⁸ Η έννοια ορίζεται πληρέστερα στο άρθρο 4 περ. 11 του ΓΚΠΔ, όπου αναφέρεται επί λέξει ότι, συγκατάθεση του Υποκειμένου των δεδομένων συνιστά: «κάθε ένδειξη βουλήσεως, ελεύθερη, συγκεκριμένη, ρητή και εν πλήρει επιγνώσει, με την οποία το Υποκείμενο των δεδομένων εκδηλώνει ότι συμφωνεί, με δήλωση ή με σαφή θετική ενέργεια, να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν».

3.3.2.2. Το δικαίωμα ανάκλησης της συγκατάθεσης, που προβλέπεται στο άρθρο 7 § 3 του ΓΚΠΔ,²⁴⁹ είναι δικαίωμα αναγκαστικού δικαίου και αναπαλλοτρίωτο. Δεν χωρεί παραίτηση από αυτό και ο χρήστης – καταναλωτής να μπορεί να το ασκήσει οποτεδήποτε. Η δε άσκηση του δικαιώματος δεν θίγει τη νομιμότητα της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων, που προηγήθηκε αυτής.

Συμφωνία μεταξύ των συμβαλλομένων μερών ή μονομερώς επιβαλλόμενος όρος, που αποκλείει τον καταναλωτή από την άσκηση του ανωτέρω δικαιώματος, είναι άκυρος, κατ' άρθρο 180 ΑΚ, και συνεπώς θεωρείται ως μη εγγεγραμμένος. Μόνον ο καταναλωτής μπορεί να συγκατατεθεί στην επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων και για όσο χρόνο αυτός επιθυμεί. Αντιθέτως, ο προμηθευτής δεν δύναται να αντιταχθεί σε οιαδήποτε αντίστοιχη

²⁴⁸ Ιγγλεζάκης, Ι. (2016), *Η συγκατάθεση στο δίκαιο προστασίας προσωπικών δεδομένων σε Κοτσαλής, Λ. (επιμ.), Προσωπικά Δεδομένα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, διαθέσιμο ΤΝΠ Qualex

²⁴⁹ Το άρθρο 7 § 3 του ΓΚΠΔ προβλέπει ότι: «Το Υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαίωμα να ανακαλέσει τη συγκατάθεσή του ανά πάσα στιγμή. Η ανάκληση της συγκατάθεσης δεν θίγει τη νομιμότητα της επεξεργασίας, που βασίστηκε στη συγκατάθεση προ της ανάκλησής της. Πριν την παροχή της συγκατάθεσης, το Υποκείμενο των δεδομένων ενημερώνεται σχετικά. Η ανάκληση της συγκατάθεσης είναι εξίσου εύκολη με την παροχή της».

ενέργεια του αντισυμβαλλομένου του, επικαλούμενος τη συμβατική τους σχέση.²⁵⁰

3.3.2.3. Το δικαίωμα ανάκλησης της συγκατάθεσης είναι κρίσιμο στο πλαίσιο της εξεταζόμενης σύμβασης,²⁵¹ καθώς απαλλάσσει τον έμπορο από την υποχρέωση παροχής ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας, ενώ ταυτόχρονα οριοθετεί την υποχρέωση του Υποκειμένου να παρέχει τα δεδομένα του. Πιο συγκεκριμένα, η ανάκληση της συγκατάθεσης δημιουργεί το εξής παράδοξο: (α) αφενός μεν δεν συνιστά αθέτηση ενοχικής υποχρέωσης εκ μέρους του καταναλωτή, παρά την ανειλημμένη υποχρέωση του καταναλωτή να παρέχει τα προσωπικά του δεδομένα ως «αντάλλαγμα» για το παρεχόμενο ψηφιακό περιεχόμενο ή την παρεχόμενη ψηφιακή υπηρεσία, (β) αφετέρου δε, δύναται να οδηγήσει σε αθέτηση των υποχρεώσεων του εμπόρου, διότι εάν ο έμπορος εξακολουθεί να χρησιμοποιεί τα παρεχόμενα δεδομένα, μετά το χρόνο ανάκλησης, επέχει τόσο ενδοσυμβατική ευθύνη στο πλαίσιο της συναφθείσας σύμβασης, όσο και εξωσυμβατική ευθύνη, αιτία παραβίασης των διατάξεων του ΓΚΠΔ.

3.3.2.4. Πιο συγκεκριμένα, επί του ζητήματος, έχουν υποστηριχθεί διάφορες απόψεις, οι οποίες σχετίζονται με τον τρόπο που επιδρά η ανάκληση της συγκατάθεσης στο πλαίσιο του ρηθέντος συμβατικού δεσμού. Ειδικότερα:

Υποστηρίζεται,²⁵² αφενός, ότι η άσκηση του ανωτέρω δικαιώματος δεν επιδρά *ipso jure* στη σύμβαση, αλλά παρέχει «σπουδαίο λόγο» για την άσκηση καταγγελίας εκ μέρους του εμπόρου – προμηθευτή, η οποία (καταγγελία) ισχύει

²⁵⁰ Μποσμπόνη, Μ. (2020), ο.π. σελ. 27-28

²⁵¹ Στη σκέψη 39 του προοιμίου της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770, προβλέπεται ότι: «Το δικαίωμα διαγραφής και το δικαίωμα του καταναλωτή να ανακαλέσει τη συγκατάθεσή του για την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα θα πρέπει να ισχύουν πλήρως και σε σχέση με τις συμβάσεις που καλύπτονται από την παρούσα οδηγία». Ωστόσο, δεν περιλαμβάνεται αντίστοιχη διάταξη στον Ν. 4967/2022. Πιθανότατα, εξαιτίας της κατοχύρωσης των ανωτέρω δικαιωμάτων στον ΓΚΠΔ (ορ. και Κορνηλάκης Π., (2023), *Ειδικό ενοχικό δίκαιο*, 3^η Έκδοση, § 51, σελ. 325-327).

²⁵² Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 67 και Langhanke C., Schmidt-Kessel M. (2015), *Consumer data as consideration*, 4 J. Eur. Consumer & Market Law, 218, 6/2015, σελ. 222, Διαθέσιμο σε: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.kluwer/jeucml0004&div=50&id=&page=> [τελευταία πρόσβαση 19.08.2023]

για το μέλλον. Συνεπώς, κρίνεται, κατά περίπτωση, εάν εξαιτίας της ανάκλησης της συγκατάθεσης διαταράσσεται ο συμβατικός δεσμός μεταξύ παροχής και «αντιπαροχής», με τέτοιο τρόπο ώστε να αιτιολογείται η άσκηση καταγγελίας. Υπ' αυτήν την έννοια, εάν ο όγκος και η αξία των δεδομένων που παραχωρήθηκαν δεν είναι σημαντικός, θα μπορούσε ενδεχομένως να μην συντρέχει σπουδαίος λόγος για την άσκηση καταγγελίας.

Σύμφωνα δε με διαφορετική προσέγγιση επί του ζητήματος,²⁵³ ο ανωτέρω συμβατικός δεσμός έχει τον χαρακτήρα διαρκούς σύμβασης, που καταγγέλλεται αυτοδίκαια, μόλις ασκηθεί το δικαίωμα ανάκλησης της συγκατάθεσης. Και στην προκειμένη περίπτωση, η άσκηση του δικαιώματος ανάκλησης επιδρά στη σύμβαση *ex nunc*, ήτοι δεν θίγει τη νομιμότητα της επεξεργασίας, που προηγήθηκε της ανάκλησης.

Σύμφωνα με τον Τίτσια Δ. (2020),²⁵⁴ η πρώτη άποψη φαντάζει πειστικότερη διότι δεν ταυτίζει την άσκηση του προβλεπόμενου στον ΓΚΠΔ δικαιώματος πληροφοριακού αυτοκαθορισμού, με την άσκηση απευθυντέας δήλωσης βούλησης, με περιεχόμενο τη διάλυση ενός συμβατικού δεσμού. Υπ' αυτή την έννοια, το δικαίωμα συγκατάθεσης προς επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων και το δικαίωμα ανάκλησης συγκατάθεσης, που προβλέπονται στον ΓΚΠΔ, διακρίνονται από την παροχή συγκατάθεσης, με στόχο τη θεμελίωση ενός συμβατικού δεσμού, και την ανάκληση της συγκατάθεσης, με στόχο τη διάλυση του συμβατικού δεσμού.

Η Οδηγία (ΕΕ) 2019/770 δεν ρυθμίζει ρητώς το ανωτέρω ζήτημα και καταλείπει περιθώριο κανονιστικής ρύθμισης στον εθνικό νομοθέτη. Ειδικότερα, στη σκέψη 40 του προοιμίου της Οδηγίας αναφέρεται ότι: «*Η παρούσα οδηγία δεν θα πρέπει να ρυθμίζει τις συνέπειες για τις συμβάσεις που καλύπτονται από την παρούσα οδηγία, σε περίπτωση που ο καταναλωτής ανακαλέσει τη συγκατάθεση*

²⁵³ Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 67 και Zoll, F. (2017) σε Schulze, R., Staudenmayer, D., Lohsse, S. (επιμ.), *Contracts for the Supply of Digital Content: Regulatory Challenges and Gaps*, Nomos e-Library, σελ. 100, Διαθέσιμο σε: <https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/9783845281391/contracts-for-the-supply-of-digital-content-regulatory-challenges-and-gaps?page=1> [τελευταία πρόσβαση 28.08.2023].

²⁵⁴ Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 67

για την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα του καταναλωτή. Αυτές οι συνέπειες θα πρέπει να εξακολουθούν να εμπίπτουν στο εθνικό δίκαιο».

3.3.2.4. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, καθώς το ελεύθερα ανακλητό της παρεχόμενης συγκατάθεσης,²⁵⁵ γεννάται το ερώτημα, εάν τα προσωπικά δεδομένα μπορούν να λειτουργήσουν εν τοις πράγμασι ως συναλλακτικό αγαθό, όπως ακριβώς και το χρήμα;²⁵⁶ Ενδεχομένως, θα μπορούσε να επιτευχθεί η πληρέστερη προστασία του εμπόρου, εάν αναγνωριζόταν στα προσωπικά δεδομένα η φύση της «αντιπαροχής».

Εξάλλου, και οι καταναλωτές έρχονται αντιμέτωποι με το δίλημμα ότι δεν θα έχουν πρόσβαση στο ψηφιακό περιεχόμενο ή την ψηφιακή υπηρεσία, εάν δεν παρέχουν τα προσωπικά τους δεδομένα. Βέβαια, αμφισβητείται²⁵⁷ κατά πόσον η παρεχόμενη συγκατάθεση είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης, σε περιπτώσεις όπου ελλείπει εναλλακτικής επιλογής τρόπου «πληρωμής» για την απόκτηση πρόσβασης στο ψηφιακό περιεχόμενο ή την ψηφιακή υπηρεσία. Αντιστοίχως, υπάρχουν αμφιβολίες ως προς την ποιότητα της συγκατάθεσης,²⁵⁸ σε περιπτώσεις αδιαφανών πολιτικών των εταιρειών ως προς την προστασία των προσωπικών δεδομένων, τις οποίες αδυνατεί να επεξεργαστεί ο χρήστης, με αποτέλεσμα να συγκατατίθεται στην επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων, δίχως να έχει πλήρη γνώση του περιεχομένου και του αντίκτυπου της συγκατάθεσης του.²⁵⁹

3.3.3. Τα δικαιώματα του Καταναλωτή – Υποκειμένου των δεδομένων, σε περίπτωση μη εκπλήρωσης των υποχρεώσεων του Προμηθευτή – Εμπόρου

3.3.3.1. Σε περίπτωση μη εκπλήρωσης της κύριας παροχής του εμπόρου (ήτοι σε περίπτωση μη προμήθειας του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής

²⁵⁵ Άρθρο 7 § 3 του ΓΚΠΔ

²⁵⁶ Μαργαρίτης (2020), Πληρωμή με αντίτιμο Προσωπικά Δεδομένα: Είναι πράγματι τα προσωπικά δεδομένα το «νέο νόμισμα»; ο.π.

²⁵⁷ Τάχια, Κ. (2022), Τα Προσωπικά Δεδομένα ως αντάλλαγμα σε σύμβαση, ο.π. σελ. 3-4

²⁵⁸ Σε κάθε περίπτωση, η εγκυρότητα της παρεχόμενης συγκατάθεσης κρίνεται με βάση τις διατάξεις του ΓΚΠΔ.

²⁵⁹ Τάχια, Κ. (2022), Τα Προσωπικά Δεδομένα ως αντάλλαγμα σε σύμβαση, ο.π. σελ. 3-4

υπηρεσίας), ή σε περίπτωση μη έγκαιρης εκπλήρωσης της παροχής αυτής,²⁶⁰ ο καταναλωτής:²⁶¹

- (i) Δικαιούται να τάξει στον έμπορο εύλογη προθεσμία²⁶² προς συμμόρφωση και εκπλήρωση της κύρια παροχής. Παρερχόμενης δε άπρακτης της ανωτέρω ταχθείσης προθεσμίας, δικαιούται να καταγγείλει τη σύμβαση, αμελλητί ή εντός ορισμένης χρονικής περιόδου, που έχει εκ των προτέρων συμφωνηθεί μεταξύ των συμβαλλομένων μερών.
- (ii) Άλλως, δικαιούται να καταγγείλει απευθείας τη σύμβαση, δίχως να τάξει εύλογη προθεσμία, όταν ο χρόνος εκτέλεσης της σύμβασης κρίνεται ουσιώδης για τα συμβαλλόμενα μέρη ή όταν ο έμπορος έχει εκ των προτέρων καταστήσει σαφές - τόσο ρητώς όσο και συμπερασματικά συναγόμενο από τις περιστάσεις - ότι δεν θα πρόκειται να παρέχει πρόσβαση το ψηφιακό περιεχόμενο ή την ψηφιακή υπηρεσία.²⁶³
- (iii) Μάλιστα, σύμφωνα με τις διατάξεις του εσωτερικού δικαίου,²⁶⁴ σε περίπτωση υπαιτιότητας του εμπόρου, ο καταναλωτής δικαιούται να αξιώσει αποζημίωση για κάθε ζημία (σωρευτική αξίωση).²⁶⁵

3.3.3.2. Σε περίπτωση πλημμελούς εκπλήρωσης της υποχρέωσης του εμπόρου, ήτοι σε περίπτωση μη συμμόρφωσης του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας με τις υποκειμενικές και αντικειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης έκαστης σύμβασης, ο καταναλωτής δικαιούται να ζητήσει αποκατάσταση της συμμόρφωσης εκ μέρους του εμπόρου (αξίωση εκπλήρωσης).²⁶⁶ Η αποκατάσταση λαμβάνει χώρα εντός ευλόγου χρόνου και

²⁶⁰ Τα δικαιώματα του καταναλωτή σε περίπτωση μη εκπλήρωσης ή μη έγκαιρης εκπλήρωσης της παροχής (καθυστέρηση ή αδυναμία παροχής), ομοιάζουν με τα δικαιώματα του δανειστή, κατ' άρθρο 383επ. ΑΚ (ορ. Τσιαφούτης Β. (2022), ο.π. § 10επ., σελ. 51επ. και Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 72)

²⁶¹ Άρθρο 13 της Οδηγίας

²⁶² Ο «εύλογος» χαρακτήρας της προθεσμίας προσδιορίζεται από τη φύση του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας. Η προθεσμία αυτή είναι αρκετά σύντομη (σχεδόν «άμεση»). (ορ. Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 72).

²⁶³ Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 72-73

²⁶⁴ Άρθρο 8 § 4 Ν. 4967/2022

²⁶⁵ Τσιαφούτης Β. (2022), ο.π. § 10επ., σελ. 51επ.

²⁶⁶ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 231

άνευ σημαντικής ενόχλησης του καταναλωτή, ανάλογα με τη φύση του αντικειμένου της σύμβασης και τον σκοπό για τον οποίο αυτή συνήφθη. Ειδικότερα, ανάλογα με τα τεχνικά χαρακτηριστικά του παρεχόμενου περιεχομένου ή της παρεχόμενης υπηρεσίας, ο έμπορος δικαιούται να επιλέξει τον τρόπο με τον οποίο θα εκπληρώσει την παροχή (π.χ. διά της παροχής ενός νέου αντιγράφου του περιεχομένου ή της υπηρεσίας, ή διά της παροχής ενημερώσεων). Αντιθέτως, ο καταναλωτής δεν έχει δικαίωμα επιλογής, οφείλει να δεχτεί την αποκατάσταση του εμπόρου, ως παρέχεται.²⁶⁷

Σημειωτέον, ο έμπορος μπορεί να αποκρούσει την αποκατάσταση της συμμόρφωσης, όταν αυτή είναι αδύνατη²⁶⁸ ή ιδιαίτερα δαπανηρή για τον ίδιο, λαμβάνοντας υπόψη τη σπουδαιότητα της έλλειψης συμμόρφωσης και την αξία που θα είχε το αντικείμενο της σύμβασης, εάν δεν υπήρχε η έλλειψη της συμπεφωνημένης ιδιότητας.²⁶⁹

Στην περίπτωση που δεν πληρούνται οι ανωτέρω προϋποθέσεις – δηλαδή, όταν αξιούμενη από τον έμπορο αποκατάσταση είναι αδύνατη ή ιδιαίτερος δυσανάλογη για αυτόν ή ο έμπορος έχει καταστεί εκ των προτέρων σαφές ότι δεν πρόκειται να προβεί σε αποκατάσταση της, εντός ευλόγου χρόνου και χωρίς σημαντική ενόχληση του καταναλωτή ή παρά την προσπάθεια του εμπόρου προς αποκατάσταση, εξακολουθεί να υφίσταται η ίδια ή κάποια νέα έλλειψη συμμόρφωσης με τις αξιούμενες απαιτήσεις του αντικειμένου της σύμβασης ή η έλλειψη ανταπόκρισης είναι άκρως σοβαρή ή εν πάσει περιπτώσει, ετάχθη προθεσμία συμμόρφωσης, η οποία παρήλθε άπρακτη – ο καταναλωτής δικαιούται να ζητήσει αναλογική μείωση του τιμήματος και να προβεί σε καταγγελία της σύμβασης.²⁷⁰

²⁶⁷ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 231

²⁶⁸ Η νομοθετική ρύθμιση αναφέρεται τόσο σε νομική όσο και σε πραγματική αδυναμία παροχής (ορ. Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 231 και σκέψη 65 του προοιμίου της Οδηγίας).

²⁶⁹ Άρθρο 14 της Οδηγίας και άρθρα 18-19 του Ν. 4967/2022

²⁷⁰ Πρόκειται περί διαπλαστικών δικαιωμάτων, τα οποία ασκούνται με σαφή δήλωση βούλησης, απευθυντέα προς τον προμηθευτή (ορ. Κορνηλάκης Π. (2023), ο.π., σελ. 333-335).

3.3.3.3. Ειδικότερα, το δικαίωμα αναλογικής μείωσης του τιμήματος, εφαρμόζεται όταν το αντικείμενο της αντιπαροχής του καταναλωτή συνίσταται σε χρήματα. Σε αυτή την περίπτωση, η μείωση της χρηματικής καταβολής είναι ανάλογη με την απομείωση της αξίας του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης, η οποία επήλθε αιτία της έλλειψης των συμφωνημένων ιδιοτήτων. Αντιστοίχως δε, όταν η σύμβαση εκτείνεται σε βάθος χρόνου, επέρχεται αναλογική μείωση του τιμήματος για το χρονικό διάστημα, για το οποίο έλειπε η συμφωνημένη ιδιότητα.²⁷¹

Στην περίπτωση αυτή, ο έμπορος προβαίνει σε επιστροφή τυχόν οφειλόμενου χρηματικού ποσού (ex lege υποχρέωση του εμπόρου), εντός προθεσμίας 14 ημερών από τη λήψη της σχετικής γνωστοποίησης του καταναλωτή, χρησιμοποιώντας κατ' αρχήν όμοια μέσα πληρωμής, με αυτά που χρησιμοποίησε αρχικά ο καταναλωτής. Ο έμπορος επιβαρύνεται ο ίδιος με τα τέλη επιστροφής. Το καταβληθέν χρηματικό ποσό επιστρέφεται εντόκως.²⁷²

Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι ο καταναλωτής έχει δικαίωμα αναλογικής μείωσης του τιμήματος της σύμβασης, ανεξάρτητα εάν η έλλειψη συμμόρφωσης με τις απαιτήσεις της σύμβασης είναι ουσιώδης ή όχι.²⁷³

Επιπλέον, σύμφωνα με την κανονιστική ρύθμιση αλλά και κατά τελεολογική ερμηνεία, δεν νοείται δικαίωμα αναλογικής μείωσης τιμήματος, όταν η παροχή του καταναλωτή συνίσταται σε προσωπικά δεδομένα. Ειδικότερα, εξαιτίας της φύσης των προσωπικών δεδομένων, ως στοιχείων της προσωπικότητας του ανθρώπου, υιοθετείται η άποψη ότι τα δεδομένα δεν είναι δεκτικά αναλογικής απομείωσης. Κατ' ουσίαν, με τη νομοθετική αυτή επιλογή, ο ευρωπαϊός νομοθέτης αποφεύγει να προσεγγίσει το ζήτημα του ποσοτικού προσδιορισμού της αξίας των δεδομένων, το οποίο είναι εξαιρετικά ευαίσθητο αλλά και πρακτικά δύσκολο.²⁷⁴

²⁷¹ Άρθρο 14 της Οδηγίας και άρθρο 21 του Ν. 4967/2022

²⁷² Κορνηλάκης Π., (2023), ο.π. σελ. 333-335

²⁷³ Άρθρα 14 και 18 της Οδηγίας και άρθρα 18,20,21 και 25 του Ν. 4967/2022

²⁷⁴ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 233επ.

Παρ' όλα αυτά, στην περίπτωση των μικτών συμβάσεων, όπου ο καταναλωτής παρέχει προσωπικά δεδομένα και χρήματα, υφίσταται δικαίωμα αναλογικής απομείωσης του τιμήματος, γεγονός το οποίο είναι κάπως προβληματικό, κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα, ήτοι ενόψει της αδυναμίας επακριβούς προσδιορισμού της αξίας των προσωπικών δεδομένων.²⁷⁵

3.3.3.4. Ακολούθως, στις ανωτέρω περιπτώσεις, και υπό την πρόσθετη προϋπόθεση ότι η έλλειψη της συμπεφωνημένης ιδιότητας είναι ουσιώδης, ο καταναλωτής δύναται να καταγγείλει τη σύμβαση, προβαίνοντας σε μονομερή, απευθυντέα δήλωση βούλησης προς τον έμπορο.²⁷⁶ Η άσκηση του ανωτέρω δικαιώματος έχει ενοχική μόνο ενέργεια και συνεπάγεται την απόσβεση των εκατέρωθεν υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών.²⁷⁷ Συνεπώς, ο καταναλωτής οφείλει να απέχει από οιαδήποτε μελλοντική χρήση του παρεχόμενου ψηφιακού περιεχομένου ή της παρεχόμενης ψηφιακής υπηρεσίας και να επιστρέψει αμελλητί τον υλικό φορέα, που τυχόν του παρείχε ο προμηθευτής μαζί με το ψηφιακό περιεχόμενο.²⁷⁸ Ο δε έμπορος μπορεί να αποκλείσει την πρόσβαση του καταναλωτή στο ψηφιακό περιεχόμενο ή την ψηφιακή υπηρεσία, καθιστώντας τα μη προσβάσιμα ή απενεργοποιώντας τον λογαριασμό του χρήστη.

Στην περίπτωση αυτή, ο έμπορος οφείλει να επιστρέψει εντόκως τα καταβληθέντα χρηματικά ποσά, κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα, και δη αναλογικά με τη χρήση που έχει λάβει χώρα.²⁷⁹

Οφείλει δε να απέχει από οιαδήποτε επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για το μέλλον, συμμορφούμενος με τις διατάξεις του ΓΚΠΔ, καθώς και από οιαδήποτε χρήση δεδομένων μη προσωπικού χαρακτήρα, τα οποία μεταφορτώθηκαν ή δημιουργήθηκαν εκ μέρους του χρήστη, κατά την εκτέλεση της σύμβασης, με εξαίρεση τις περιπτώσεις όπου: (α) τα δεδομένα αυτά

²⁷⁵ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 233επ.

²⁷⁶ Άρθρο 15 της Οδηγίας και άρθρο 22 του Ν. 4967/2022

²⁷⁷ Κορνηλάκης Π., (2023), ο.π. σελ. 333-335

²⁷⁸ Πρόκειται για ex lege υποχρέωση του καταναλωτή, σύμφωνα με το άρθρο 17 της Οδηγίας και το άρθρο 24 του Ν. 4967/2022 (ορ. Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 235επ.).

²⁷⁹ Άρθρο 16 της Οδηγίας και άρθρα 23 § 1-2, 25 του Ν. 4967/2022

δεν έχουν καμία χρησιμότητα εκτός του ψηφιακού αυτού περιβάλλοντος, (β) τα δεδομένα αυτά αφορούν αποκλειστικά τη συμπεριφορά του καταναλωτή κατά την εκτέλεση της σύμβασης (γ) έχουν ομαδοποιηθεί με άλλα δεδομένα και είναι αδύνατος ή ιδιαίτερος δυσχερής ο διαχωρισμός τους, (δ) έχουν δημιουργηθεί από τον χρήστη, από κοινού με τρίτα άτομα, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν το ψηφιακό περιεχόμενο ή την ψηφιακή υπηρεσία. Φυσικά, εφόσον ο καταναλωτής το επιθυμεί μπορεί να έχει δωρεάν πρόσβαση στα ανωτέρω δεδομένα, σε κοινώς αναγνώσιμο μορφότυπο, υπό την εξαίρεση των περιπτώσεων υπό στοιχεία α', β' και γ'.²⁸⁰

Επίσης, στο προοίμιο της Οδηγίας (αιτιολογική σκέψη 67) και στην αιτιολογική έκθεση του Ν. 4967/2022 (σκέψη 14, σύντομος στόχος του άρθρου 20), αναφέρεται ότι στην περίπτωση που ο καταναλωτής παρέχει προσωπικά δεδομένα, είναι τελεολογικά ορθό να παρέχεται δικαίωμα καταγγελίας στον καταναλωτή, ακόμη και για επουσιώδεις λόγους.²⁸¹ Τούτο δε, ως αναγκαίο αντιστάθμισμα της αδυναμίας άσκησης του ενός εκ των παρεχόμενων από την Οδηγία δικαιωμάτων, και συγκεκριμένα του δικαιώματος μείωσης του τιμήματος. Αντίστοιχα, σε περίπτωση που ο καταναλωτής παρέχει προσωπικά δεδομένα και χρήματα, δικαιούται να ασκήσει το σύνολο των τασσόμενων από την Οδηγία δικαιωμάτων, και συγκεκριμένα το δικαίωμα αποκατάστασης, το δικαίωμα απομείωσης του τιμήματος, κατά το μέρος που έχουν καταβληθεί χρήματα και το δικαίωμα καταγγελίας.

3.3.3.5. Περαιτέρω, κατά την εσωτερική έννομη τάξη,²⁸² ο καταναλωτής δικαιούται να ζητήσει σωρευτικά αποζημίωση, σε περίπτωση πταίσματος του εμπόρου αναφορικά με την μη ανταπόκριση του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας σε σχέση με τις υποκειμενικές και αντικειμενικές

²⁸⁰ Άρθρα 14 - 18 της Οδηγίας και άρθρα 20, 22, 23, 24 και 25 του Ν. 4967/2022

²⁸¹ Επισημαίνεται ότι η άσκηση της καταγγελίας για επουσιώδεις λόγους, μπορεί να είναι και συμπραγματικά συναγόμενη, όπως π.χ. σε περίπτωση απενεργοποίησης του λογαριασμού χρήστη (ορ. Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 235).

²⁸² Άρθρο 26 του Ν. 4967/2022

απαιτήσεις συμμόρφωσης ή στην περίπτωση έλλειψης συμφωνημένης ιδιότητας, για την οποία ο προμηθευτής ευθύνεται αντικειμενικά.²⁸³

Στόχος της αποζημίωσης είναι η αποκατάσταση, στο μέτρο του εφικτού, της ζημίας που υπέστη ο καταναλωτής, με γνώμονα την κατάσταση που θα βρισκόταν, εάν η υποχρέωση του εμπόρου είναι εκπληρωθεί προσηκόντως.

Σημειωτέον δε ότι η Οδηγία (ΕΕ) 2019/770 δεν κάνει μνεία αναφορικά με το δικαίωμα αποζημίωσης των καταναλωτών στο πλαίσιο της ενδοσυμβατικής ευθύνης του εμπόρου, καθώς πρόκειται περί δικαιώματος θεσμοθετημένου ήδη στις έννομες τάξεις όλων των κρατών-μελών, στις οποίες δεν επιθυμεί να επέμβει.

3.3.3.6. Τέλος, οι προθεσμίες παραγραφής των δικαιωμάτων του καταναλωτή ρυθμίζονται με διατάξεις εσωτερικού δικαίου,²⁸⁴ υπό την προϋπόθεση ότι διασφαλίζεται η άσκηση των δικαιωμάτων του καταναλωτή σε όλη την περίοδο ευθύνης του εμπόρου, κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα.²⁸⁵ Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 28 § 1 Ν. 4967/2022, η προθεσμία παραγραφής είναι διετής και εκκινεί από τον χρόνο προμήθειας του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας. Στις διαρκείς συμβάσεις, η προθεσμία παραγραφής συμπληρώνεται μέσα σε 6 μήνες από το χρόνο λύσης της σύμβασης. Αντίστοιχα, σε περίπτωση αθέτησης της ενοχικής υποχρέωσης ενημέρωσης, η προθεσμία παραγραφής συμπληρώνεται μέσα σε 6 μήνες από την πάροδο του χρονικού διαστήματος, εντός του οποίου πρέπει να γίνει η ενημέρωση, και αφορά κατ' αποκλειστικότητα τα δικαιώματα του καταναλωτή, που απορρέουν από την αθέτηση της ρηθείσας υποχρέωσης.²⁸⁶ Σε κάθε περίπτωση, δεν συμπληρώνεται η προθεσμία παραγραφής, εάν δεν παρέλθουν 2 μήνες από το χρόνο διαπίστωσης της έλλειψης ανταπόκρισης.²⁸⁷ Ουσιαστικά, πρόκειται για ειδική

²⁸³ Τσιαφούτης Β. (2022), ο.π. § 10επ., σελ. 54επ.

²⁸⁴ Σε αντίθεση με την Οδηγία (ΕΕ) 2019/771, όπου ορίζεται ρητώς το ζήτημα της παραγραφής των αξιώσεων του καταναλωτή, σε περίπτωση πραγματικών ελαττωμάτων (ορ. Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 236επ.).

²⁸⁵ Άρθρο 11 της Οδηγίας και σκέψη 58 του προοιμίου της Οδηγίας

²⁸⁶ Άρθρο 28 § 2 - 3 Ν. 4967/2022

²⁸⁷ Άρθρο 28 § 4 του Ν. 4967/2022

ρύθμιση αναστολής παραγραφής, που βρίσκεται σε αντιστοιχία με το άρθρο 555 § 2 ΑΚ.²⁸⁸

3.3.3.7. Το ανωτέρω περιγραφόμενο πλέγμα δικαιωμάτων του καταναλωτή χαρακτηρίζεται ως ένα «**σύστημα ευέλικτης ιεράρχησης δικαιωμάτων**».²⁸⁹

Πιο συγκεκριμένα, πριν από τη ψήφιση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770, η πλειοψηφία των κρατών μελών είχε προτείνει την ιεράρχηση των δικαιωμάτων του καταναλωτή με σαφή τρόπο, ως ίσχυε και στο πλαίσιο της προγενέστερης Οδηγίας (ΕΚ) 1999/44.²⁹⁰ Εξαίρεση αποτέλεσαν ορισμένα κράτη μέλη, όπως η Ελλάδα,²⁹¹ τα οποία πρότειναν τη διαζευκτική συρροή των αξιώσεων του καταναλωτή, υποστηρίζοντας ότι κατ' αυτόν τον τρόπο ασκείται μεγαλύτερη πίεση προς τους εμπόρους και διασφαλίζονται πληρέστερα τα δικαιώματα των καταναλωτών, που βρίσκονται κατά τεκμήριο σε δυσμενέστερη συναλλακτικά θέση σε σχέση με τους εμπόρους.²⁹²

Εν τέλει, κατόπιν αμοιβαίων συμβιβασμών, υιοθετήθηκε η λύση της αποκαλούμενης «ευέλικτης ιεράρχησης», η οποία προτάσει την άσκηση του δικαιώματος της αποκατάστασης της συμμόρφωσης (αξίωση εκπλήρωσης) σε σχέση με τα υπόλοιπα δικαιώματα, ενώ ταυτόχρονα προβλέπει εξαιρέσεις από τον κανόνα, ορίζοντας τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να ασκηθεί απευθείας το δικαίωμα μείωσης του τιμήματος και της καταγγελίας.²⁹³ Η νομοθετική αυτή επιλογή ερείδεται στη συλλογιστική ότι: (i) αφ' ενός μεν, η *in natura* εκπλήρωση της παροχής ωφελεί περισσότερο τον καταναλωτή και ανταποκρίνεται πληρέστερα στη σύγχρονη ψηφιακή οικονομία, (ii) αφετέρου δε, η πρόβλεψη εξαιρέσεων επιφέρει την ζητούμενη εξισορρόπηση των αντικρουόμενων συμφερόντων αγοραστή και πωλητή.²⁹⁴

²⁸⁸ Τσιαφούτης Β. (2022), ο.π. § 10επ., σελ. 54επ.

²⁸⁹ Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 73επ.

²⁹⁰ Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 73επ.

²⁹¹ Ορμώμενη από τις διατάξεις δικαίου του ελληνικού Α.Κ. (ορ. 540 ΑΚ)

²⁹² Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 73επ.

²⁹³ Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 73επ. και Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 231επ.

²⁹⁴ Τίτσιας, Δ. (2020), ο.π., σελ. 73επ.

3.4. Ειδικά οι τροποποιήσεις του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας από τον Προμηθευτή – Έμπορο

3.4.1. Υπό τον όρο «τροποποίηση του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας» νοούνται οι αλλαγές που επέρχονται στα χαρακτηριστικά μιας ψηφιακής υπηρεσίας ή ενός ψηφιακού περιεχομένου, μέσω αλλαγών που πραγματοποιούνται στον ψηφιακό κώδικα του λογισμικού τους. Ήτοι, γίνεται λόγος για μια «τεχνολογική τροποποίηση» και όχι οι αλλαγές που επέρχονται στο συμβατικό πλαίσιο, είτε μονομερώς είτε κατόπιν σύμφωνης γνώμης όλων των συμβαλλομένων μερών.

Βέβαια, η Οδηγία (ΕΕ) 2019/770 και ο Ν. 4967/2022 δεν περιλαμβάνουν σαφή ορισμό ως προς την έννοια του όρου «τροποποίηση του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας», κατά βάση για λόγους σκοπιμότητας.²⁹⁵ Πιο συγκεκριμένα, ο νομοθέτης προσδοκά την ευρεία ερμηνεία της ρηθείσας έννοιας, ούτως ώστε να την μπορέσει να εφαρμοστεί σε διάφορους συμβατικούς τύπους, ακόμη και σε περίπτωση τεχνολογικών καινοτομιών. Συνεπώς, υπό τον όρο τροποποίηση νοείται οιαδήποτε μεταβολή πραγματοποιείται στον πηγαίο κώδικα που εκτελεί την υπηρεσία, είτε αυτή λαμβάνει χώρα κατ' αποκλειστικότητα στη βάση δεδομένων / στον δικτυακό τόπο του εμπόρου, είτε επιδρά στο λογισμικό, που εγκαθιστά ο χρήστης στον υπολογιστικό του εξοπλισμό. Θα μπορούσε δε να περιλαμβάνει αλλαγές που αφορούν το σύνολο των χρηστών ή ακόμα και έναν μεμονωμένο χρήστη.²⁹⁶ Η

²⁹⁵ Πρόκειται περί μιας προσεκτικής νομοθετικής προσέγγισης, καθότι η ύπαρξη ενός σαφούς ορισμού της ανωτέρω έννοιας της, θα μπορούσε να περιορίσει το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας στην περίπτωση νέων τεχνολογικών καινοτομιών, που δεν εδύνατο να προβλέψει ο ευρωπαϊός νομοθέτης. Εξυπηρετεί δε αδιασβήτητα τα συμφέροντα των εταιρειών τεχνολογίας, οι οποίες εξασφαλίσουν διαμέσου μιας οδηγίας πλήρους εναρμόνισης, την αποφυγή αυστηρότερων εθνικών ρυθμίσεων των κρατών-μελών. (ορ. Farinha, M. (2021), *Modifications on the digital content or digital service by the trader in the Directive (EU) 2019/770*, ο.π.).

²⁹⁶ Για παράδειγμα, εάν το Spotify αλλάξει τη διεπαφή χρήστη σε όλους τους χρήστες, η τροποποίηση της ψηφιακής υπηρεσίας αφορά το σύνολο των χρηστών. Αντιθέτως, εάν αλλάξει την ποιότητα της μετάδοσης ήχου στους premium χρήστες, αυξάνοντάς την, η τροποποίηση της ψηφιακής υπηρεσίας θα αφορά τους premium χρήστες και δεν θα

ανωτέρω ευρεία ερμηνεία ερείδεται στο γράμμα του άρθρου 2 § 1 και 2 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770 καθώς και τις σκέψεις 74 – 75 του προοιμίου της Οδηγίας.

3.4.2. Κατά κανόνα, οι τροποποιήσεις της παρεχόμενης υπηρεσίας ή του παρεχόμενου περιεχομένου από τον έμπορο λαμβάνουν χώρα: (i) με στόχο τη συμμόρφωση της ψηφιακής υπηρεσίας ή του ψηφιακού περιεχομένου στις τασσόμενες από το νόμο υποκειμενικές και αντικειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης, (ii) με στόχο τη διατήρηση της ανωτέρω συμμόρφωσης, ή (iii) σε έτερες διακριτές περιπτώσεις, κατόπιν πρωτοβουλίας του εμπόρου, κατ' άρθρο 19 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770.

3.4.2.1. Ήτοι, στην πρώτη περίπτωση, για τη συμμόρφωση της ψηφιακής υπηρεσίας ή του ψηφιακού περιεχομένου στις τασσόμενες από το νόμο υποκειμενικές και αντικειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης, ο καταναλωτής μπορεί να αξιώσει από τον έμπορο την τροποποίηση της ψηφιακής υπηρεσίας ή του ψηφιακού περιεχομένου και αντίστοιχα ο έμπορος δύναται να προβεί σε τροποποίηση, προκειμένου να μην ασκήσει ο καταναλωτής τα προβλεπόμενα στο άρθρο 14 της Οδηγίας δικαιώματα του, ήτοι το δικαίωμα καταγγελίας και το δικαίωμα μείωσης του τιμήματος. Ο έμπορος παρέχει τις απαιτούμενες τροποποιήσεις εντός ευλόγου χρόνου, χωρίς οικονομική επιβάρυνση και άλλης μορφής ενόχληση του καταναλωτή, λαμβανομένης πάντοτε υπόψη της αρχής της αναλογικότητας.

3.4.2.2. Αντίστοιχα, στην περίπτωση της διατήρησης της συμμόρφωσης της ψηφιακής υπηρεσίας ή του ψηφιακού περιεχομένου στις τασσόμενες από το νόμο υποκειμενικές και αντικειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης, η παροχή των τροποποιήσεων δεν σημαίνει άνευ ετέρου ότι ο έμπορος δεν συμμορφώνεται με τις υποχρεώσεις του. Τουναντίον, η περιοδικότητα των τροποποιήσεων – ενημερώσεων σηματοδοτεί τη συμμόρφωση του εμπόρου με τις υποχρεώσεις, που είχε αναλάβει στο πλαίσιο της αρχικής σύμβασης (π.χ. σε περίπτωση αρχικής σύμβασης, στην οποία ορίστηκε ρητά ότι ο έμπορος θα παρέχει

επηρεάζει τους χρήστες της δωρεάν έκδοσης – ήτοι η παρεχόμενη προς αυτούς υπηρεσία δεν τροποποιείται.

ενημερώσεις του ψηφιακού περιεχομένου κάθε X μήνες). Ως εκ τούτου, στην προκειμένη περίπτωση, η παροχή της ενημερωμένης εκδοχής του ψηφιακού περιεχομένου σηματοδοτεί τη συμμόρφωση με τη συμβατική ενοχή. Αντιθέτως, η μη παροχή της ενημερωμένης εκδοχής του ψηφιακού περιεχομένου, οδηγεί σε μη συμμόρφωση με τη συμβατική ενοχή, με αποτέλεσμα να γεννώνται στο πρόσωπο του καταναλωτή τα δικαιώματα του άρθρου 14 της Οδηγίας, που αναλύονται παραπάνω [και συγκεκριμένα: (i) το δικαίωμα αποκατάστασης της συμμόρφωσης, άλλως αξίωση εκπλήρωσης, (ii) το δικαίωμα αναλογικής μείωσης του τιμήματος, όταν το αντάλλαγμα για την απόκτηση του συμβατικού περιεχομένου συνίσταται σε χρηματικό τίμημα, (iii) το δικαίωμα καταγγελίας της σύμβασης, (iv) ενδεχόμενα δε και δικαίωμα αποζημίωσης, κατά τις διατάξεις του εσωτερικού δικαίου].

3.4.2.3. Εν συνεχεία, στο άρθρο 19 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770 και στο άρθρο 27 του Ν. 4967/2022, ορίζεται ρητά ότι σε διαρκείς συμβάσεις ή σε συμβάσεις με διαδοχικές παροχές, ο έμπορος δύναται να προβαίνει σε τροποποιήσεις του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας - *πέραν των ρηθέντων τροποποιήσεων προς εκπλήρωση των απαιτήσεων συμμόρφωσης* – εφόσον αυτό επιτρέπεται από τη σύμβαση, δίχως να συνεπάγεται πρόσθετη οικονομική επιβάρυνση για τον καταναλωτή, ο οποίος ενημερώνεται με τρόπο κατανοητό και ευσύνοπτο ως προς το πραγματικό γεγονός της τροποποίησης.²⁹⁷

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά την προϋπόθεση της έλλειψης πρόσθετου κόστους, είναι προφανές ότι απαγορεύεται η καταβολή νέων χρηματικών ποσών, καθώς και η καταβολή χρημάτων με έμμεσο τρόπο. Πρόκειται για τα λεγόμενα «κρυφά κόστη», όπως για παράδειγμα: (i) σε περίπτωση αύξησης των απαιτήσεων σε υλικό εξοπλισμό για την υποστήριξη και τη λειτουργία του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας π.χ. όταν απαιτείται

²⁹⁷ Η ενημέρωση του καταναλωτή θα πρέπει να λαμβάνει χώρα το πρώτον, όταν ο καταναλωτής αποκτά πρόσβαση στην ψηφιακή υπηρεσία ή το ψηφιακό περιεχόμενο μετά την εφαρμογή της τροποποίησης και να παραμένει διαθέσιμη για κάποιο χρονικό διάστημα.

περισσότερη υπολογιστική ισχύς²⁹⁸ ή μνήμη ram για τη λειτουργία της εφαρμογής²⁹⁹ και (ii) σε περίπτωση παρεμπόδισης χρήσης του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας, που ήταν προηγουμένως διαθέσιμα εκτός σύνδεσης, με την απαίτηση ο καταναλωτής να είναι συνδεδεμένος στο διαδίκτυο, γεγονός που υποχρεώνει τον καταναλωτή να επιφορτιστεί με το κόστος σύνδεσης στο διαδίκτυο. Βέβαια, το ζήτημα του «κρυφού κόστους» προσεγγίζεται προσεκτικά, διότι σε πολλές περιπτώσεις οι τροποποιήσεις έχουν αναπόφευκτα ορισμένες συνέπειες, οι οποίες δεν ισοδυναμούν στην ουσία σε «πραγματικό» νέο κόστος (π.χ. όταν γεμίσουν λίγο περισσότερο τη μνήμη του υπολογιστικού εξοπλισμού, χωρίς όμως αυτό να επιδρά ουσιαστικά στη χρήση του υπολογιστικού εξοπλισμού από τον καταναλωτή).

Ακολουθως, όταν οι τροποποιήσεις επηρεάζουν ουσιωδώς, με αρνητικό τρόπο, την πρόσβασή στο περιεχόμενο ή την υπηρεσία, καθώς και τη χρήση τους, απαιτείται πλήρης ενημέρωση του χρήστη εντός ευλόγου προθεσμίας, με σταθερό μέσο.³⁰⁰ Η ενημέρωση αφορά: (i) το γεγονός της τροποποίησης, (ii) το δικαίωμα άσκηση καταγγελίας και (iii) τη δυνατότητα διατήρησης του περιεχομένου ή της υπηρεσίας, άνευ της ρηθείσας τροποποίησης.

Συνεπώς, παρέχεται στον καταναλωτή δικαίωμα καταγγελίας,³⁰¹ κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα και άνευ πρόσθετου κόστους, εντός αποκλειστικής προθεσμίας 30 ημερών από το χρόνο ενημέρωσης του ή από το χρόνο

²⁹⁸ Π.χ. Όταν για την υποστήριξη και τη λειτουργία του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας, ως διαμορφώνεται μετά την τροποποίηση, απαιτείται η αγορά νέας συσκευής (π.χ. νεότερου μοντέλου κινητού τηλεφώνου), διότι το λογισμικό δεν υποστηρίζεται από την παλαιά συσκευή.

²⁹⁹ Π.χ. Όταν η τροποποίηση λαμβάνει τόσο χώρο ώστε να καθιστά τον ηλεκτρονικό εξοπλισμό ανίκανο να αποθηκεύσει τα απαιτούμενα δεδομένα για την εκτέλεση του λογισμικού του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας. Αντίστοιχα, σε άλλες περιπτώσεις μπορεί η αύξηση της απαιτούμενης μνήμης να μην είναι τόσο μεγάλη, αλλά να εξακολουθεί να είναι επιζήμια, διότι ο καταναλωτής χρησιμοποιεί ήδη την αποθηκευτική μνήμη του εξοπλισμού στα όριά της, και ως εκ τούτου θα αναγκαστεί να διαγράψει άλλο ψηφιακό περιεχόμενο ή ψηφιακή υπηρεσία.

³⁰⁰ Η έννοια του σταθερού μέσου αναπτύσσεται στη σκέψη 76 του προοιμίου, όπου αναφέρεται η ανάγκη μακροχρόνιας αποθήκευσης, όσο απαιτείται για την προάσπιση των συμφερόντων του καταναλωτή. Μάλιστα, αναφέρονται παραδείγματα όπως το χαρτί, το DVD, το CD, το USB stick, οι κάρτες μνήμης, οι σκληροί δίσκοι και ηλεκτρονικά μηνύματα.

³⁰¹ Τσιαφούτης Β. (2022), ο.π. § 10επ., σελ. 55επ.

τροποποίησης του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας. Σημειωτέον δε, ότι η ανωτέρω προθεσμία εκκινεί από το μεταγενέστερα χρονικό σημείο.

Η άσκηση του δικαιώματος καταγγελίας συνεπάγεται την επιστροφή των χρημάτων που καταβλήθηκαν στο έμπορο ή την ανάκτηση των προσωπικών δεδομένων που είχαν παραχωρηθεί στον έμπορο προς επεξεργασία, ανακαλούμενης της συγκατάθεσης του Υποκειμένου προς περαιτέρω επεξεργασία αυτών με σκοπό το κέρδος. Κατά συνέπεια, ο έμπορος οφείλει να απέχει από οιαδήποτε ενέργεια επεξεργασίας των παρεχόμενων προσωπικών δεδομένων και ο καταναλωτής οφείλει να απέχει από τη χρήση του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας, επιστρέφοντας τυχόν διαρκές μέσο, που του είχε παραχωρηθεί στο παρελθόν από τον έμπορο, με στόχο τη χρήση/λειτουργία του ψηφιακού περιεχομένου ή της ψηφιακής υπηρεσίας.

Δεν παρέχεται δικαίωμα καταγγελίας, όταν ο καταναλωτής μπορεί να διατηρήσει το περιεχόμενο ή την υπηρεσία, άνευ κόστους, στη μορφή που βρισκόταν πριν από το χρόνο τροποποίησης, υπό την πρόσθετη προϋπόθεση ότι η μορφή αυτή ανταποκρίνεται πλήρως προς τις υποκειμενικές και αντικειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης.

3.4.3. Από τα παραπάνω, συμπεραίνουμε ότι η συλλογιστική της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770 και του εφαρμοστικού αυτής νόμου είναι προς την σωστή κατεύθυνση, λαμβανομένων υπόψη των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται για τους καταναλωτές. Παραμένουν, βέβαια, ανοικτά ζητήματα, όπως το ζήτημα του υπερκορεσμού των καταναλωτών από κοινοποιήσεις, ιδίως στο πλαίσιο της εκθετικής αύξησης των συμβάσεων ή το ζήτημα της πλήρωσης του απαιτούμενου επιπέδου διαφάνειας των κοινοποιήσεων, κυρίως όταν ξεπερνάμε το όριο των εμπορικών μυστικών, που διέπουν την τεχνολογία που χρησιμοποιεί ο έμπορος. Δίχως, βέβαια, τα ανωτέρω να αναιρούν το θετικό πρόσημο της κανονιστικής ρύθμισης.

4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ, ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΤΟΥΣ ΦΥΣΗΣ

4.1. Τα προσωπικά δεδομένα ως ειδικότερη έκφανση του δικαιώματος στην προσωπικότητα

Η σχέση μεταξύ του δικαιώματος προστασίας των προσωπικών δεδομένων, του δικαιώματος της προσωπικότητας και του δικαιώματος προστασίας της ιδιωτικής ζωής είναι εγγενής.³⁰²

Το δικαίωμα προστασίας των προσωπικών δεδομένων συνιστά ειδικότερη έκφανση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος της προσωπικότητας (άρθρο 5 του Συντ.). Κατοχυρώνεται συνταγματικά στο άρθρο 9Α του Συντ., το οποίο αναφέρεται στο δικαίωμα του ατόμου για πληροφοριακό αυτοκαθορισμό, καθώς και στα άρθρα 8 του Χ.Θ.Δ.Ε.Ε., 16 της Σ.Λ.Ε.Ε, και 57 έως 59 του ελληνικού Αστικού Κώδικα. Πρόκειται για ένα δικαίωμα προσωποπαγές, το οποίο έχει «αμυντικό χαρακτήρα» και ισχύει έναντι όλων.³⁰³ Εφαρμόζεται στις σχέσεις μεταξύ κράτους – πολιτών, αλλά και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών.³⁰⁴

Ρυθμίζεται πληρέστερα στον ΓΚΠΔ και στον προσαρμοστικό αυτού νόμου, ήτοι τον Ν. 4624/2019. Η θέσπιση του ΓΚΠΔ αποτελεί ορόσημο για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, καθότι το νομοθέτημα αυτό καθιερώνει τους νόμιμους λόγους επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, προβλέπει ένα ολοκληρωμένο σύστημα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, αφενός μεν για το

³⁰² ορ. Μήτρου, Λ. (2001), *Προστασία προσωπικών δεδομένων: ένα νέο δικαίωμα;* σε Τσάτσος, Δ., Θ., Βενιζέλος, Ε., Β., Κοντιάδης, Ξ., Ι., (επιμ.), *Το Νέο Σύνταγμα*, Αθήνα – Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2001, σελ. 83-104, και Ακριβοπούλου, Χ. (2011), *Το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων μέσα από το φακό του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή*, Διαθέσιμο σε: <https://www.nomikospoudastirio.gr/> [τελευταία πρόσβαση 24.05.2023] και Ηλιάδου, Αικ. (2016), *Η συνταγματική κατοχύρωση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα*, σε Κοτσαλής, Λ. (επιμ.), *Προσωπικά Δεδομένα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Quallex, σελ. 24επ., και Μήτρου, Λ. (2017), *Άρθρο 9^Α*, σε *Σύνταγμα, Κατ' άρθρο ερμηνεία*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας, σελ. 214επ.

³⁰³ Μήτρου, Λ. (2017), *Άρθρο 9^Α*, σε *Σύνταγμα, Κατ' άρθρο ερμηνεία*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας, σελ. 214επ. και Ηλιάδου, Αικ. (2016), *Η συνταγματική κατοχύρωση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα*, σε Κοτσαλής, Λ. (επιμ.), *Προσωπικά Δεδομένα*, ο.π.

³⁰⁴ Άρθρο 25 § 1 εδ. γ' του Συντ., ΣτΕ 1616/2012

Υποκείμενο των δεδομένων, αφετέρου δε και για τον υπεύθυνο επεξεργασία και τον εκτελών την επεξεργασία, προβλέπει ποινικές και αστικές κυρώσεις, σε περίπτωση παραβίασης των διατάξεων του Κανονισμού, και θεσπίζει έναν *minimum* επίπεδο προστασίας, το οποίο ο εθνικός νομοθέτης μπορεί να επεκτείνει εφόσον το επιθυμεί.³⁰⁵

Σε περίπτωση σύγκρουσης διατάξεων του ΓΚΠΔ, και του προσαρμοστικού αυτού νόμου, με διατάξεις νόμου, που ρυθμίζουν την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, υπερισχύει ο ΓΚΠΔ. Ως εκ τούτου, οι διατάξεις του ΓΚΠΔ ή οι εναρμονισμένες με αυτόν εθνικές διατάξεις, υπερισχύουν του Ν. 4967/2022. Συνεπώς, όταν στο πλαίσιο μιας σύμβασης παροχής ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας έναντι ανταλλάγματος προσωπικών δεδομένων, παραβιάζεται ο ΓΚΠΔ, υπάρχει έλλειψη ανταπόκρισης του παρεχόμενου περιεχομένου ή της παρεχόμενης υπηρεσίας με τις αντικειμενικές ή υποκειμενικές απαιτήσεις συμμόρφωσης, που προβλέπει η σύμβαση ή/και ο νόμος.³⁰⁶ Επέρχονται δε οι συνέπειες, που αναλύθηκαν παραπάνω.

Πράγματι, η προστασία των προσωπικών δεδομένων, υπό το πρίσμα του δικαιώματος της προσωπικότητας και του δικαιώματος προστασίας της ιδιωτικής ζωής, σε περίπτωση σύγκρουσης δικαιωμάτων, λαμβάνει υπόψη όλες τις σταθμίσεις και τα ηθικά διλήμματα, που έχουν αναλυθεί προηγουμένως. Βέβαια, όσο πλησιάζουμε στο πυρήνα του δικαιώματος προστασίας της προσωπικότητας, όπως ισχύει στην περίπτωση των ειδικών κατηγοριών προσωπικών δεδομένων (άρθρο 9 ΓΚΠΔ), η εφαρμογή του νομικού πλαισίου οφείλει να γίνεται ολοένα και πιο αυστηρή.³⁰⁷

Δεδομένου ότι παραπάνω αναλύεται με το πλέγμα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του εμπόρου και του καταναλωτή στο πλαίσιο της

³⁰⁵ Κανέλλος, Λ. (2020), *THE GDPR HANDBOOK: Για DPOs, Επιχειρήσεις & Οργανισμούς*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Qualex

³⁰⁶ Π. Κορνηλάκης (2023), *Ειδικό ενοχικό δίκαιο*, 3^η Έκδοση, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας § 51, σ. 325-327

³⁰⁷ Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Συμβούλιο της Ευρώπης, ΕΔΔΑ, Ευρωπαϊός Επόπτης Προστασίας Δεδομένων (EDPS) (2018), *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων*, Διαθέσιμο σε: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-data-protection_el.pdf [τελευταία πρόσβαση 23.08.2023]

ενδοσυμβατικής τους ευθύνης, στο παρόν κεφάλαιο αναφέρονται: (i) το δικαίωμα αποζημίωσης των καταναλωτών, σε περίπτωση παραβίασης των υποχρεώσεων του εμπόρου, (ii) ζητήματα δικονομικής φύσεως, καθώς και (iii) η ειδικότερη περίπτωση της συγκατάθεσης του ανηλίκου.

4.2. Αξίωση Αποζημίωσης

Στο άρθρο 57 ΑΚ προβλέπεται ότι σε περίπτωση παράνομης προσβολής της προσωπικότητας του ατόμου, άρα και των προσωπικών του δεδομένων, δικαιούται να ζητήσει την άρση της παράνομης συμπεριφοράς και τη μη επανάληψη της στο μέλλον, μη αποκλειόμενου δικαιώματος αποζημίωσης κατά τις διατάξεις για την αδικοπραξία, κατ' άρθρο 914επ., 932επ. ΑΚ.

Ωστόσο, πέρα από τις ανωτέρω ρυθμίσεις, ο ΓΚΠΔ προβλέπει έναν αυτοτελή λόγο ευθύνης προς αποζημίωση, ο οποίος συντρέχει παράλληλα με τις διατάξεις του εσωτερικού δικαίου.³⁰⁸ Ειδικότερα, στο άρθρο 82 § 1 του ΓΚΠΔ μνημονεύεται επί λέξει ότι: «κάθε πρόσωπο το οποίο υπέστη υλική ή μη υλική ζημία ως αποτέλεσμα παραβίασης του παρόντος κανονισμού δικαιούται αποζημίωση από τον υπεύθυνο επεξεργασίας ή τον εκτελούντα την επεξεργασία για τη ζημία που υπέστη».³⁰⁹

Συνεπώς, εάν ο χρήστης – καταναλωτής υποστεί ζημία από την παραβίαση των διατάξεων περί προστασίας των προσωπικών του δεδομένων, στο πλαίσιο μιας σύμβασης παροχής ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας, δύναται ερειδόμενος στην έννομη βάση του άρθρο 82 § 1 του ΓΚΠΔ, να στραφεί κατά του εμπόρου – υπευθύνου επεξεργασίας αιτούμενος εύλογη αποζημίωση.

³⁰⁸ Truli, E. (2018), *The General Data Protection and Civil Liability, Chapter 12* σε Backum, M. κλπ (επιμ.), *Personal Data in Competition, Consumer Protection and Intellectual Property: Towards a Holistic Approach?*, Springer Verlag, 22 Ιουνίου, σελ. 303 – 329, Διαθέσιμο σε: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3201092 [τελευταία πρόσβαση 24.05.2023]

³⁰⁹ Αντίστοιχη ρύθμιση υπήρχε και στο προϊσχύσαν άρθρο 23 του Ν. 2472/1997, που καταργήθηκε με το άρθρο 84 του Ν. 4624/2019, ως αυτό τροποποιήθηκε με το άρθρο 44 του Ν. 5002/2022.

Η ιδιαιτερότητα της ανωτέρω ρύθμισης εναπόκειται στο γεγονός ότι δεν απαιτείται ο χρήστης – καταναλωτής να αποδείξει προσβολή της προσωπικότητας του, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των διατάξεων του εσωτερικού δικαίου. Ήτοι, στο πλαίσιο του συστήματος λογοδοσίας του άρθρου 25 του ΓΚΠΔ, υφίσταται νόθος αντικειμενική ευθύνη του υπευθύνου επεξεργασίας - εμπόρου, εξαιτίας της παραβίασης των διατάξεων του Κανονισμού.

Όσον αφορά το ζήτημα της αποζημίωσης, αυτή αρκεί να είναι πλήρης, να συμβάλει στην ικανοποίηση του ζημιωθέντος – καταναλωτή, καθώς και στην αποτροπή του ζημιώσαντος – εμπόρου από αντίστοιχες μελλοντικές ενέργειες.³¹⁰ Το ποσό της αποζημίωσης είναι κατά κανόνα εύλογο,³¹¹ οριζόμενο σύμφωνα με την εκάστοτε έκταση της ζημίας, τον βαθμό του πταίσματος, τις ειδικότερες συνθήκες, υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας. Μπορεί δε να συνίσταται σε χρηματική παροχή ή *in natura* αποκατάσταση της ζημίας.

Μάλιστα, εν κατακλείδι, η Οδηγία (ΕΕ) 2019/770 και ο εφαρμοστικός αυτής νόμος, παραπέμπουν ευθέως στις διατάξεις του ΓΚΠΔ. Ειδικότερα, στις σκέψεις 38 έως 40 και 48 του προοιμίου της Οδηγίας, μνημονεύεται ότι οι διατάξεις της συμμορφώνονται πλήρως με το κανονιστικό πλαίσιο του ΓΚΠΔ για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, σε περίπτωση εξωσυμβατικής ευθύνης, κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα.³¹²

4.3. Ζητήματα Δικονομικής Φύσεως

4.3.1. Από δικονομικής σκοπιάς, για την ικανοποίηση της ανωτέρω εξωσυμβατικής αγωγίμης αξίωσης αποζημίωσης, ο χρήστης μπορεί να

³¹⁰ Wessels, M. (2019), *Schmerzensgeld bei Verstößen gegen die DSGVO*, AUFSAETZE, σελ. 781 - 785

³¹¹ Lawspot (2022), *Παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας κατά τον καθορισμό χρηματικής ικανοποίησης για αζήτητη ηλεκτρονική επικοινωνία μέσω SMS (ΑΠ 1167/2021)*, Lawspot, 08 Ιουλίου, Διαθέσιμο σε: <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/paraviasitistis-arhis-tis-analogikotitas-kata-ton-kathorismo-hrimatikis-ikanopoiisis-gia> [τελευταία πρόσβαση 24.05.2023]

³¹² Σαμαρά, Κ. (2019), ο.π. σελ. 68

απευθυνθεί διαζευκτικά στα δικαιοδοτικά όργανα του τόπου εγκατάστασης του εμπόρου – υπόχρεου ή στα δικαιοδοτικά όργανα του τόπου συνήθους διαμονής του. Οι αγωγές που φέρονται ενώπιον των ημεδαπών δικαιοδοτικών οργάνων, απευθύνονται στα πολιτικά δικαστήρια, η υλική αρμοδιότητα των οποίων καθορίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις του ΚΠολΔ.³¹³ Σημειωτέον ότι η εκκρεμοδικία, που γεννάται από την άσκηση αγωγής αποζημίωσης, δεν παρεμποδίζει την εποπτική Αρχή να ασχοληθεί με τυχόν ασκηθείσα καταγγελία, αναφορικά με τα ίδια πραγματικά περιστατικά, και να αποφασίσει επ' αυτής, επιτάσσοντας τη λήψη ανάλογων μέτρων ή την επιβολή κυρώσεων. Πολλώ δε μάλλον, ενόψει της ουσιώδους σημασίας που της αποδίδεται στο πλαίσιο του ΓΚΠΔ, η Αρχή δεν μπορεί να αρνηθεί την άσκηση της προαναφερθείσας αρμοδιότητας της.³¹⁴

4.3.2. Πέραν τούτων, στο πλαίσιο της ενδοσυμβατικής ευθύνης, μέσα από τη θεμελίωση της έννοιας του καταναλωτή, σύμφωνα με τις διατάξεις της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770 και του εφαρμοστικού αυτής νόμου, τυγχάνει εφαρμογής ο ευρωπαϊκός Κανονισμός για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, κατά τον οποίο θεμελιώνεται δωσιδικία σύμφωνα τον τόπο κατοικίας του καταναλωτή.³¹⁵ Ήτοι, προβλέπεται διαζευκτική δυνατότητα άσκησης αγωγής στα δικαιοδοτικά όργανα του τόπου κατοικίας του εναγομένου ή στα δικαιοδοτικά όργανα του τόπου κατοικίας του καταναλωτή.³¹⁶ Αντίστοιχα, σε περίπτωση άσκησης αγωγής σε βάρος του καταναλωτή, θεμελιώνεται δωσιδικία του τόπου κατοικίας του εναγομένου.³¹⁷

³¹³ Σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 82 § 6, 79 § 2 του ΓΚΠΔ, και τις διατάξεις του άρθρου 40 § 1-2 του Ν. 4624/2019.

³¹⁴ ΣτΕ 561/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³¹⁵ Κανονισμός (ΕΕ) 2012/1215 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12^{ης}.12.2012 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις.

³¹⁶ Άρθρο 18 § 1 του Κανονισμού (ΕΕ) 2012/1215 ο.π.

³¹⁷ Άρθρο 18 § 2 του Κανονισμού (ΕΕ) 2012/1215 ο.π.

Χαρακτηριστική επί του ζητήματος είναι υπόθεση *Schrems* κατά *Facebook*,³¹⁸ όπου το ΔΕΕ κατόπιν προδικαστικού ερωτήματος απεφάνθη ότι «ο χρήστης ιδιωτικού λογαριασμού στο *Facebook* δεν αποβάλλει την ιδιότητα του «καταναλωτή», όταν δημοσιεύει βιβλία, δίνει διαλέξεις, εκμεταλλεύεται ιστότοπους, συγκεντρώνει δωρεές και αναλαμβάνει την ενώπιον δικαστηρίων διεκδίκηση των απαιτήσεων πολυάριθμων καταναλωτών οι οποίες του εκχωρούνται προς τούτο». Κατόπιν τούτου, το ΔΕΕ συνέχισε αναφέροντας ότι ο αυστριακής καταγωγής δικηγόρος Max Schrems δεν δύναται να επικαλεστεί την δωσιδικία του καταναλωτή,³¹⁹ με στόχο να άγει ενώπιον των εγχώριων δικαστηρίων, εκχωρημένες απαιτήσεις από καταναλωτικές συμβάσεις τρίτων προσώπων, κατοίκων μελών της ΕΕ ή/και τρίτων κρατών. Ήτοι, οι διατάξεις περί δωσιδικίας του καταναλωτή τυγχάνουν εφαρμογής όταν ενάγει ή ενάγεται - στο πλαίσιο ορισμένης δίκης - ο ίδιος ο καταναλωτής, μη δυνάμενου του εκδοχέα απαιτήσεων λοιπών καταναλωτών, να κάνει χρήση των ανωτέρω διατάξεων για την άσκηση συλλογικής αγωγής.³²⁰

4.3.3. Συμπερασματικά, σε μια προσπάθεια σύγκρισης της κανονιστικής ρύθμισης του ΓΚΠΔ αναφορικά με τη δωσιδικία των δικαστηρίων σε περίπτωση άσκησης αγωγής αποζημίωσης και του Κανονισμού (ΕΕ) 1215/2012, κατά την άσκηση αγωγής, ερειδόμενης σε συμβατικές αξιώσεις, παρατηρείται ότι αμφότερες οι ρυθμίσεις παρέχουν τη δυνατότητα διαζευκτικής άσκησης αγωγής ενώπιον των δικαιοδοτικών οργάνων του τόπου κατοικίας του εναγομένου ή του ενάγοντος. Παρατηρείται δε ότι ο ΓΚΠΔ διευκολύνει ακόμη περισσότερο τον

³¹⁸ ΔΕΕ, Απόφαση EU:C:2018:37, Υπόθεση C-498/16, *Maximilian Schrems vs Facebook Ireland Limited*, InfoCuria Case-law, Διαθέσιμο σε: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-498/16> [τελευταία πρόσβαση 18.08.2023]

³¹⁹ Σημειώνεται ότι το ΔΕΕ έλαβε υπόψη του, τον Κανονισμό (ΕΚ) 2001/44, ο οποίος αντικαταστάθηκε μεν από τον Κανονισμό (ΕΕ) 2012/1215, εξακολουθούσε δε να εφαρμόζεται σε νομικές διαδικασίες, που κινήθηκαν πριν από τη θέση σε εφαρμογή του τελευταίου, σύμφωνα με το άρθρο 66 αυτού. Ορ. και European Justice, Βρυξέλλες I, Διαθέσιμο σε: https://e-justice.europa.eu/350/EL/brussels_i_regulation_recast [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]

³²⁰ ΔΕΕ (2018), Ανακοινωθέν Τύπου 7/18, Απόφαση στην υπόθεση C-498/16 *Maximilian Schrems κατά Facebook Ireland Limited*, Λουξεμβούργο: 25 Ιανουαρίου, Διαθέσιμο σε: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-01/cp180007el.pdf> [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]

ενάγοντα θέτοντας την προϋπόθεση της « συνήθους διαμονής » του ενάγοντος, ήτοι της πραγματικής διαμονής του Υποκειμένου, η οποία δεν ταυτίζεται απαραίτητως με την « κατοικία » του.

4.4. Τα προσωπικά δεδομένα των ανηλίκων

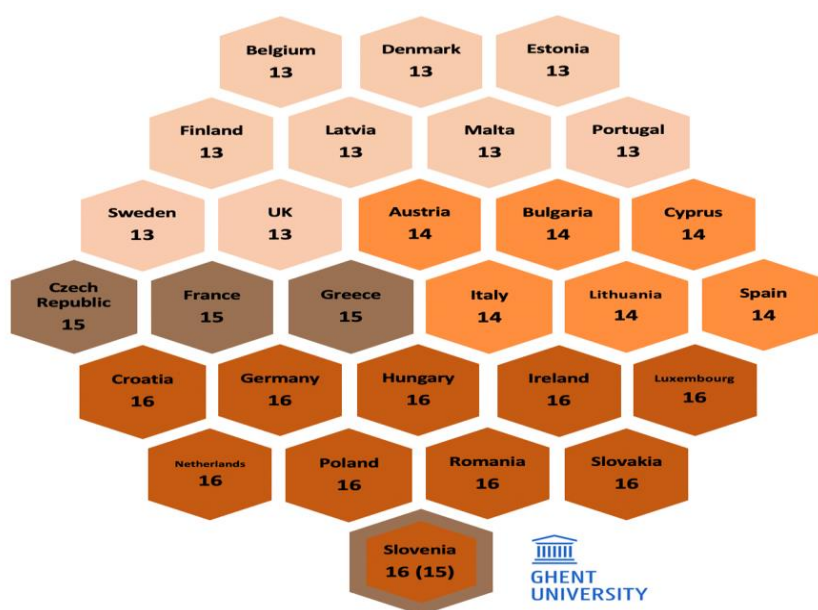
Τέλος, φλέγον είναι το ζήτημα των ανηλίκων χρηστών του διαδικτύου, οι οποίοι κάνουν ευρεία χρήση μέσων κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Instagram και το Tik Tok, παρέχοντας προσωπικά δεδομένα έναντι απόκτησης δωρεάν ψηφιακού περιεχομένου και υπηρεσίας. Συνήθως, τα ανήλικα τέκνα δεν έχουν ενσυναίσθηση του ανταλλάγματος που παρέχουν, θεωρώντας ότι αποκτούν δωρεάν πρόσβαση στην εκάστοτε εφαρμογή. Μάλιστα, σε αρκετές περιπτώσεις, προκειμένου να καταστεί εφικτή η δυνατότητα πρόσβασης δηλώνουν ακόμη και ψέματα για την ηλικία τους.

Πολλές φορές οι ίδιες οι πλατφόρμες προσπαθούν να αντιμετωπίσουν το ζήτημα του εθισμού των ανηλίκων, είτε θετώντας χρονικό όριο χρήσης της εκάστοτε εφαρμογής από τους ανήλικους χρήστες της είτε παρέχοντας δυνατότητα στους γονείς δικαίωμα πρόσβασης σε δεδομένα αναφορικά με το χρόνο που δαπανάται από τα τέκνα τους προς χρήση της εκάστοτε εφαρμογής.³²¹ Από άποψη νομοθετικού πλαισίου, το άρθρο 8 του ΓΚΠΔ, το οποίο συνιστά προσάρτημα και αναπόσπαστο μέρος του εθνικού δικαίου, η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων ανηλίκων καθίσταται νόμιμη εάν το ανήλικό τέκνο έχει συμπληρώσει τα 16 του χρόνια. Σε έτερη δε περίπτωση, απαιτείται η συγκατάθεση ή η έγκριση του ασκούντος τη γονική μέριμνα γονέα, η οποία

³²¹ Π.χ. το Tik Tok έχει θέσει όριο ημερησίας χρήσης 60 λεπτών ανά ημέρα για τους ανηλικούς, σε μια προσπάθεια συνειδητοποίησης του χρόνου που πρέπει να αφιερώνουν στην εφαρμογή. Μάλιστα, εάν οι χρήστες επιθυμούν να κάνουν χρήση της εφαρμογής πέραν αυτού του χρονικού πλαισίου, θα πρέπει να εισαγάγουν έναν ειδικό κωδικό (ορ. Η Καθημερινή (2023), *Το TikTok καθιερώνει όριο ημερησίας χρήσης για νέους κάτω των 18 ετών, Η Καθημερινή, 01 Μαρτίου, Διαθέσιμο σε: https://www.kathimerini.gr/life/technology/562301362/to-tiktok-kathieronei-orio-imerisias-chrisis-gia-neoys-katon-18-eton/?fbclid=IwAR29L2jm7QdIQ_EBg-yH9xYXzcje4yoA9cotpC-zr6ocWxr5QegvdmNij1M [τελευταία πρόσβαση 01.05.2023]).*

επαληθεύεται από τον υπεύθυνο επεξεργασίας, με κάθε πρόσφορο τεχνολογικό μέσο, κατόπιν εύλογης προσπάθειας.

Παρέχεται δε διακριτική ευχέρεια στα κράτη μέλη να θεσπίσουν μικρότερα ηλικιακά όρια, με απώτατο όριο τα 13 έτη. Στο πλαίσιο αυτό, στην ελληνική έννομη τάξη, το θεσπιζόμενο από το άρθρο 21 του Ν. 4624/2019 το ηλικιακό όριο της αυτοπρόσωπης συναίνεσης είναι τα δεκαπέντε (15) έτη, ενώ τα ηλικιακά όρια ανά την Ευρώπη διαμορφώνονται ως εξής:³²²

Φωτογραφία 2: Η εικόνα δημιουργήθηκε από το Ghent University και δημοσιεύτηκε από τον ιστότοπο [betterinternetforkids.eu](https://www.betterinternetforkids.eu)

Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 8 § 3 του ΓΚΠΔ, ορίζεται ρητώς ότι οι διατάξεις της § 1 του Κανονισμού, δεν επηρεάζουν «το γενικό ενοχικό δίκαιο των κρατών μελών, όπως τους κανόνες περί ισχύος, κατάρτισης ή συνεπειών μιας σύμβασης σε σχέση με παιδιά».

³²² Πηγή φωτογραφίας 2: Better Internet for Kids (2020), *Status quo regarding the child's article 8 ΓΚΠΔ age of consent for data processing across the EU*, Διαθέσιμο σε: <https://www.betterinternetforkids.eu/practice/awareness/article?id=3017751> [τελευταία πρόσβαση 01.05.2023]

Στην ελληνική έννομη τάξη, τα ανήλικα τέκνα έχουν ικανότητα δικαίου, ενώ από την ηλικία των δέκα (10) ετών και εξής έχουν περιορισμένη δικαιοπρακτική ικανότητα.³²³ Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 134 ΑΚ: «Ο ανήλικος που έχει συμπληρώσει το δέκατο έτος είναι ικανός για δικαιοπραξία, από την οποία αποκτά απλώς και μόνο έννομο όφελος». Ήτοι, η ανωτέρω δικαιοπραξία περιλαμβάνει μόνον παροχή προς τον ανήλικο ή τον απελευθερώνει από υποχρέωση - η οποία κρίνεται αφηρημένα και όχι με οικονομικά κριτήρια -, δίχως να επιβαρύνει την έννομη θέση του ανηλίκου ούτε κατ' ελάχιστον.³²⁴ Ως εκ τούτου, η αυτοπρόσωπη σύναψη δικαιοπραξίας από ανήλικο, εκ της οποίας εκπορεύονται υποχρεώσεις γι' αυτό οδηγεί σε ακυρότητα της.³²⁵

Σύμφωνα δε με το άρθρο 135 ΑΚ: «Ο ανήλικος που έχει συμπληρώσει το δέκατο τέταρτο έτος μπορεί να διαθέτει ελεύθερα κάθε τι που κερδίζει από την προσωπική του εργασία ή που του δόθηκε για να το χρησιμοποιήσει ή για να το διαθέτει ελεύθερα.» . Με τη διάταξη αυτή διευρύνονται τα όρια δικαιοπρακτικής ικανότητας του ανηλίκου, ώστε να διαθέτει ελεύθερα τα περιουσιακά στοιχεία, που αποκόμισε εξ ιδίας εργασίας του δόθηκε προς ελεύθερη χρήση ή διάθεση. Μάλιστα, η αιτία της δόσης προς τον ανήλικο, ερευνάται κατά περίπτωση στο πλαίσιο των συναλλαγών, και δεν αρκεί να εικάζεται καλοπίστως από τον αντισυμβαλλόμενο του ανηλίκου τέκνου, τουναντίον πρέπει να προκύπτει μετά βεβαιότητας.³²⁶

Από τα παραπάνω, συνάγεται ότι οι ανήλικοι άνω των 15 ετών μπορούν μεν να συγκατατίθενται αυτοπροσώπως στην επεξεργασία των προσωπικών τους δεδομένων, αδυνατούν δε να συναλλάσσονται παρέχοντας προσωπικά δεδομένα εν είδει ανταλλάγματος, δίχως την προηγούμενη άδεια ή την μεταγενέστερη έγκριση των γονέων τους. Ήτοι, οι ανωτέρω συμβάσεις δεν εμπίπτουν στο ρυθμιστικό πεδίο των προλεχθέντων διατάξεων αναγκαστικού

³²³ Γεωργιάδης Α., Σταθόπουλος, Μιχ. Π. (1997), *Αστικός Κώδιξ, Κατ' άρθρο ερμηνεία*, Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο & Οικονομία, σελ. 186

³²⁴ Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων δικαιοπραξιών είναι η δωρεά (όχι υπό τρόπο), η γονική παροχή κ.ο.κ.

³²⁵ Γεωργιάδης, Α. (2012), *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, ο.π., σελ. 153-165

³²⁶ Γεωργιάδης Α., *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, ο.π. σελ. 153-165

δικαίου του αστικού κώδικα. Ως εκ τούτου, η έλλειψη γονικής συναίνεσης – έγκρισης δύναται να οδηγήσει σε ακυρότητα της συναφθείσας σύμβασης παροχής ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας με αντάλλαγμα προσωπικά δεδομένα ανηλίκων, και κατ' επέκταση να παρέχει δυνατότητα αξίωσης αποζημίωσης, σε περίπτωση μη σύννομης επεξεργασίας των δεδομένων των ανηλίκων.³²⁷

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Συμπερασματικά, σε μια εποχή σταδιακής απούλοποίησης των συναλλαγών, η αναγνώριση και η ρύθμιση της συναλλακτικής φύσης των προσωπικών δεδομένων διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της νέας ψηφιακής οικονομίας. Είναι «κοινό μυστικό» ότι κινητήριοι μοχλός της data economy είναι τα προσωπικά δεδομένα, ήτοι το αγαθό που υπάρχει σε αφθονία μέσα σε αυτήν.

Τα προσωπικά δεδομένα έχουν καταστεί το «νόμισμα» της σύγχρονης εποχής, κυρίως κατά την οικονομική έννοια του όρου και όχι απαραίτητα κατά νομική ακριβολογία. Η ένταξη των προσωπικών δεδομένων στις συναλλαγές και η απόδοση οικονομικής αξίας σε αυτά συνεπάγεται σχεδόν αυτονόητα τη θεώρηση τους ως «εμπορευμάτων» και κατ' επέκταση την εξομοίωση της παροχής προσωπικών δεδομένων με την χρηματική παροχή.

Συνεπώς, η συζήτηση ως προς επιτρεπτό ή μη της εμπορευματοποίησης των προσωπικών δεδομένων έχει μάλλον θεωρητικό χαρακτήρα, καθώς η απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα έχει δοθεί από τη συναλλακτική πρακτική, και εν συνεχεία την ίδια την νομοθετική πρωτοβουλία. Η Οδηγία (ΕΕ) 2019/770, που ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν. 4967/2022, επιλέγει να μην αγνοήσει τη συναλλακτική πραγματικότητα, επεμβαίνει σε αυτήν και ρυθμίζει το ζήτημα της εμπορευματοποίησης των προσωπικών δεδομένων, θεσπίζοντας

³²⁷ Τάχια, Κ. (2022), ο.π. σελ. 7-8

κανόνες με γνώμονα την προστασία του καταναλωτή και την προώθηση του θεμιτού ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων.

Η καινοτομία της νομοθετικής ρύθμισης [του άρθρου 3 § 1 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770] εναπόκειται στο γεγονός ότι για πρώτη φορά αναγνωρίζεται η δυνατότητα σύναψης σύμβασης παροχής ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας έναντι «ανταλλάγματος» προσωπικών δεδομένων. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας, οι οποίες έχουν ενοχική μόνον ενέργεια, εφαρμόζονται κατ' αρχήν στις σχέσεις μεταξύ εμπόρου – καταναλωτή, χωρίς να αποκλείεται η επέκταση του υποκειμενικού πεδίου εφαρμογής τους. Όσον αφορά το αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής, αυτό προσδιορίζεται από την έννοια του ψηφιακού περιεχομένου και της ψηφιακής υπηρεσίας, καθώς και από τη θεώρηση της ανωτέρω σύμβασης ως μια «εν ευρεία έννοια ανταλλακτικής σύμβασης», που περιλαμβάνει κάθε είδους σχέση μεταξύ παροχής και αντιπαροχής.

Στο πλαίσιο της ρηθείσας σύμβασης, τα προσωπικά δεδομένα επιτελούν τη λειτουργία της «αντιπαροχής», παρά την επιμονή του Ευρωπαϊού Επόπτη Προστασίας Δεδομένων (EDPS) και της Επιτροπής να αποκηρύξει τον σχετικό όρο από το κανονιστικό κείμενο. Ουσιαστικά, τα προσωπικά δεδομένα έχουν καταστεί «εμπόρευμα», απλώς δεν αποκαλούνται με αυτό τον όρο.

Είναι σαφές ότι ο νομοθέτης επιλέγει μια μετριοπαθέστερη πολιτικά διατύπωση, ενόψει των κινδύνων που συνεπάγεται η εμπορευματοποίηση των προσωπικών δεδομένων, σε σχέση με το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής του ατόμου, το δικαίωμα προστασίας των προσωπικών δεδομένων και την εγκυρότητα της συναίνεσης, που παρέχεται προς επεξεργασία των δεδομένων. Στο ίδιο πνεύμα, η υπ' αριθ. 5/2021 Δήλωση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Προστασίας Δεδομένων αναφέρει χαρακτηριστικά ότι: «Ο βιώσιμος χαρακτήρας της εμπιστοσύνης στην ψηφιακή οικονομία διακυβεύεται χωρίς ισχυρές εγγυήσεις προστασίας των δεδομένων».³²⁸

³²⁸ EDPB (2021), Δήλωση 05/2021 σχετικά με την πράξη για τη διακυβέρνηση δεδομένων υπό το πρίσμα των νομοθετικών εξελίξεων, Εγκρίθηκε στις 19 Μαΐου 2021, Βρυξέλλες: EDPB,

Σε γενικές γραμμές, κατά τη γνώμη της συντάξασας, η νομοθετική ρύθμιση βρίσκεται προς την σωστή κατεύθυνση. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από μια ηθική, νομική, οικονομική και πολιτική στάθμιση αντικρουόμενων συμφερόντων, θεσπίζονται κανόνες δικαίου με στόχο τη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας της ενιαίας ψηφιακής αγοράς και την προστασία του καταναλωτή. Το αποτέλεσμα της στάθμισης τάσσεται υπέρ της προάσπισης του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής των συναλλασσομένων και δεν υποβιβάζει την ιδιαίτερη φύση των προσωπικών δεδομένων, ως στοιχείων της προσωπικότητας του ατόμου και ως στοιχείων με τεχνική και οικονομική αξία.

Το άτομο θωρακίζεται με περισσότερα δικαιώματα, τα οποία μπορεί να ασκήσει στο πλαίσιο μιας ενοχικής σύμβασης προς υπεράσπιση των εννόμων συμφερόντων του (ενδεικτικά και μη περιοριστικά: αξίωση εκπλήρωσης, δικαίωμα αναλογικής μείωσης του τιμήματος, δικαίωμα καταγγελίας ή υπαναχώρησης και δικαίωμα αποζημίωσης). Ήτοι, υπό το πρίσμα της νέας νομοθετικής ρύθμισης ο καταναλωτής αποκτά διττό ρόλο. Είναι το Υποκείμενο των δεδομένων και ο Συμβαλλόμενος στη σύμβαση προμήθειας ψηφιακού περιεχομένου ή ψηφιακής υπηρεσίας.

Το πλέγμα των δικαιωμάτων του καταναλωτή συμπληρώνουν: (i) η Οδηγία (ΕΕ) 2019/771 αναφορικά με τις συμβάσεις πώλησεις ψηφιακών αγαθών, η αποκαλούμενη και ως «δίδυμη οδηγία»,³²⁹ (ii) η Οδηγία (ΕΕ) 2019/2161, που ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν. 4933/2022, (iii) ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, όπου παραπέμπει ρητά η εξεταζόμενη Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770, αναφορικά με ζητήματα επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, (iv) ο προσαρμοστικός αυτού Ν. 4624/2019, καθώς και (v) πλήθος άλλων νομοθετικών και συνταγματικών διατάξεων, όπως το άρθρο 9^Α του Συντ. κ.ο.κ.

Ενόψει της πληθώρας νομοθετικών ζυμώσεων εντός των οργάνων της ΕΕ, κρίνεται σκόπιμο ο εθνικός νομοθέτης να μην παραμείνει ουραγός,

Διαθέσιμο σε: https://edpb.europa.eu/system/files/2021-08/edpb_statementondga_19052021_el.pdf [τελευταία πρόσβαση 19.08.2023]

³²⁹ Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), ο.π., σελ. 65επ.

ενσωματώνοντας απλώς διατάξεις της ενωσιακής νομοθεσίας. Υφίσταται ανάγκη παροχής ισχυρότερων εγγυήσεων προστασίας των προσωπικών δεδομένων, ιδίως των ανηλίκων, και θέσπισης περισσότερων δικλείδων ασφαλείας για την προάσπιση των δικαιωμάτων του καταναλωτή, που θα συνιστούν ένα «επιπλέον» επίπεδο προστασίας σε σχέση με το ευρωπαϊκό κεκτημένο. Νομικό προαπαιτούμενο για τα ανωτέρω, είναι φυσικά να υπάρχει περιθώριο παρέκκλισης για τον εθνικό νομοθέτη, γεγονός το οποίο δεν είναι πάντοτε εφικτό ή ζητούμενο, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/770 που περιλαμβάνει ως επί το πλείστον διατάξεις πλήρους εναρμόνισης.

Εν κατακλείδι, υπογραμμίζεται ότι οποιαδήποτε νέα νομοθετική ρύθμιση - εθνικού ή ενωσιακού δικαίου - σχετίζεται με τη συναλλακτική φύση των προσωπικών δεδομένων, οφείλει να λάβει υπόψη της τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των δεδομένων και συνάμα να μην διαταράσσει την ισόρροπη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου.

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

6.1. Ελληνική Βιβλιογραφία

Ακριβοπούλου, Χ. (2011), *Το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων μέσα από το φακό του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή*, Διαθέσιμο σε: <http://nomikosproudastirio.gr/> [τελευταία πρόσβαση 24.05.2023]

Γιαννόπουλος, Γ. (2019), *Εισαγωγή στη Νομική Πληροφορική*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Γεωργιάδης, Α. (2012), *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, Αθήνα: Εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο & Οικονομία

Γεωργιάδης, Α., Σταθόπουλος, Μιχ. Π. (1997), *Αστικός Κώδιξ: Κατ' άρθρο ερμηνεία*, Αθήνα: Εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο & Οικονομία

Ευρωπαϊκή Οργάνωση Καταναλωτών (2015), *Δημόσια διαβούλευση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τους κανόνες συμβάσεων για τις διαδικτυακές αγορές ψηφιακού περιεχομένου και υλικών αγαθών* Απάντηση της BEUC, Βρυξέλλες: Ευρωπαϊκή Οργάνωση Καταναλωτών, 03 Σεπτεμβρίου, Διαθέσιμο σε: http://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2015-077_contract_rules_for_online_purchases_of_digital_content_and_tangible_goods.pdf [τελευταία πρόσβαση 30.04.2023]

Η Καθημερινή (2023), *Το TikTok καθιερώνει όριο ημερήσιας χρήσης για νέους κάτω των 18 ετών*, Η Καθημερινή, 01 Μαρτίου, Διαθέσιμο σε: https://www.kathimerini.gr/life/technology/562301362/to-tiktok-kathieronei-orio-imerisias-chrisis-gia-neoys-katon-18-eton/?fbclid=IwAR29L2jm7QdIQ_EBg-yH9xYXzje4yoA9cotpC-zr6ocWxr5QegvdmNij1M [τελευταία πρόσβαση 01.05.2023]

Ηλιάδου, Αικ. (2016), *Η συνταγματική κατοχύρωση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα*, σε Κοτσαλής, Λ. (επιμ.), *Προσωπικά Δεδομένα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Qualex

Ιγγλεζάκης Ι. (2017), *Οι Προτάσεις Οδηγιών της ΕΕ σχετικά με τις ψηφιακές συμβάσεις: Ένα σημαντικό βήμα για τη εναρμόνιση του δικαίου του ηλεκτρονικού εμπορίου στην Ευρώπη*, Lawspot, 3 Δεκεμβρίου, Διαθέσιμο σε: https://www.lawspot.gr/nomika-blogs/ioannis_igglezakis/oi-protaseis-odigion-tis-ee-shetika-me-tis-psifiakes-symvaseis-ena?lspt_destination=upgrade [τελευταία πρόσβαση 01.05.2023]

Ιγγλεζάκης, Ι. (2016), *Η συγκατάθεση στο δίκαιο προστασίας προσωπικών δεδομένων* σε Κοτσαλής, Λ. (επιμ.), *Προσωπικά Δεδομένα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, διαθέσιμο ΤΝΠ Qualex

Ιγγλεζάκης, Ι. (2022), *Το Δίκαιο της Ψηφιακής Οικονομίας*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας

Ιγγλεζάκης, Ι. (2021), *Το Δίκαιο της Πληροφορικής*, 4^η Έκδοση, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας

Καλλιμόπουλος, Γ. (1993), *Το δίκαιο του χρήματος*, Αθήνα - Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας

Κανέλλος, Λ. (2020), *THE GDPR HANDBOOK: Για DPOs, Επιχειρήσεις & Οργανισμούς*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Qualex

Καραμπατζός, Α., Τίσιος, Δ. (2022), *Άρθρο 513^Α*, σε Γεωργιάδη, Α., *Σύντομη Ερμηνεία του Αστικού Κώδικα (Σ.Ε.Α.Κ.)*, Αθήνα: Εκδόσεις Π.Ν.Σάκκουλας, Δίκαιο & Οικονομία

Κατράς, Ι. (2018), *Αγωγές και Ενστάσεις Ενοχικού Δικαίου Αστικού Κώδικα*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας

Κονάκογλου, Σ. (2021), *Το Δίκαιο του Καταναλωτή στην πρόκληση της νέας ψηφιακής Εποχής - Η Οδηγία 2019/2161 ΕΕ*, Επιθεώρηση Δικαίου Πληροφορικής @ Information Law Journal, 2021(1), Διαθέσιμο σε: <file:///C:/Users/tsets/Downloads/8232-21337-1-SM.pdf> [τελευταία πρόσβαση 03.05.2023]

Κοντογιάννη, Α. (2021), *Η Οδηγία 2019/2161/ΕΕ («Νέα Συμφωνία για τους Καταναλωτές»)* και η επίδρασή της στο ευρωπαϊκό κεκτημένο της προστασίας του καταναλωτή, ΔΕΕ, 3/2021, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Qualex

Κοντογιάννη Α., (2022), *Ο νόμος 4933/2022 και οι βασικές αλλαγές που επιφέρει στην προστασία των δικαιωμάτων του καταναλωτή*, ΣΥΝ, 152/2022, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Qualex

Κορνηλάκης Π., (2023), *Ειδικό ενοχικό δίκαιο*, 3^η Έκδοση, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας

Κοσμίδης, Τ. (2020), *Η νέα Οδηγία 2019/771 για την «πώληση αγαθών»: μια πρώτη θεώρηση*, ΕφΑΔΠολΔ, 1/2020, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Qualex

Μαργαρίτης, Ε. (2020), *Πληρωμή με αντίτιμο Προσωπικά Δεδομένα: Είναι πράγματι τα προσωπικά δεδομένα το «νέο νόμισμα»;* Lawspot, 15 Δεκεμβρίου, Διαθέσιμο σε: https://www.lawspot.gr/nomika-blogs/eyaggelos_margaritis/pliromi-me-antitimo-prosopika-dedomena-einai-pragmati-ta-prosopika?lspt_destination=upgrade [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023].

Μαργαρίτης, Ε. (2022), *Sales Law 2.0: Ο Αστικός Κώδικας «turns digital»*, 153/2022, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Qualex

Μαρίνος, Μ.-Θ. (2023), *Η σύμβαση προμήθειας ψηφιακού περιεχομένου και ψηφιακών υπηρεσιών: Η Οδηγία 2019/770 μεταξύ του δικαίου προστασίας του καταναλωτή, προσωπικών δεδομένων και πνευματικής ιδιοκτησίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Π.Ν.Σάκκουλας

Μήτρου, Λ. (2017), *Άρθρο 9^Α, σε Σύνταγμα, Κατ' άρθρο ερμηνεία*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας

Μήτρου, Λ. (2001), *Προστασία προσωπικών δεδομένων: ένα νέο δικαίωμα; σε Τσάτσος, Δ., Θ., Βενιζέλος, Ε., Β., Κοντιάδης, Ξ., Ι., (επιμ.), Το Νέο Σύνταγμα*, Αθήνα – Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα

Μικρουλέα, Α. (2023), *Ανταγωνισμός και Ρύθμιση στη Ψηφιακή Οικονομία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Ομάδα Εργασίας για τα Ανοικτά Δεδομένα, (2021), *Ο νόμος για την διακυβέρνηση δεδομένων (Data Governance Act) και η οδηγία για τα ανοιχτά δεδομένα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, Διαθέσιμο σε: <https://opendata.ellak.gr/2021/02/15/o-nomos-gia-tin-diakivernisi-dedomenon-data-governance-act-ke-i-odigia-gia-ta-anichta-dedomena-apo-tin-evropaiki-epitropi/> [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]

Παπαχρίστου, Θ., Λέκκας, Γ. (2014), *Περιοριστικά Δικαιώματα στα Δεδομένα Προσωπικού Χαρακτήρα*, ΕφΑΔΠολΔ, 1/2014, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Qualex

Ρεβολίθης, Ι. (2020), *Διεθνής Δικαιοδοσία και Διαδίκτυο*, Αθήνα: Σάκκουλας Αθήνα – Θεσσαλονίκη

Σπυριδάκης, Ι. (2018), *Ενοχικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος*, 2^η έκδοση Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας

Σταθόπουλος, Μιχ. Π. (2004), *Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας

Τάχια, Κ. (2022), *Τα Προσωπικά Δεδομένα ως αντάλλαγμα σε σύμβαση*, Επιθεώρηση Δικαίου Πληροφορικής @ Information Law Journal 2022(1), Διαθέσιμο σε: <file:///C:/Users/tssets/Downloads/8908-23603-1-SM.pdf> [τελευταία πρόσβαση 30.04.2023].

Τίτσιας, Δ. (2020), *Οι Οδηγίες 770/2019 για τις συμβάσεις προμήθειας ψηφιακού περιεχομένου και ψηφιακών υπηρεσιών και 771/2019 για τις καταναλωτικές πωλήσεις αγαθών - Νέος σταθμός στην εξέλιξη του ενωσιακού δικαίου των συμβάσεων*, ΕΛΛΔνη 1/2020(61)

Τσιαφούτης Β. (2022), *Δίκαιο πώλησης καταναλωτικών αγαθών (Οι νέες διατάξεις του ΑΚ, όπως ισχύουν μετά τον Ν. 4967/2022)*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΝΠ Qualex

Lawspot (2022), *Δημοσιεύθηκε ο νόμος για τις ψηφιακές συμβάσεις (Ν. 4967/2022)*, Lawspot, 04 Οκτωβρίου, Διαθέσιμο σε: <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/dimosieythike->

o-nomos-gia-tis-psifiakes-symvaseis-n-4967-2022?lspt_destination=upgrade [τελευταία πρόσβαση 30.04.2023]

Lawspot (2019), *Εγκρίθηκε η νέα οδηγία για τα ανοικτά δεδομένα και τις πληροφορίες του δημόσιου τομέα*, Lawspot, 05 Απριλίου, Διαθέσιμο σε: https://www.lawspot.gr/nomika-nea/egkrithike-i-nea-odigia-gia-ta-anoikta-dedomena-kai-tis-plirofories-toy-dimosioy-tomea?lspt_destination=upgrade [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]

Lawspot (2022), *Προστασία Καταναλωτή: Δημοσιεύθηκε ο Νόμος 4933/2022 για την Ενσωμάτωση της Οδηγίας Omnibus - 2019/2161*, Lawspot, 14 Ιουνίου, Διαθέσιμο σε: https://www.lawspot.gr/nomika-nea/prostasia-katanaloti-dimosieythike-o-nomos-4933-2022-gia-tin-ensomatosi-tis-odigias?lspt_destination=upgrade [τελευταία πρόσβαση 03.05.2023]

Sandel, M. J. (2016), *Δικαιοσύνη. Τι είναι σωστό;* Μετάφραση Κιουπκιόλης, Α., Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις

6.2. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

BakerMcKenzie (2020), *EU: Omnibus Directive: Is There a New GDPR-style Legislation Waiting for Us?*, Διαθέσιμο σε: <https://insightplus.bakermckenzie.com/bm/data-technology/eu-omnibus-directive-is-there-a-new-ΓΚΠΔ-style-legislation-waiting-for-us> [τελευταία πρόσβαση 03.05.2023]

Barth S., Menno D.T. de Jong (2017), *The privacy paradox – Investigating discrepancies between expressed privacy concerns and actual online behavior – A systematic literature review*, 34(7), Διαθέσιμο σε: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0736585317302022> [τελευταία πρόσβαση 29.04.2023].

Böhme R., Christin N., Edelman B., Moore T. (2015), *Bitcoin: Economics, Technology, and Governance*, American Economic Association, Journal of Economic Perspectives, 29(2), Διαθέσιμο σε: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.29.2.213> [τελευταία πρόσβαση 17.08.2023].

Cohen, G. (2003), *The Price of Everything, the Value of Nothing: Reframing the Commodification Debate*, Harvard Law Review 117(2), Harvard Law Review Association, Διαθέσιμο σε: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=479321 [τελευταία πρόσβαση 21.08.2023]

Colombi, A., van Shagen, E. (2017), σε Schulze, R., Staudenmayer, D., Lohsse, S. (επιμ.), *Contracts for the Supply of Digital Content: Regulatory Challenges and Gaps*, Nomos e-Library, Διαθέσιμο σε: <https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/9783845281391/contracts-for-the-supply-of-digital-content-regulatory-challenges-and-gaps?page=1> [τελευταία πρόσβαση 28.08.2023].

Cyber Risk GmbH, *The European Data Act*, Διαθέσιμο σε: <https://www.eu-data-act.com/> [τελευταία πρόσβαση 04.05.2023]

Drexl, J. (2017), *Designing Competitive Markets for Industrial Data – Between Propertisation and Access*, JIPITEC, Διαθέσιμο σε: https://www.jipitec.eu/issues/jipitec-8-4-2017/4636/JIPITEC_8_4_2017_257_Drexl [τελευταία πρόσβαση 31.08.2023]

Escribano, B., Fontanals, S. (2022), *EY Espana, The Data Act: new EU rules for data sharing*, Διαθέσιμο σε: https://www.ey.com/en_es/law/the-data-act-new-eu-rules-for-data-sharing [τελευταία πρόσβαση 04.05.2023]

Hacker, P. (2019), *Regulating the Economic Impact of Data as Counter-Performance: From the Illegality Doctrine to the Unfair Contract Terms Directive*, σε Lohsse, S., Schulze, R., Staudenmayer, D. (επιμ.), *Data as Counter-Performance: Contract Law 2.0? (Hart/Nomos, forthcoming)*, SSRN, Διαθέσιμο σε: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3391772 [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]

Herbert, Z. (2017), *Data as a Tradeable Commodity – Implications for Contract Law*, σε Drexl, J., επιμ., *Proceedings of the 18th EIPIN Congress: The New Data Economy between Data Ownership, Privacy and Safeguarding Competition*, Edward Elgar Publishing, Forthcoming, Διαθέσιμο σε SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3063153> [τελευταία πρόσβαση 21.08.2023]

Langhanke, C., Schmidt-Kessel, M. (2015), *Consumer data as consideration*, 2015, 4 J. Eur. Consumer & Market Law 218, Διαθέσιμο σε:

<https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.kluwer/jeucml0004&div=50&id=&page=> [τελευταία πρόσβαση 19.08.2023]

MacIntyre, A. (1981), *After Virtue*, University of Notre Dame Press

Monti, A. (2020), *TAR Lazio, Sez. I, Sent. 260/2020, Blog On ICT law, politics and other digital stuff*, 10 Ιανουαρίου, Διαθέσιμο σε: <https://www.ictlex.net/?p=2763> [τελευταία πρόσβαση 17.08.2023]

Monti, A. (2020), *Tar Lazio to affirm the economic value of personal data. Is this the end of free-services?*, *Blog On ICT law, politics and other digital stuff*, 20 Ιανουαρίου, <https://blog.andreamonti.eu/?p=1607> [τελευταία πρόσβαση 17.08.2023]

Mixson, E. (2021), *What is the Data Value Chain? AI Data & Analytics Network*, 05 Ιουλίου, Διαθέσιμο σε: <https://www.aidataanalytics.network/data-science-ai/articles/the-data-value-chain-explained> [τελευταία πρόσβαση 04.05.2023]

Olivi, G., Cairoli, F. (2022), *The debate over data monetization – an EU (and Italian) perspective*, 13 Ιουνίου, Διαθέσιμο σε: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/june/13/the-debate-over-data-monetization-an-eu-and-italian-perspective> [τελευταία πρόσβαση 23.05.2023]

OneTrust DataGuidance, Regulatory Research Software, (2022), *Austria: DSB publishes FAQs on cookies, outlines conditions for 'pay or okay' mechanism*, Διαθέσιμο σε: <https://www.dataguidance.com/news/austria-dsb-publishes-faqs-cookies-outlines-conditions> [τελευταία πρόσβαση 23.08.2023].

OneTrust DataGuidance, Regulatory Research Software, (2022), *France: CNIL opens door to cookie walls - a closer look at the new criteria*, Διαθέσιμο σε: <https://www.dataguidance.com/opinion/france-cnil-opens-door-cookie-walls-closer-look> [τελευταία πρόσβαση 23.08.2023]

Open Data Watch (2019), *The Data Value Chain: Moving from Production to Impact*, Διαθέσιμο σε: <https://opendatawatch.com/reference/the-data-value-chain-executive-summary/> [τελευταία πρόσβαση 04.05.2023]

Petkova (2019), *Privacy as Europe's First Amendment*, 25(2) European Law Journal 140

Rimbert, P. (2016), *No such thing as free data*, *Le Monde diplomatique's*, Μετάφραση Goulden, Ch., Διαθέσιμο σε: <https://mondediplo.com/2016/09/09digitallabor> [τελευταία πρόσβαση 30.04.2023]

Sein, K., Spindler, G. (2019), *The new Directive on Contracts for the Supply of Digital Content and Digital Services - Scope of Application and Trader's Obligation to Supply - Part 1*, *Journal European Review of Contract Law*, Διαθέσιμο σε: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/ercl-2019-0016/html> [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]

Truli, E. (2018), *The General Data Protection and Civil Liability, Chapter 12* σε Backum, M. κλπ (επιμ.), *Personal Data in Competition, Consumer Protection and Intellectual Property: Towards a Holistic Approach?*, Springer Verlag, 22 Ιουνίου, σελ. 303 - 329, Διαθέσιμο σε: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3201092 [τελευταία πρόσβαση 24.05.2023]

Walter, E. (2005), επιμ. *Cambridge Advanced Learner's Dictionary*, 2^η έκδοση, Cambridge: Cambridge University Press

Wessels M. (2019), *Schmerzensgeld bei Verstößen gegen die DSGVO*, AUFSÄTZE

Farinha M. (2021), *Modifications on the digital content or digital service by the trader in the Directive (EU) 2019/770*, *Revista Electrónica de Direito* 25(2), Διαθέσιμο σε: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3868910 [τελευταία πρόσβαση 30.04.2023]

Faroukhi, A.Z., Alaoui, I.E., Gahi, Y., Amine, A. (2020), *Big data monetization throughout Big Data Value Chain: a comprehensive review*, *Journal of Big Data* 7(3), Διαθέσιμο σε: <https://journalofbigdata.springeropen.com/articles/10.1186/s40537-019-0281-5> [τελευταία πρόσβαση 23.08.2023]

Fulmer, N. (2019), *Exploring the Legal Issues of Blockchain Applications*, *Akron Law Review*, 52(1), 5, Διαθέσιμο σε: <https://ideaexchange.uakron.edu/akronlawreview/vol52/iss1/5/> [τελευταία πρόσβαση 17.08.2023].

Zoll, F. (2017) σε Schulze, R., Staudenmayer, D., Lohsse, S. (επιμ.), *Contracts for the Supply of Digital Content: Regulatory Challenges and Gaps*, Nomos e-Library, σελ. 100, Διαθέσιμο σε: <https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/9783845281391/contracts-for-the-supply-of-digital-content-regulatory-challenges-and-gaps?page=1> [τελευταία πρόσβαση 28.08.2023].

6.3. Διπλωματικές Εργασίες

Ζάντζα, Α. (2022), *Η Οδηγία 2019/770 για τις ψηφιακές συμβάσεις και η επίδραση της στο λογισμικό και τις συμβάσεις λογισμικού*, (Μη Δημοσιευθείσα Διπλωματική Εργασία) Π.Μ.Σ. «Θεωρία Δικαίου και Διεπιστημονικές Νομικές Σπουδές», Τμήμα Νομικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Διαθέσιμο σε: <http://ikee.lib.auth.gr/record/346625/files/GRI-2023-38681.pdf> [τελευταία πρόσβαση 23.05.2023]

Μποσμπόνη, Μ. (2020), *Τα προσωπικά δεδομένα ως αντιπαροχή στο πλαίσιο της Οδηγίας 2019/770/ΕΕ*, (Μη Δημοσιευθείσα Διπλωματική Εργασία), Π.Μ.Σ. «Αστικό Δίκαιο και Σύγχρονες Οικονομικές Συναλλαγές», Τμήμα Νομικής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Διαθέσιμο σε: <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/2929634/file.pdf> [τελευταία πρόσβαση 30.04.2023]

Παναγιώτου, Χ. (2021), *Big Data & Digital Transformation: ανάλυση, εφαρμογή και ωριμότητα οικονομίας και επιχειρήσεων στην ελληνική αγορά*, (Μη Δημοσιευθείσα Διπλωματική Εργασία), Π.Μ.Σ. «Διοίκηση Επιχειρήσεων για Στελέχη (E-MBA)», Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων, Σχολή Οικονομικών, Επιχειρηματικών και Διεθνών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιά, Διαθέσιμο σε: https://dione.lib.unipi.gr/xmlui/bitstream/handle/unipi/13908/Panagiotou_emba1939.pdf?sequence=1&isAllowed=y [τελευταία πρόσβαση 01.09.2023]

Σαμαρά, Κ. (2019), *Πώληση προσωπικών δεδομένων: το νομικό πλαίσιο και η φύση των συμβάσεων πώλησης από το Υποκείμενο υπό το πρίσμα του ΓΚΠΔ*, (Μη Δημοσιευθείσα Διπλωματική Εργασία), Διδρυματικό Π.Μ.Σ. «Δίκαιο και

Πληροφορική», Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Νομικής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Διαθέσιμο σε: <https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/24182> [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]

Σταυροπούλου Ε., Ταρουδάκη Ν., Τζαμαλούκα Α., Τσέτσα Ο., Φωτιάδη Κ., Χαραλαμπάκης Χ., Χατζοπούλου Χ., Ψώρας Ι. (2022), «*Η Πρόταση Κανονισμού Data Governance Act*, (Μη Εκδοθείσα Εργασία), Μάθημα «Νομικά θέματα στην Ψηφιακή Επιχειρηματικότητα, το Ηλεκτρονικό Εμπόριο και τις Ηλεκτρονικές Υπηρεσίες μέσω Διαδικτύου», Π.Μ.Σ. «Δίκαιο και Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών», Πανεπιστήμιο Πειραιά

6.4. Κείμενα της Ε.Ε.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015), *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: Στρατηγική για την ψηφιακή ενιαία αγορά της Ευρώπης*. Βρυξέλλες: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A52015DC0192> [τελευταία πρόσβαση 21.08.2023]

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015), *Η Επιτροπή προτείνει σύγχρονους κανόνες ψηφιακών συμβάσεων για να απλουστεύσει και να προαγάγει την πρόσβαση σε ψηφιακό περιεχόμενο και τις διαδικτυακές πωλήσεις σε ολόκληρη την ΕΕ*, Δελτίο Τύπου, 09.05.2015, Βρυξέλλες: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_15_6264 [τελευταία πρόσβαση 01.05.2023]

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Τι σημαίνει Ανοιχτά δεδομένα;* Βρυξέλλες: Ευρωπαϊκή Επιτροπή Διαθέσιμο σε: <https://data.europa.eu/el/trening/what-open-data> [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]

Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1725 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Οκτωβρίου 2018, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της

επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης και την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 45/2001 και της απόφασης αριθ. 1247/2002/ΕΚ.

Κανονισμός (ΕΕ) 2012/1215 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Δεκεμβρίου 2012 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις.

Κανονισμός (ΕΕ) 2022/868 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2022, σχετικά με την ευρωπαϊκή διακυβέρνηση δεδομένων και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1724 (πράξη για τη διακυβέρνηση δεδομένων)

Οδηγία (ΕΕ) 2019/1024 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Ιουνίου 2019 για τα ανοικτά δεδομένα και την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημόσιου τομέα.

Οδηγία (ΕΕ) 2019/2161 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Νοεμβρίου 2019 για την τροποποίηση της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, και των οδηγιών 98/6/ΕΚ, 2005/29/ΕΚ και 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά την καλύτερη επιβολή και τον εκσυγχρονισμό των κανόνων της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών.

Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Συμβούλιο της Ευρώπης, ΕΔΔΑ, Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων (EDPS) (2018), *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων*, Βρυξέλλες, Διαθέσιμο σε: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-data-protection_el.pdf [τελευταία πρόσβαση 23.08.2023]

Πρόταση Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για εναρμονισμένους κανόνες σχετικά με τη δίκαιη πρόσβαση σε δεδομένα και τη δίκαιη χρήση τους (Πράξη για τα δεδομένα).

Πρόταση Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με ορισμένες πτυχές που αφορούν τις συμβάσεις για την προμήθεια ψηφιακού περιεχομένου.

EDPB (2021), *Δήλωση 05/2021 σχετικά με την πράξη για τη διακυβέρνηση δεδομένων υπό το πρίσμα των νομοθετικών εξελίξεων*, Εγκρίθηκε στις 19 Μαΐου 2021, Βρυξέλλες: EDPB Διαθέσιμο σε: https://edpb.europa.eu/system/files/2021-08/edpb_statementondga_19052021_el.pdf [τελευταία πρόσβαση 19.08.2023]

EDPS, *Ο Ευρωπαϊός Επόπτης Προστασίας Δεδομένων*, Βρυξέλλες: Publications.eu.int, Βρυξέλλες: EDPS, Διαθέσιμο σε: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/brochure_edps_el.pdf [τελευταία πρόσβαση 13.05.2023]).

EDPS (2017), *Συνοπτική παρουσίαση της γνωμοδότησης για την πρόταση οδηγίας σχετικά με ορισμένες πτυχές που αφορούν τις συμβάσεις για την προμήθεια ψηφιακού περιεχομένου*, (2017/C 200/07), Βρυξέλλες: EDPS, Διαθέσιμο σε: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52017XX0623\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52017XX0623(01)) [τελευταία πρόσβαση 13.05.2023]

EDPS (2017), *Opinion 4/2017 on the Proposal for a Directive on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content*, Βρυξέλλες: EDPS, Διαθέσιμο σε: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/17-03-14_opinion_digital_content_en.pdf [τελευταία πρόσβαση 13.05.2023]

EDPS (2018), *EDPS Opinion 8/2018 on the legislative package «A New Deal for Consumers»*, Βρυξέλλες: EDPS, Διαθέσιμο σε: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/18-10-05_opinion_consumer_law_en.pdf [τελευταία πρόσβαση 03.05.2023]

European Commission (2022), *Data Act: Commission proposes measures for a fair and innovative data economy*, Βρυξέλλες: European Commission, Διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1113 [τελευταία πρόσβαση 04.05.2023]

European Commission (2014), *Future networks and the internet*, Βρυξέλλες: European Commission, Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/future-networks-and-the-internet.html> [τελευταία πρόσβαση 04.05.2023]

European Justice, Βρυξέλλες I, Βρυξέλλες: European Justice, Διαθέσιμο σε: https://e-justice.europa.eu/350/EL/brussels_i_regulation_recast [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]

6.5. Ελληνικά Νομοθετικά Κείμενα

N. 2472/1997, ΦΕΚ Α' 50/10.04.1997

N. 4967/2022, ΦΕΚ Α' 171/09.09.2022

N. 4933/2022 , ΦΕΚ Α' 99/20.5.2022

6.6. Νομολογιακά Δεδομένα

6.6.1. Νομολογία Διεθνών Δικαστηρίων

ΔΕΕ (2018), *Ανακοινωθέν Τύπου 7/18, Απόφαση στην υπόθεση C-498/16 Maximilian Schrems κατά Facebook Ireland Limited*, Λουξεμβούργο: 25 Ιανουαρίου, Διαθέσιμο σε: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-01/cp180007el.pdf> [τελευταία πρόσβαση 02.05.2023]

ΔΕΕ, ECLI:EU:C:2015:718, *Υπόθεση C-264/14 Skatteverket vs. David Hedqvist*, Λουξεμβούργο: 22 Οκτωβρίου, Διαθέσιμο σε: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=CAD89B947F2F49B670CFF04597D19FC7?text=&docid=170305&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4723864> [τελευταία πρόσβαση 07.05.2023]

ΔΕΕ, ECLI:EU:C:1988:196, *Υπόθεση C-352/85, Bond van Adverteerders and Others vs. The Netherlands State*, Λουξεμβούργο: 26 Απριλίου, Διαθέσιμο σε:

<https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-352/85> [τελευταία πρόσβαση 13.05.2023]

ΔΕΕ, EU:C:2018:37, *Υπόθεση C-498/16, Maximilian Schrems vs Facebook Ireland Limited*, InfoCuria Case-law, Λουξεμβούργο: 25 Ιανουαρίου, Διαθέσιμο σε: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-498/16> [τελευταία πρόσβαση 18.08.2023]

ΔΕΕ, ECLI:EU:C:2016:779, *Υπόθεση C-582/14, Breyer vs. Bundesrepublik Deutschland*, Λουξεμβούργο: 19 Οκτωβρίου, Διαθέσιμο σε: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=el&jur=C,T,F&num=C-582/14&td=ALL> [τελευταία πρόσβαση 13.08.2023]

Republik Österreich Datenschutzbehörde, 2023-0.174.027, *Υπόθεση NOYB - European Center for Digital Rights vs. "der Standard"*, Βιέννη, Διαθέσιμο σε: https://noyb.eu/sites/default/files/2023-04/Standard_Bescheid_geschw%C3%A4rzt.pdf [τελευταία πρόσβαση 23.08.2023]

6.6.2. Νομολογία Ελληνικών Δικαστηρίων

Άρειος Πάγος 1620/2014, Αθήνα: ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

Άρειος Πάγος 1463/2017, Αθήνα: ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

Πολυμελές Πρωτοδικείο Καρδίτσας 1/2022, Αθήνα: ΤΝΠ sakkoulas online

Πολυμελές Πρωτοδικείο Πατρών 77/2023, Αθήνα: ΤΝΠ Ισοκράτης

ΣτΕ 561/2022, Αθήνα: ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

Lawspot (2022), *Παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας κατά τον καθορισμό χρηματικής ικανοποίησης για αζήτητη ηλεκτρονική επικοινωνία μέσω SMS (ΑΠ 1167/2021)*, Lawspot, 08 Ιουλίου, Διαθέσιμο σε: <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/paraviasi-tis-arhis-tis-analogikotitas-kata-ton-kathorismo-hrimatikis-ikanopoiisis-gia> [τελευταία πρόσβαση 24.05.2023]

6.7. Πηγές Φωτογραφιών

Πηγή φωτογραφίας 1: Open Data Watch (2019), *The Data Value Chain: Moving from Production to Impact*, Διαθέσιμο σε: <https://opendatawatch.com/reference/the-data-value-chain-executive-summary/> [τελευταία πρόσβαση 04.05.2023]

Πηγή φωτογραφίας 2: Better Internet for Kids (2020), *Status quo regarding the child's article 8 ΓΚΠΔ age of consent for data processing across the EU*, Διαθέσιμο σε: <https://www.betterinternetforkids.eu/practice/awareness/article?id=3017751> [τελευταία πρόσβαση 01.05.2023]